

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK ZA POLITOLOGIJU

SOCIJALNI DIJALOG U PROCESU EVROPSKIH INTEGRACIJA
- magistarski rad -

Kandidat

Amra Selesković

Indeks: 138-EI/15

Mentor

Prof. dr. Nedžma Džananović Miraščija

Sarajevo, Septembar 2021

SADRŽAJ

SKRAĆENICE	3
POPIS TABELA I SLIKA	3
UVOD	4
1. TEORIJSKO-METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA	8
1.1. <i>Teorijske postavke</i>	8
1.2. <i>Problem istraživanja</i>	9
1.3. <i>Predmet istraživanja</i>	10
1.4. <i>Ciljevi istraživanja</i>	10
<i>Naučni cilj istraživanja</i>	10
<i>Društveni cilj istraživanja</i>	10
1.5. <i>Sistem hipoteza</i>	11
<i>Generalna hipoteza</i>	11
1.6. <i>Način istraživanja</i>	12
1.7. <i>Vremenski i prostorni plan istraživanja</i>	12
2. SOCIJALNI DIJALOG U EVROPSKOJ UNIJI	13
2.1. <i>Uvod u socijalni dijalog</i>	13
2.2. <i>Historija razvoja socijalnog dijaloga na nivou Evropske unije</i>	17
2.3. <i>Novi početak za socijalni dijalog</i>	34
3. RAZVOJ SOCIJALNOG DIJALOGA U SLOVENIJI	42
4. SOCIJALNI DIJALOG U BOSNI I HERCEGOVINI	55
4.1. <i>Tripartitni socijalni dijalog u Bosni i Hercegovini</i>	56
4.2. <i>Kolektivno pregovaranje kroz bipartitni socijalni dijalog</i>	59
4.3. <i>Reprezentativnost</i>	59
4.4. <i>Zahtjevi i pravci razvoja socijalnog dijaloga u procesu Evropskih integracija</i>	64
4.5. <i>Generalna ocjena stanja socijalnog dijaloga u zemljama Zapadnog Balkana</i>	72
5. ZAKLJUČCI	75
LITERATURA	80

SKRAĆENICE

BD	Brčko Distrikt
BiH	Bosna i Hercegovina
CEEP	Evropski centar javnih preduzeća i preduzeća od opšteg privrednog interesa
DEU BIH	Delegacija Evropske unije u Bosni i Hercegovini
DEI BIH	Direkcija za Evropske integracije u Bosni i Hercegovini
EEC	Evropska Ekonomska Zajednica (European Economic Community)
EESC	Evropski socijalni i ekonomski komitet (eng. European Economic and Social Committee)
EU	Evropska unija
ETUC	Evropska konfederacija sindikata
FBIH	Federacija Bosne i Hercegovine
ILO	International Labour Organization
MOR	Međunarodna organizacija rada
RS	Republika Srpska
SCE	Stalni odbor za zapošljavanje (eng. Standing Committee on Employment)
UNICE	Unija industrija Evropske zajednice

POPIS TABELA I SLIKA

Tabela 1: Evropski sektorski socijalni partneri

Tabela 2: Reprezentativne organizacije za međusektorski socijalni dijalog na nivou EU

Tabela 3: Postupak konsultacija i pregovora prema članu 154. i 155. Sporazuma o funkcionisanju Evropske unije

Tabela 4: Pregled razvoja socijalnog dijaloga u Sloveniji, 2008-2015 (Guardiancich, 2018)

UVOD

Socijalni dijalog zauzima značajno mjesto u razvoju Evropske unije (EU) i oslikava ključne vrijednosti participativne demokratije koju zajednica promovira od samog osnivanja. Evropski socijalni dijalog, u obliku kako ga danas poznajemo, je značajno evoluirao od svog zvaničnog promoviranja 1985. godine. U kvantitativnom smislu, putem socijalnog dijaloga došlo je do usvajanja brojnih, strateški važnih, dokumenata u čijem kreiranju su sudjelovali poslodavci i radnici putem svojih reprezentativnih predstavnika. Kvalitativno, dijalog je unaprijeđen u dijelu uzajamnog uvažanja socijalnih partnera i priznanja njihove autonomije od strane donosilaca odluka i kreatora socijalnih politika¹. Nakon neospornog uspjeha socijalnog dijaloga na nivou Evropske unije, dobra praksa uključivanja poslodavačkih i radničkih predstavničkih tijela u kreiranje socijalnih politika primijenjena je i u procesu proširenja. U namjeri da doprinese kreiranju poticajnog okruženja za permanentni razvoj kvalitetnih radnih odnosa, Evropska unija ohrabruje zemlje kandidate da rade na razvoju i jačanju socijalnog dijaloga u skladu sa potpisanim međunarodnim konvencijama i standardima Evropskog socijalnog dijaloga. Evropska komisija navodi da „strukture socijalnih partnera u zemljama kandidatima trebaju ojačati u procesu pristupanja jer samo ako su dovoljno razvijene, socijalni će partneri moći učinkovito sudjelovati u pregovorima i drugim aktivnostima evropskog socijalnog dijaloga te također provoditi sporazume na nacionalnoj razini“². Proširenje je u osnovi pojačalo potrebu za socijalnim dijalogom i dovelo je do "novog razumijevanja" u kojem se ne radi samo o sredstvu za posredovanje i mirenje, već o novom obliku kreiranja politika i saradnje u mehanizmima upravljanja (Iankova, 2008:10). Tako je proces pristupanja uveo niz novih zahtjeva za zemlje podnositelje zahtjeva, koji se temelje na novim modelima radnih odnosa u kojim socijalni dijalog ima aktivniju ulogu u reformskim procesima na putu ka članstvu u Evropskoj uniji.

Razvoj socijalnog dijaloga se prije svega veže za definiciju i standarde Međunarodne organizacije rada (MOR) koja je osnovana 1919. godine sa ciljem zagovaranja socijalne pravde i međunarodno priznatih ljudskih i radnih prava, i u uvjerenju da se univerzalni i održivi mir može ostvariti samo ukoliko se temelji na socijalnoj pravdi. MOR je jedina UN-ova

¹ Partnerstvo za promjenu u proširenoj Evropi – jačanje doprinosa evropskog socijalnog dijaloga; Evropska komisija, COM(2004) 557, 2004

² Evropski socijalni dijalog – snaga za inovacije i promjene, COM/2002/0341, 2002

organizacija sa jedinstvenom tripartitnom strukturom koja okuplja vlade, poslodavce i sindikate iz 175 država članica. Bosna i Hercegovina je članica MOR-a od 1993. godine³ i potpisnica više međunarodnih konvencija koje je ova organizacija kreirala.

MOR (eng. ILO - International Labour Organization) definiše socijalni dijalog kao „*sve vidove pregovora, konsultacija ili jednostavne razmjene informacija između predstavnika vlada, poslodavaca i radnika, o pitanjima od zajedničkog interesa koja se odnose na ekonomsku i socijalnu politiku*“.

MOR je u velikoj mjeri doprinjeo prvobitnom oživljavanju socijalnog dijaloga u zemljama Evropske unije. Svaka članica je u skladu sa vlastitim društvenim poretom i nasljeđem, kreirala pretpostavke za razvoj socijalnog dijaloga. Promjenama na razini EU-a najviše je doprinjeo predsjednik Evropske komisije Jacques Delors u periodu nakon 1985. godine. Prvobitno je potreba promicanja bliske saradnje između država članica u vezi s pravom udruživanja i kolektivnog pregovaranja između poslodavaca i radnika naglašena u Ugovoru iz Rima iz 1957. godine. Proces osnaživanja socijalnog dijaloga, koji je 28 godina kasnije pokrenut na inicijativu Delorsa, imao je za cilj efikasnije uključiti predstavnike socijalnih partnera u proces stvaranja unutarnjeg tržišta: Evropsku konfederaciju sindikata (ETUC), Uniju industrija Evropske zajednice (UNICE) te Evropski centar javnih preduzeća i preduzeća od opšteg privrednog interesa (CEEP).

Jedinstvenim Evropskim aktom (članak 118.b) 1987. godine stvoren je pravni temelj za razvoj socijalnog dijaloga u cijeloj zajednici⁴. Tokom vremena, proces oživljavanja socijalnog dijaloga je rezultirao brojnim zajedničkim izjavama o zapošljavanju, obrazovanju, osposobljavanju te drugim socijalnim pitanjima na razini Evropske unije. Razvoj i promicanje socijalnog dijaloga postali su bitan element evropskog socijalnog modela s obzirom na to da imaju ključnu ulogu u poticanju konkurentnosti i pravednosti te u poboljšanju privrednog i društvenog blagostanja. Evropski socijalni dijalog postao je značajna nadopuna socijalnom dijalogu koji se odvija na nacionalnoj razini svake članice Evropske unije.

³ http://ba.one.un.org/content/unct/bosnia_and_herzegovina/bs/home/un-agencies/ilo/

⁴ The Single European Act, The Official Journal of European Communities No L169/1, June 1987
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11986U/TXT&from=EN> (pristupljeno 14.01.2019)

Praksa drugih zemalja u procesu pridruživanja Evropskoj uniji je pokazala kako je uključivanje socijalnih partnera u reformski proces od vitalnog značaja za buduće članice. Rješenja pronađena putem socijalnog dijaloga, bolje i sveobuhvatnije su prihvaćena i lakše ih je provesti u praksi. Prema dosadašnjim iskustvima konsenzus i funkcionalni dijalog između socijalnih partnera i njihovih predstavnika doprinosi dugoročnoj održivosti ekonomskih i socijalnih reformi. Stoga Evropska unija godinama ulaže značajne napore kako bi se poboljšali mehanizmi socijalnog dijaloga, transparentnosti, saradnje i otvorenosti među socijalnim partnerima u Bosni i Hercegovni (BiH). Ključni preduvjeti za ekonomsku budućnost zemlje su ujedno i posebni izazovi na njezinom evropskom putu. Nedostatak političke volje, ustavno uređenje i brojnih drugi razlozi doprinjeli su činjenici da je socijalni dijalog u Bosni i Hercegovini ocjenjen kao slab i u ranoj fazi razvoja (Izveštaj o BiH, 2020).

Sagledavajući ovaj problem kroz prizmu razvoja socijalnog dijaloga od strane MOR-a a kasnije i Evropske socijalno-političke misli, evropskog socijalnog modela i socijalne politike Evropske unije, potrebno je identifikovati ključne razloge stagnacije socijalnog dijaloga u BiH i omogućiti kritički osvrt na napore usmjerene ka unaprijeđenju kapaciteta socijalnih partnera u državi. Proces Evropskih integracija bi, prema svojim ključnim odrednicama i u skladu sa iskustvima predhodnih proširenja, trebao dovesti do efikasnog socijalnog dijaloga u BiH kroz jačanje kapaciteta socijalnih partnera za njihovo aktivno uključivanje u reformske procese. No, postavlja se pitanje da li ostvareni ključni preduslovi za takav razvoj događaja te u kojoj mjeri dosadašnji napori Evropske unije doprinose željenom cilju. Dodatno, neophodno je procijeniti koliko bi proces stvaranja funkcionalnog socijalnog dijaloga u datim uslovima potencijalno trajao, i što bi na tom putu bilo nužno učiniti. Rukovodeći se praksom ostalih zemalja u procesu pridruživanja, te karakteristika postojećeg nivoa razvijenosti Evropskog socijalnog dijaloga, od bosansko-hercegovačkih socijalnih partnera se očekuje ne samo efikasan rad na nivou države, nego i njihovo aktivno sudjelovanje u dijalogu na evropskom nivou nakon što BiH postane članicom zajednice.

Ovaj rad će u prvom dijelu osvijetliti najznačajnije korake u razvoju socijalnog dijaloga na nivou Evropske unije. Drugi dio je posvećen iskustvima Republike Slovenije u izgradnji socijalnog dijaloga tokom procesa pridruživanja dok se u trećem analizira situacija u Bosni i Hercegovini. Slovenija je, u odnosu na ostale bivše jugoslovenske republike, postala članicom Evropske unije 2004. godine i značajno prije ostalih je započela proces moderniziranja i osnaživanja socijalnog dijaloga. U godinama koje su uslijedile nakon pridruživanja, socijalni partneri iz Slovenije, su putem brojnih projekata finansiranih od strane Evropske unije,

intenzivno pokušavali da svojim znanjem i iskustvom podrže svoje susjede u izgradnji mehanizama za socijalni dijalog u skladu sa standardima Evropske unije te da ih na taj način pripreme za buduće članstvo. Istovremeno, Slovenija je jačala vlastite mehanizme za aktivno sudjelovanje socijalnih partnera u procesu kreiranja socijalnih i ekonomskih politika. Od Bosne i Hercegovine, koja već duže vrijeme stagnira na svom putu ka Evropskoj uniji, se očekuje značajan, formalni napredak u razvoju socijalnog dijaloga i upravo iskustvo Slovenije, sa kojom dijeli zajedničku istoriju iz perioda bivše Jugoslavije, može poslužiti kao primjer i ilustracija dobre prakse. Trenutni uticaj socijalnih partnera u Sloveniji, slikovito se može iskoristiti u Bosni i Hercegovini, kao argumentacija za svrsishodnost socijalnog dijaloga, putem kojeg poslodavci i radnici dolaze do uzajamno prihvatljivih rješenja u ekonomskom razvoju.

U posljednjem dijelu su objedinjeni ključni nalazi i zaključci koji, osim teoretskog doprinosa shvatanju socijalnog dijaloga u Bosni i Hercegovini, mogu biti sagledani i kroz prizmu potencijalnih intervencija u cilju jačanja glasa socijalnih partnera u procesu Evropskih integracija.

1. TEORIJSKO-METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

1.1. *Teorijske postavke*

Ovaj rad doprinosi boljem razumijevanju značaja socijalnog dijaloga u procesu Evropskih integracija i važnosti njegovog struktuiranja u Bosni i Hercegovini. Institucionalizirani socijalni dijalog predstavlja izuzetan potencijal svake države jer angažira širok krug sudionika u iznalaženju najboljih opcija za društveno-ekonomski razvoj. U osnovi, tokom procesa pridruživanja nužno je stvarati razne mogućnosti za aktivan dijalog što većeg broja sudionika kako bi se osiguralo bolje razumijevanje neophodnih reformi u svakoj budućoj članici Evropske unije i dale sveobuhvatne preporuke za efikasno djelovanje na tom putu. Socijalni dijalog u tom smislu je jedan od mehanizama za obezbjeđivanje visokog nivoa participacije ne samo nositelja vlasti, nego i socijalnih partnera – poslodavaca i radnika, i sredstvo za sticanje „vlasništva nad procesom“. Naime, Evropski socijalni dijalog je omogućio kvalitetnu podršku socijalnih partnera izgradnji Evropskih socijalnih standarda (Evropska komisija, 2003). Ovaj dijalog omogućava jačanje uzajamnog razumijevanja socijalnih grupa koje predstavljaju različite interese u postizanju rješenja za zajedničke probleme. Evropski socijalni dijalog omogućava ne samo kreiranje politika u skladu sa očekivanjima i potrebama socijalnih partnera, već i njihovo aktivno sudjelovanje u koordinaciji i realizaciji Evropskih politika (Samardžija – Vuletić: 2008).

Jedan od problema koji utiče na efikasnost socijalnog dijaloga je nedostatak jasno definisanih procedura i smjernica za praćenje uticaja preporuka koje predlažu socijalni partneri. Integriranje preporuka u politike i zakone uglavnom zavisi od političke volje. U procesu pridruživanja, svaku zemlju karakterišu vlastite historijske pretpostavke za uspostavu i razvoj socijalnog dijaloga. Posve je sigurno da zemlje bivšeg socijalističkog režima imaju drugačije društvene pozicije za razvoj socijalnog dijaloga u odnosu na zemlje zapadne Evrope.

Jedan od izazova sa kojima se susreću zemlje u procesu pridruživanja se odnosi na jačanje principa participativne demokratije koji zahtijevaju da sve strane kojih se tiču određene zakonske promjene, budu uključene u proces donošenja odluka, pri čemu im je omogućeno da slobodno iznesu svoje mišljenje (Obradovic, 2005:3). Proširenje Evropske unije je dovelo do snažnije potrebe za socijalnim dijalogom i promoviralo je novo razumijevanje ovog mehanizma, određujući ga ne samo kao sredstvo za medijaciju i mirenje, već i kao novu formu za sudjelovanje u kreiranju politika i participativnih mehanizama upravljanja (Iankova, 2008:10). Ipak, nedostatak transparentnosti vlada u procesu pridruživanja, reducira socijalnim

partnerima pristup relevantnim informacijama i na taj način se slabi njihova pozicija u pregovaranju i reformskim promjenama (Avdagić, 2002:13). Izgradnja kapaciteta socijalnih partnera da jačaju na nacionalnom nivou kako bi u perspektivi mogli da sudjeluju u socijalnom dijalogu na nivou EU, vrlo često predstavlja težak zadatak (Iankova, 2007:5). To pokazuje i činjenica da socijalni dijalog u zemaljama posljednjeg kruga proširenja karakteriše dominacija tripartitne saradnje pod vođstvom vlade, dok su slabo razvijeni mehanizmi za bipartitni dijalog i pregovaranje između sindikata i poslodavaca. Lapeyre smatra da zemljama u procesu produživanja treba biti omogućena dodatna promocija socijalnog dijaloga kroz razvojnu podršku, kako bi se ojačali kapaciteti socijalnih partnera (Lapeyre, 2018:113).

Ove teorijske postavke će biti analizirane u namjeri da se provjeri njihova opravdanost i svrsishodnost u slučaju Bosne i Hercegovine na njenom putu ka Evropskoj uniji.

1.2. Problem istraživanja

Istraživanje polazi od problema evidentno slabog uticaja socijalnih partnera (poslodavaca i radnika) na proces reformi, koje u cilju pridruživanja Evropskoj uniji, trebaju doprinjeti boljem socio-ekonomskom statusu građana Bosne i Hercegovine. Izvještaji Evropske komisije već godinama ukazuju na slabo razvijen socijalni dijalog u BiH, što onemogućava socijalnim partnerima da se adekvatno bave problemima i ozbiljnim izazovima u sektoru zapošljavanja, socijalne inkluzije i smanjenja siromaštva. Reformski procesi se odvijaju sporo, djelimično i zbog pasivnosti socijalnih partnera, nedostatka saradnje i odsustva kapaciteta koji bi im omogućili da se argumentirano suoče sa drastičnim posljedicama nekvalitetnih odluka na svim nivoima. Izostanak glasa radnika i poslodavaca, njihovih konsensusom usvojenih odluka, čini da kreatori reformskih procesa jednostrano donose odluke koje nisu u skladu sa realnim potrebama i mogućnostima u sektoru rada. Izostanak aktivnog, plodotvornog socijalnog dijaloga dovodi do politika koje nisu inkluzivne i u kojima su određene kategorije stanovništva u potpunosti zanemarene. Dodatno, usljed slabog socijalnog dijaloga, kreira se atmosfera u kojoj niti radnici niti poslodavci nisu adekvatno zaštićeni i odluke se sve više donose na nivou kompanija u potpunoj ovisnosti od vlasnika, što je opšta tendencija u razvoju liberalnog tržišta rada. Problem je što takvo usmjerenje nije u skladu sa ciljevima održivog razvoja, jer dovodi do značajnog društvenog raslojavanja i produbljivanja siromaštva, opšte apatije i nesigurnosti. U cilju prepoznavanja modaliteta za jačanje kvalitetnog socijalnog dijaloga koji se odvija u skladu sa načelima Evropske unije, ovaj rad ima za cilj sagledavanje razloga trenutnog stepena razvoja socijalnog dijaloga u BiH i identifikaciju prostora za njegovo poboljšanje, kako bi se prevenirale negativne dugoročne posljedice u društvu.

1.3. Predmet istraživanja

Istraživanjem je obuhvaćen razvoj socijalnog dijaloga u svijetu, a posebno na nivou sadašnje Evropske unije, kako bi se sagledali globalni principi i načela za njegov dalji razvoj u Bosni i Hercegovini. Ocjena trenutnog razvoja socijalnog dijaloga u Bosni i Hercegovini je urađena na osnovu istraživanja ustavnih ingerencija i zakonodavnog okvira za struktuiranje tripartitnog i bipartitnog dijaloga u zemlji te kroz prizmu kontinuiranih zahtjeva Evropske unije u godišnjim pregledima o napretku. U cilju usporedbe razvoja socijalnog dijaloga sa drugim sličnim zemljama, istraživanje je obuhvatilo razvoj socijalnog dijaloga u Republici Sloveniji, s kojom Bosna i Hercegovina dijeli istoriju bivših jugoslovenih zemalja i nasljedstva u pogledu prakticiranja participativne demokratije. Istraživanje razvoja socijalnog dijaloga u Republici Sloveniji obuhvata period neposredno prije i poslije pridruživanja Evropskoj uniji kako bi se što preciznije mogle sagledati usporedne karakteristike i uočile smjernice za primjenu dobre prakse. Rad u tom smislu donosi pregled ključnih usporednih karakteristika razvoja socijalnog dijaloga u Bosni i Hercegovini i Sloveniji i uz uvažavanje analiza i preporuka Evropske komisije daje prijedloge za njegovo unaprijeđenje.

1.4. Ciljevi istraživanja

Naučni cilj istraživanja

Cilj istraživanja je usmjeren na identifikaciju prostora za poboljšanje socijalnog dijaloga u BiH u skladu sa načelima Evropske unije. Rad nudi retrospektivan prikaz razvoja socijalnog dijaloga u Evropskoj uniji i dobre prakse socijalnih partnera u zemljama članicama, kako bi se sagledale mogućnosti za unaprijeđenje kapaciteta ključnih aktera u BiH kao i modaliteti za njihov efikasan doprinos razvoju socio-ekonomskih reformi u procesu pridruživanja. Pozicioniranje socijalnog dijaloga u kontekst ukupnog procesa pridruživanja, omogućiti će uvid u važnost neposrednog djelovanja socijalnih partnera u kreiranju politika koje su od direktne važnosti za građane. Namjera je skrenuti pažnju na značaj socijalnog dijaloga u prepoznavanju i promociji konkretne prednosti pridruživanja Evropskoj uniji za sve građane u Bosni i Hercegovini.

Društveni cilj istraživanja

Rad bi mogao poslužiti socijalnim partnerima za informisanje i edukaciju, a drugim zainteresiranim stranama kao vodič za generiranje intervencija koje će omogućiti dalje jačanje socijalnog dijaloga u cilju efikasnijeg doprinosa reformskim procesima. Istraživanjem se naglašava značaj uključivanja predstavnika radnika i poslodavaca u ključne socio-ekonomske

reformu u procesu pridruživanja Evropskoj uniji, i mogućnosti za njihov konkretan angažman u stvaranju okruženja koje je pogodno za razvoj svih pojedinca koji ovdje žive. Svi zainteresirani građani mogu u rezultatima istraživanja da prepoznaju modalitete za vlastiti angažman u reprezentativnim poslodavačkim i radničkim tijelima kako bi putem institucionaliziranog, strukturiranog socijalnog dijaloga zahtjevali unapređenje socio-ekonomske situacije u zemlji. Nadležne vladine institucije na svim administrativnim nivoima mogu prepoznati moguće intervencije ka stvaranju boljih uslova za razvoj strukturiranog socijalnog dijaloga i na taj način omogućiti aktivniji angažman socijalnih partnera u procesu Evropskih integracija.

1.5. Sistem hipoteza

Generalna hipoteza: Socijalni dijalog predstavlja jednu od okosnica demokratskog razvoja Evropske unije. U Bosni i Hercegovini, koja sistematski zaostaje u procesu pridruživanja Evropskoj uniji, socijalni partneri već godinama se ne mogu složiti u pogledu njihove legitimnosti i reprezentativnosti što im oduzima snagu za demokratski pritisak na donosioce odluka i kreatore socio-ekonomskih politika. Razjedinjeni sindikati i divergetne razvojne perspektive poslodavaca doprinose percepciji haotičnog stanja i neefikasnog socijalnog dijaloga, u kojem socijalni partneri nemaju snagu da ujednače svoje stavove a još manje da organizovano utiču na razvojne politike. Politička previranja i kontinuirani pritisci koji vode slabljenju državne uloge u njenom socio-ekonomskom razvoju, utiču negativno na pokušaje ujedinjavanja sindikata i stvaranja neophodne kritične mase za promjene. Uloga socijalnih partnera u procesu evropskih integracija nije verifikovana a donosioci odluka ne propoznaju socijalni dijalog kao legitimni demokratski mehanizam. Na ovaj način BiH pokazuje nerazumjevanje ključnih principa Evropske unije, uz evidentan nedostatak znanja i volje da se u tom pogledu napravi bilo kakav napredak.

Pomoćne hipoteze

Hipoteza 1: Iskustva Evropske unije u razvoju socijalnog dijaloga predstavljaju osnovne smjernice za dalje djelovanje socijalnih partnera u Bosni i Hercegovini.

Hipoteza 2: Zbog zajedničke istorije i sličnosti u načinu sindikalnog udruživanja, model razvoja socijalnog dijaloga u Republici Sloveniji može biti repliciran u Bosni i Hercegovini u cilju jačanja uloge socijalnih partnera u reformskim procesima na putu ka Evropskoj uniji.

1.6. Način istraživanja

U cilju prikupljanja relevantnih podataka za ovo istraživanje, analizirani su relevantni akademski radovi na temu socijalnog dijaloga i procesa proširenja Evropske unije, kao i publikacije koje su navedene u popisu korištene literature. Korištene su metode analize sadržaja, komparacije i proučavanja realnih slučajeva zemalja u procesu pridruživanja.

1.7. Vremenski i prostorni plan istraživanja

Analiza tematskih postavki i hipoteza, te njihovo adekvatno provjeravanje i dokazivanje realizirano je u periodu oktobar 2019 – avgust 2021. Istraživanje obuhvata period od 1952. godine i osnivanja Evropske zajednice uglja i čelika, do 2021. godine, koja je obilježena pandemijom Covid-19 virusa i posljedično brojnim ekonomskim izazovima u svim zemljama svijeta.

2. SOCIJALNI DIJALOG U EVROPSKOJ UNIJI

2.1. *Uvod u socijalni dijalog*

Socijalni dijalog, kao specifičan oblik saradnje između vlasti i socijalnih partnera (poslodavaca i radnika) sve više privlači pažnju javne uprave, kao i stručnjaka za industrijske odnose i političku ekonomiju širom svijeta (MOR, 2013:14). S obzirom na učestale ekonomske i radne krize, kao i na intenziviranje reformskih procesa, socijalni dijalog se smatra efikasnim alatom za dobro upravljanje tržištem rada i učinkovitim instrumentom za oporavak od krize.

Prema radnoj definiciji MOR-a, koja odražava širinu niza postupaka i praksi iz cijelog svijeta, socijalni dijalog uključuje *sve vrste pregovora, savjetovanja ili dijeljenja informacija između predstavnika vlada, poslodavaca i radnika ili između poslodavaca i radnika o pitanjima od zajedničkog interesa koji se odnose na ekonomsku i socijalnu politiku*. Socijalni dijalog omogućava svim ljudima da se njihov glas u radnim odnosima čuje i uvaži, te na taj način unaprjeđuje ekonomske i socijalne politike i doprinosi njihovoj učinkovitoj primjeni. U svojoj osnovi, socijalni dijalog može biti *bipartitni* (kada se odvija između radnika i poslodavaca, koje jednim imenom nazivamo socijalnim partnerima), odnosno *tripartitni*, kada se ovom dijalogu pridruže predstavnici vlade. Tripartitni dijalog predstavlja interakciju vlade, poslodavaca i radnika, čiji predstavnici ravnopravno tragaju za rješenjima od zajedničkog interesa.

Glavni cilj socijalnog dijaloga je postizanje konsenzusa i socijalne uključenosti glavnih aktera u svijetu rada u rješavanju važnih ekonomskih i socijalnih pitanja, jer se time potiče dobro upravljanje, unaprjeđenje socijalnog mira i stabilnosti, te ekonomski napredak. Uspostavom socijalnog dijaloga, akteri zadržavaju svoja prava i obaveze ali se dodatno obavezuju na međusobno uvažavanje i ravnopravnost u pogledu izricanja stavova i argumenata.

Od samog osnivanja Međunarodne organizacije rada 1919. godine, socijalni dijalog ima izuzetnu važnost. Djelovanje MOR-a počiva na saradnji između vlada, radnika i poslodavaca u procesima poboljšanja zakona i standarda rada širom svijeta. Kada je 1926. ured MOR-a uspostavljen u Ženevi, arhitekt Epitoux je izradio tri simbolična ključa za centralni ulaz. Tadašnji predsjednik Upravnog odbora MOR-a, Arthur Fontaine je dva ključa simbolički predao predstavnicima poslodavaca i radnika naglašavajući njihovu važnost u djelovanju

organizacije i neophodnost zajedničkog zalaganja, uz poštivanje i uvažavanje svakog partnera u socijalnom dijalogu⁵.

MOR je usvajanjem Konvencije br.159, 1983. godine, odnosno Konvencije br.200, 2010. godine omogućio razvoj instrumenata kojim se u dijalog mogu uključiti predstavnici posebnih grupa građana, čije interese ne zastupaju socijalni partneri. Konkretno, ove se konvencije odnose na prava osoba sa invaliditetom te osoba zaraženih virusom HIV-a, odnosno oboljelih od AIDS-a (MOR, 2013:32). Ovakav vid dijaloga, MOR-a naziva „*tripartitni dijalog plus*“, prihvatajući činjenicu da se u rješavanje određenih problema u društvu moraju uključiti osobe kojih se to neposredno tiče i koje su nerijetko marginalizirane i nedovoljno snažne za samostalno djelovanje. Ipak, nužno je naglasiti radi boljeg razumjevanja daljeg procesa razvoja socijalnog dijaloga na nivou Evropske unije, da MOR civilne grupe građana tretira odvojeno od socijalnih partnera (organizacija radnika i poslodavaca) koji svoj legitimitet baziraju na članstvu.

Razvoj socijalnog dijaloga u osnovi potiče od bipartitnog oblika dijaloga putem kojeg su decenijama organizacije poslodavaca razgovarale sa organizacijama radnika, razmjenjujući informacije, konsultujući jedni druge i pregovarajući bez prisustva predstavnika vlade. Pitanja pokrenuta putem bipartitnog dijaloga se uglavnom i danas odnose na visine plata, radne uslove, sigurnost na radu i sl. Istorija bilježi slučajeve bipartitnog dijaloga koji je iniciran od strane vlade, kako bi se riješili problemi u određenom sektoru. Tada se vlada pojavljuje u ulozi medijatora kako bi se mirnim putem došlo do rješenja koje ne zahtjeva promjenu politike ili drugi sličan oblik intervencije u zakonodavnom smislu.

Jedan od posebnih oblika bipartitnog dijaloga je kolektivno pregovaranje, koje je MOR definisao Konvencijom br. 154, 1981. godine kao „*svaki oblik pregovaranja između poslodavca, grupe poslodavaca ili jedne ili više organizacija poslodavaca s jedne strane, i jedne ili više organizacija radnika s druge, zbog jednog ili više od navedenih razloga:*

- *Određivanja uslova rada i zapošljavanja;*
- *Regulacija odnosa između poslodavaca i radnika;*

⁵ ILO, World Of Work, No. 46, mart 2003, str 2

- *Regulacije odnosa između poslodavaca ili njihovih organizacija i organizacija radnika, odnosno više organizacija radnika.*“

Kolektivno pregovaranje jača kulturu dijaloga između sindikata i poslodavaca i nerijetko predstavlja temelj za tripartitni dijalog na nacionalnom nivou.

Neposredno nakon 61-og zasjedanja Generalne konferencije Međunarodne organizacije rada u junu 1976. godine, u Ženevi, usvojena je Konvencija o uspostavljanju tripartitnog socijalnog dijaloga u cilju dalje promocije i primjene međunarodnih radnih standarda. Osnov za usvajanje ovog dokumenta bile su postojeće međunarodne konvencije i preporuke o radu:

- Konvencija o slobodi udruživanja i zaštite prava na organizaciju, br. 87 (1948)
- Konvencija o pravu na organizaciju i kolektivno pregovaranje br. 98 (1949)
- Preporuka za konsultacije na industrijskoj i nacionalnoj razini (1960)
- Konvencija o reprezentativnosti radnika br. 135 (1971).

Ranije usvojeni dokumenti su omogućili i osigurali pravo poslodavaca i radnika na osnivanje slobodnih i neovisnih organizacija u cilju pokretanja konsultacija o pitanjima rada. Usvajanjem Konvencije o uspostavljanju tripartitnog socijalnog dijaloga, isti se počinje funkcionalno sprovoditi i na državnoj razini, uvodeći vladu kao sugovornika poslodavcima i radnicima.

Konvencija o radnim odnosima br. 151 (1978. godine) i Konvencija o kolektivnom pregovaranju br 154 (1981.godine) dodatno su osnažile uporišta vezana za tripartitni dijalog. Usvajanjem Konvencije o administraciji rada br. 150, iz 1978. godine, države potpisnice su se obavezale na stvaranje uvjeta za konsultacije, saradnju i pregovaranje između javne uprave i najreprezentativnijih organizacija poslodavaca i radnika, prije svega na nacionalnom nivou. Dodatni broj konvencija je osigurao efikasnost tripartitnog dijaloga određivanjem u kojim slučajevima je neohodno organizovati konsultacije sa predstavnicima radnika i poslodavaca:

- Konvencija o zapošljavanju br. 122, iz 1964. godine, u slučaju razvoja i sprovedbe politika zapošljavanja,
- Konvencija o utvrđivanju minimalnih plata br. 131, iz 1970. godine, u slučaju dogovora o određivanju ili novih iznosa za minimalne plate,
- Konvencija o razvoju ljudskih resursa br. 142, iz 1975.godine, u slučaju kreiranja i sprovedbe novih programa i politika za strukovne obuke,
- Konvencija o međunarodnim radnim standardima br. 144, iz 1976. godine, u slučaju usvajanja, ratifikacije i nadgledanja primjene međunarodnih standarda rada,

- Konvencija o sigurnosti i zaštiti na radu br. 155, iz 1981. godine, u slučaju formulacije, primjene i revizije nacionalnih politika sigurnosti i zaštite na radu i bezbjednom radnom okruženju, te
- Konvencija o radnicima sa porodičnim obavezama br. 156, iz 1981. godine, u slučaju razvoja i primjene mjera dizajniranih da omoguće osobama sa porodicom jednake mogućnosti za zapošljavanje i razvoj.

Zemlje članice MOR-a i potpisnice ovih konvencija, imaju obavezu periodičnog izvještavanja o realizaciji mjera i stvaranja okruženja koje će omogućiti njihovu efikasnu primjenu.

Socijalni dijalog na nacionalnog razini se ne može odvijati ukoliko postoji nedostatak demokratskih načela koja podrazumjevaju poštivanje osnovnih ljudskih prava i sloboda. Okruženje u kojem radnici i poslodavci nisu izloženi pritiscima, nasilju i prijetnjama, je preduslov za otvaranje dijaloga i mirno sagledavanje problema u svijetu radnih odnosa. Države potpisnica konvencija MOR-a su se obavezale na kreiranje poticajnog okruženja za razvoj socijalnog dijaloga. U mnogim zemljama, tripartitini dijalog je osigurao prosperitet i socijalni mir te stvarnu korist za društvo i ljude. Posebno se ističu primjeri suočavanja sa posljedicama ekonomske krize, kada je putem socijalnog dijaloga sačuvano na stotine radnih mjesta i samim tim smanjen negativan uticaj na društvo. Suštinski, putem socijalnog dijaloga donosioci odluka dobijaju kvalitetne informacije za kreiranje efikasnih politika i mjera, čime se od početka obezbjeđuje vlasništvo svih aktera nad procesom. U praksi, vrlo često dolazi do izazova, različitih i dijametralno suprotstavljenih gledišta usljed čega je teško postići koncensus. Dodatno, nerijetko se odluke i mišljenja oko kojih postoji koncensus, ne prate adekvatnim politikama i mjerama vlade zbog čega ne dolazi do očekivanih i potrebnih promjena na ekonomskom i društvenom planu.

Prema MOR-u, preduslovi za efikasan socijalni dijalog na nacionalnoj razini su:

- postojanje zakonodavnog okvira za slobodu udruživanja,
- jake i neovisne organizacije radnika i poslodavaca koje svoj legitimitet baziraju na članstvu,
- politička volja, osjećaj odgovornosti i opredjeljenost svih strana da se aktivno uključe u socijalni dijalog,
- odgovarajuća institucionalna podrška, te praksa i iskustvo⁶.

⁶ National Tripartite social dialogue, ILO, 2013 stranica 60

Efekti uspostavljenog socijalnog dijaloga i primjeri dobre prakse širom svijeta, u značajnoj su mjeri podstaknuli jačanje sindikalnog pokreta u zemljama Evropske unije i stvaranje preduslova za novi vid institucionalne komunikacije između ključnih aktera u svijetu rada.

2.2. Historija razvoja socijalnog dijaloga na nivou Evropske unije

Razvoj socijalnog dijaloga u Evropskoj uniji je imao uporište u postignutim rezultatima MOR-a na globalnom planu. Evidentna potreba za uspostavom funkcionalnog i institucionaliziranog socijalnog dijaloga se pojavila na samom početku osnivanja Evropske zajednice uglja i čelika, 1952. godine. Te godine su predstavnici radnika i poslodavaca Njemačke i Francuske, inicirali prve razgovore o budućnosti razvoja socijalnog dijaloga u ovom industrijskom sektoru. Konsultativni Komitet, kojeg su pored radnika i poslodavaca činili i predstavnici potrošača i distributera, ponudio je mogućnost povremenog dijaloga o ključnim aspektima proizvodnje, uvjeta rada i prodaje uglja i čelika.

Šest godina kasnije, imenovanjem Evropske Ekonomske Zajednice (European Economic Community-EEC), razvoj socijalnog dijaloga je ubrzan osnivanjem savjetodavnog *Ekonomskeg i socijalnog komiteta* (Economic and Social Committee) kojim je omogućeno djelovanje predstavnika različitih ekonomskih i socijalnih kategorija. Ovaj model je danas poznat kao *Evropski ekonomski i socijalni komitet* (European Economic and Social Committee - EESC) koji aktivno djeluje u kreiranju politika na nivou Evropske unije. Članovi EESC su podjeljeni u grupe predstavnika poslodavaca, radnika i grupa građana sa posebnim interesima. Oni predstavljaju nacionalne sindikalne organizacije, udruženja poslodavca kao i organizacije od posebnog interesa, koje nominiraju nacionalne vlade.

Neposredno nakon uspostavljanja Evropske zajednice uglja i čelika, pristupilo se kreiranju politika za rudarstvo, kroz stvaranje zajedničkog savjetodavnog tijela putem kojih su radnici i poslodavci razvijali međusobne odnose i doprinosili daljem razvoju u ovoj oblasti. Daljim formiranjem Evropske ekonomske zajednice, dolazi do razvoja ostalih politika koje se odnose na poljoprivredu, ribarstvo i različite oblike transporta (period 1960.-1970.).

Evropska socijalna povelja potpisana je u Torinu 1961. godine, a stupila je na snagu 1965. godine. Povelja iz 1965. godine je sadržavala pregled 19 socijalnih i ekonomskih prava, a

naknadnim usvajanjem Dodatnog protokola iz 1988. godine, dodana su još četiri prava⁷ tako da se Povelja mogla podijeliti u tri kategorije:

1. prava zaposlenika (pravo na rad uključujući pravo na profesionalno usmjeravanje i usavršavanje, pravo na zaštitu u radnoj sredini, sindikalno pravo, posebna prava zaposlene djece, mladih, žena, osoba sa invaliditetom i migranata);
2. socijalna prava stanovništva (pravo na zdravstvenu zaštitu, socijalnu sigurnost, socijalnu i medicinsku pomoć i pravo korištenja usluga socijalnih službi) i
3. posebna prava (prava djece i mladih, prava majki, obitelji, osoba sa invaliditetom, radnika migranata i njihovih obitelji te prava starih osoba)

Do novih oblika međusektorskog dijaloga na nivou Evropske ekonomske zajednice dolazi početkom 70-tih, kada poprima obilježja tripartitnog ustrojstva. Socijalni partneri su tada tražili aktivniju ulogu Zajednice u dijalogu sa nacionalnim vladama kako bi se efikasnije uticalo na politike zapošljavanja u državama članicama. Kao odgovor na zahtjeve, Vijeće Evropske ekonomske zajednice uspostavlja Stalni odbor za zapošljavanje (eng. Standing Committee on Employment (SCE))⁸ koji u periodu od 1970. do 2000. godine predstavlja forum za tripartitni dijalog putem kojeg se utiče na nacionalne politike zapošljavanja u zemljama članicama.⁹ Nakon usvajanja Evropske strategije zapošljavanja, uloga ovog Komiteta je izmjenjena a djelovanje određeno novim odnosima zemalja članica.

Dok su 70-te obilovale tripartitnim dijalogom, rane 80-te godine obilježene su osnaživanjem bipartitnog sektorskog dijaloga. U ovom periodu se dešava ekonomska kriza koja se nastoji prevazići uspostavom jedinstvenog evropskog tržišta. Inicijativu predvodi predsjednik Evropske komisije Jacques Delors koji smatra da se radnici i poslodavci trebaju aktivnije uključiti u cjelokupan proces kako bi se na najbolji mogući način sačuvala radna mjesta i održala ekonomska stabilnost. Upravo Delorsova inicijativa predstavlja temelj modernog socijalnog dijaloga. Svoj mandat predsjednika Evropske komisije, Delors počinje obilaskom glavnih gradova tadašnjih zemalja članica Zajednice tokom kojih analizira okolnosti i probleme u zemljama članicama i ujedno sagledava modalitete za prevazilaženje krize. Svoja zapažanja Delors je predočio članovima Evropskog Parlamenta, 14. januara 1985. tokom promocije svog radnog plana: „*Graditelji Evrope se susreću s manje prepreka u vezi sa „što učiniti“ nego*

⁷ 1996. godine je usvojena izmijenjena Evropskasocijalna povelja koja sadrži 31 pravo.

⁸ <https://eur-lex.Evropa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:31970D0532>

⁹ COUNCIL DECISION of 9 March 1999 on the reform of the Standing Committee on Employment and repealing Decision 70/532/EEC

<https://eur-lex.Evropa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31999D0207&from=EN>

„kako to učiniti“¹⁰, aludirajući na sve zahtjevniji proces realizacije odluka koje se donose na nivou Evropske zajednice. Delors je tom prilikom izjavio da „u svjetlu širokog spektra politika za zapošljavanje i tržište rada, uspijati ćemo samo uz dva uslova: prvi da u reforme budu uključeni socijalni partneri, odnosno da politika pregovaranja bude jedna od osnova našeg ekonomskog sistema, i drugi da se osigura minimalna razina usklađenosti na evropskom nivou“.

Četiri komesara Evropske komisije, na inicijativu Delorsa, se sastaju 31. januara 1985. godine sa predstavnicima međuindustrijskih socijalnih partnera (ETUC, CEEP i UNICE) u Val Duchesse, dvorcu nadomak Brisela, kako bi razgovarali o ekonomskoj i socijalnoj situaciji u zemljama članicama Evropske zajednice. Ovo je bio prvi put da su socijalni partneri bili pozvani, kako je Delors izjavio da se „mobiliziraju u cilju obilježavanja nove faze u izgradnji Evrope i uspostavljanja međusobnog dijaloga na nivou Zajednice o temama od interesa za Zajednicu.“¹¹

Sastanak u Val Duchesse je imao za cilj oživljavanje ideje jedinstvenog evropskog tržišta i jačanje tri osnovne slobode: slobode protoka kapitala, slobode protoka proizvoda i usluga, te slobode kretanja ljudi. Delors je u svom planu naveo 1992. kao konačnu godinu za dostizanje ovog cilja¹².

Nakon prvog sastanka skupine u Val Duchesse, u novembru 1985. nastavljani su razgovori o ekonomskom razvoju, zapošljavanju i investicijama kao i ulozi socijalnih partnera u promociji novih tehnologija¹³. Nakon analize makroekonomskih pitanja, svi učesnici su se složili oko principa zajedničke strategije za rast, čija je realizacija u narednom periodu trebala dovesti do izuzetno važnih pomaka u Evropskoj ekonomskoj zajednici. Kao rezultat sastanka, formirane su dvije radne grupe. Prva grupa za makro-ekonomska pitanja ja bila zadužena da radi na razvoju zajedničkog stava o „strategiji za rast i zapošljavanje“ dok je druga imala za zadatak da doprinese sadržaju strategiju u dijelu „uloge socijalnog dijaloga u razvoju novih tehnologija“¹⁴.

¹⁰ EP Debates N°2-321/3, datum 14.01.1985

¹¹ Laperye J, 2015: Citat Jean Degimbe „La politique sociale européenne : du Traité de Rome au Traité d'Amsterdam (page 207) objavljeno 1999.

¹² EP Debates N°2-321/3, datum 14.01.1985

¹³ Social Europe, European Commission, January 2012

¹⁴ Laperye J, 2015: European Social Dialogue: 30 years of experience and progress, but what does the future hold?

Ova početna „istraživačka“ faza u evropskom socijalnom dijalogu namijenjena je prvenstveno stvaranju kulture pregovaranja. Prelazak na nadnacionalnu razinu pregovaranja pretpostavljao je poznavanje i razumijevanje različitih sistema koji upravljaju društvenim odnosima u Evropskim zemljama kako bi se osiguralo da rezultati predstavljaju faktor napretka, a ne faktor poremećaja ili potkopavanja pregovora na nacionalnoj, sektorskoj i/ili teritorijalnoj razini¹⁵.

Incijativa Delorsa se smatra prekretnicom u razvoju Evropskog socijalnog dijaloga jer je bazirana na slobodnoj volji i udruživanju kapaciteta svih sudionika, u vremenu kada je Evropskoj ekonomskoj zajednici bio potreban novi poticaj za strateško promicanje privrednog i socijalnog napretka. Evropska komisija je uspješno odigrala ulogu inicijatora, države članice su trebale da pronađu modalitete i sredstva za provedbu na nacionalnom nivou, a socijalni partneri da ulože svoje vještine pregovaranja i mobiliziraju poduzeća i radnike unutar evropskog socijalnog prostora.

Riješavanje socijalnih pitanja bilo je u isključivoj ingerenciji Vijeća do 1986. godine s obzirom da se unutar ovog tijela sprovodio princip koncenzusa o svakom prijedlogu. Prilikom rasprava o reviziji Rimskog ugovora, Komisija je predložila uvođenje glasanja kvalificiranom većinom u brojnim područjima koja utiču na socijalnu politiku, posebno u pogledu životnih i radnih uslova i osiguranja jednakih mogućnosti. U toku priprema za usvajanje **Jedinstvenog evropskog akta**, stvorili su se preduslovi za unaprijeđenje socijalnog dijaloga u zemljama članicama Evropske ekonomske zajednice. Naime, Evropsko vijeće je u junu 1984. godine, odlučilo osnovati ad hoc odbor predstavnika šefova država i vlada, koji je prema njegovom predsjedniku nazvan *Doogeev odbor* (Swan 1991:32). Odbor je trebao pripremiti prijedloge za bolje funkcioniranje sistema Zajednice i političke saradnje. Evropsko je vijeće u Milanu u junu 1985. većinom glasova odlučilo sazvati međuvladinu konferenciju kako bi se razmotrile ovlasti institucija i širenje aktivnosti Zajednice na nova područja te pripremila uspostava „pravog“ unutarnjeg tržišta.

Jedinstveni Evropski akt¹⁶ je 17. februara 1986. potpisalo devet država članica, a 28. februara 1986. to su učinile i Danska, Italija i Grčka. Akt su tokom 1986. ratificirali parlamenti država članica a stupio je na snagu 1. jula 1987. godine. Jedinstveni Evropski akt bio je prva velika promjena Ugovora iz Rima, kojim je ustanovljeno širenje ovlasti Zajednice putem stvaranja velikog unutarnjeg tržišta i novih oblasti monetarne i socijalne politike, privredne i socijalne kohezije, istraživanja i tehnološkog razvoja, okoliša i saradnje na području vanjske politike.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11986U/TXT&from=EN>

Aktom je dodatno priznat socijalni dijalog na nivou Zajednice s obzirom da je amandmanom Sporazuma o Evropskoj ekonomskoj zajednici dopunjen član 118(b) koji obavezuje Evropsku komisiju da „osigura razvoj dijaloga između uprave i radnika na evropskom nivou, koji može rezultirati, ako se sve strane slože, sporazumno utvrđenim odnosom“¹⁷. Članovi 118(a) i 118(b) otvorili su nova područja socijalne regulacije kojim je omogućeno socijalnim partnerima da identifikuju područja pregovora za alternativne i/ili komplementarne aspekte u zakonodavnom području. Naime, član 118(a) navodi da će „države članice obratiti posebnu pažnju na poboljšanja u radnom okruženju koja se tiče zdravlja i sigurnosti radnika, i svoje će ciljeve na ovom području korigovati u skladu sa postignutim poboljšanjima“. U osnovu, Jedinstveni evropski akt je omogućio socijalnim partnerima da kroz dijalog identifikuju prostor za poboljšanja u svijetu rada, te da rješenja ponude zakonodavnim mehanizmima u cilju formalnog unaprijeđenja radnih uvjeta.

Evropsko vijeće je potvrdilo važnost socijalnog aspekta jedinstvenog tržišta u junu 1988. godine. Ova potvrda je Jacquesu Delorsu pružila prilika da zatraži mišljenje Evropskog ekonomskog i socijalnog odbora (EESO) o potencijalnom sadržaju „**Povelje zajednice o osnovnim socijalnim pravima radnika**“ u novembru 1988. Na temelju tog mišljenja i uz snažnu podršku EESO-a, Jacques Delors inicirao je izradu nacrtu za povelju, koju su nakon toga usvojile 11 od 12 tadašnjih država članica (sve osim Ujedinjenog Kraljevstva), na samitu u Strasbourgu 9. decembra 1989. godine, istovremeno uzimajući u obzir nacrt akcionog plana za provedbu povelje¹⁸. S obzirom na izuzeće Ujedinjenog Kraljevstva, ovaj Povelja nije mogla postati dijelom primarnog zakonodavstva Zajednice nego je ostala politički dokument bez mogućnosti snažnijeg uticaja na donosioce odluke. Ujedinjeno Kraljevstvo je usvojilo Povelju 1997. nakon parlamentarnih izbora i promjene vlasti¹⁹

Prema ovoj Povelji, Zajednica je obvezna osigurati osnovna socijalna prava radnicima pod sljedećim naslovima:

- Sloboda kretanja (članci 1. do 3.)
- Zaposlenje i plaće (članci 4. do 6.)
- Poboljšanje životnih i radnih uvjeta (članci 7. do 9.)
- Socijalna zaštita (članak 10.)

¹⁷ Social Europe, European Commission, januar 2012, stranica 34

¹⁸ CEC, 1989, Communication concerning its Action Programme relating to the implementation of the community Charter of the Fundamental Rights of Workers (COM (89) 568 final Brussels, 19 November 1989

¹⁹ Nakon parlamentarnih izbora 1997. godine, laburisti odnose pobjedu nad konzervativcima a Tony Blair postaje premijer Ujedinjenog Kraljevstva

- Sloboda udruživanja i kolektivnog pregovaranja (članci 11. do 14.)
- Strukovno obrazovanje (članak 15.)
- Jednak tretman muškaraca i žena (članak 16.)
- Informiranje i savjetovanje i sudjelovanje za radnike (članci 17. do 18.)
- Zaštita zdravlja i sigurnost na radnom mjestu (članak 19.)
- Zaštita djece i adolescenata (članci 20. do 23.)
- Starije osobe (članci 24. do 25.)
- Osobe s invaliditetom (članak 26.)
- Djelovanje država članica (provedba) (članci 27. do 30.)

Povelja obavezuje države članice na dostizanje ciljeva socijalne politike i radnog prava. Član 28. predviđa: „*Evropsko vijeće poziva Komisiju da što prije podnese inicijative koje spadaju u njegove ovlasti, kako je predviđeno Ugovorima, u svrhu donošenja pravnih instrumenata za učinkovitu provedbu onih prava koja spadaju u područje nadležnosti Zajednice.*” Ova socijalna prava predstavljaju temelj minimalnih odredbi koje su zajedničke svim državama članicama Evropske unije. Odredbe Povelje integrisane su u Lisabonski ugovor (član 151. Ugovora o funkcioniranju Evropske unije) i u Povelju o temeljnim pravima EU.

Kako bi postigla ove ciljeve, Evropska komisija usvojila je akcioni plan za sprovedbu Povelje (COM (89) 568). Ohrabreni priznanjem i uticajem, socijalni partneri na nivou Evropske zajednice u periodu nakon 1989. godine formiraju upravljački odbor i radne grupe putem kojih diskutuju o temama vezanim za obrazovanje i obuku za evropsko tržište rada. U radnim grupama se vodi dijalog o sektorskim, specifičnim temama ali o onima koji su zajedničke za sve sektore rada.

Uprkos tek deklarativnom karakteru i protivljenju vlade u Velikoj Britaniji, Povelja je bila presudna u pokretanju inicijativa u politici zapošljavanja i industrijskih odnosa, koje su rezultirale brojnim direktivama tokom 1990-ih. Među njima su direktiva iz 1992. o trudnoći i materinstvu, direktiva o radnom vremenu iz 1993., direktiva Evropskog vijeća za rad iz 1994. i direktive koje se temelje na okvirnim sporazumima o roditeljskom dopustu, radu sa skraćenim radnim vremenom i radu na određeno vrijeme. Na sektorskom nivou, u periodu od 1985.-1992. postignuti su, na primjer, sporazumi oko civilne avijacije i telekomunikacija.

Povelja je prije svega bila politički čin izražen u svečanoj deklaraciji. Ipak, nadilazila je simbolički aspekt, prvenstveno zbog istodobnog postojanja akcijskog plana koji je sadržavao

47 socijalnih prijedloga, od kojih je 17 bilo zakonodavnog karaktera²⁰. Takođe, po svojoj prirodi je bila referentno sredstvo za nacionalne sudove kao i za Evropski sud pravde. To je, zajedno s mogućnošću glasanja kvalificiranom većinom, koje je uvedeno Jedinstvenim Evropskim aktom, omogućilo dalji razvoj socijalnog dijaloga i socijalne politike na nivou Evropske unije.

Socijalni partneri iz više industrijskih sektora²¹, odlučno su zatražili 31. oktobra 1991. godine na međudržavnoj Konferenciji, na kojoj se pripremao prijedlog Sporazuma o Evropskoj uniji (usvojen 1992. godina kao Ugovor iz Maastrichta), da se omoguće mehanizmi za njihovo snažnije djelovanje u formulaciji i implementaciji Evropskih politika za zapošljavanje. U zajedničkoj izjavi socijalnih partnera navedeno je da ovaj sporazum nudi „šefovima država i vlada ključan doprinos u definiranju uloge koju će socijalni partneri imati u budućem razvoju društvenih poslova Zajednice“ (Laperye 2015:6).

Sporazum i Protokol o socijalnoj politici, koji čine dodatak Ugovoru iz Maastrichta, koje su potpisali 11 država članica (bez Ujedinjenog Kraljevstva) kreirani su u decembru 1991. godine. Protokol o socijalnoj politici je praktično uvažio sve preporuke socijalnih partnera iz oktobra iste godine, dodijelivši im važnu ulogu u savjetovanju. Komisiji je data obaveza uključivanja socijalnih partnera u konsultacije a istovremeno i mogućnost obustave zakonodavne inicijative na onoliko vremena koliko je potrebno da se vode pregovori o bilo kojoj temi. Štoviše, Protokolom je predviđeno da svaki dogovor, koji bi postigli socijalni partneri, može dobiti pravnu potvrdu od strane Evropskog vijeća za bilo koji prijedlog koji uputi Evropska komisija. Protokol naglašava želju 11 država članica da nastave putem utvrđenim Socijalnom poveljom iz 1989. godine.

Član 3. *Protokola o socijalnoj politici* dao je Komisiji zadaću promicanja savjetovanja poslodavaca i radnika na razini Unije i poduzimanja „relevantnih mjera za olakšavanje njihovog dijaloga osiguravanjem uravnotežene potpore za sve strane“²². Na osnovu ovog člana, prije podnošenja prijedloga na području socijalne politike, Komisija je **postala obavezna** konsultovati poslodavce i radnike o mogućem smjeru djelovanja. Kada nakon savjetovanja Komisija izradi prijedlog, treba se ponovno savjetovati s poslodavcima i radnicima o njegovom sadržaju. Poslodavci i radnici Komisiji dostavljaju mišljenje ili, prema potrebi, preporuku, te izvještavaju Komisiju o svojoj eventualnoj želji za pokretanjem pregovaračkog procesa.

²⁰ <https://www.eurofound.europa.eu/observatories/eurwork/industrial-relations-dictionary/social-action-programme>

²¹ UNICE, sada poznat kao BusinessEurope, CEEP i European Trade Union Confederation (ETUC)

²² Social Europe, European Commission, januar 2012, stranica 37

Pregovori prema ovom članu mogu trajati maksimalno devet mjeseci, osim ako se poslodavci, radnici i Komisija zajedno ne odluče produžiti period.

Ugovor o Evropskoj uniji potpisan je u Maastrichtu 07. februara 1992. U skladu s njime Unija se temelji na Evropskim zajednicama (prvom stupu) s dva dodatna područja saradnje - zajedničkom vanjskom i sigurnosnom politikom te pravosuđem i unutarnjim poslovima (drugim i trećim stupom). Stupanjem na snagu Ugovora o Evropskoj uniji, EEZ postaje Evropska zajednica (EZ). Ugovor iz Maastrichta stupio je na snagu u novembru 1993. godine čime je potvrđena nova uloga socijalnih partnera na evropskom nivou. Njihov glas postaje legitiman u procesu kreiranja socijalne politike Unije zbog obaveze da budu konsultovani. Kako bi prilagodili djelovanje novom okviru, socijalni partneri u julu 1992. osnivaju **Komiteet za socijalni dijalog (Social Dialogue Committee – SDC)** koji predstavlja centralno tijelo za diskusiju, usvajanje zajedničkih odluka i planiranje. Svrha osnivanja Komiteta kao stalnog tijela, bila je organiziranje djelovanja na utvrđenim pitanjima vezanim za rad, praćenje i procjenu rezultata, podnošenje izvještaja o socijalnom dijalogu kao i povećanje informisanosti javnosti o razvoju sektorskog socijalnog dijaloga.

Evropska komisija je tokom 1993. godine usvojila nekoliko formalnih procedura, putem kojih je ustanovila način odabira socijalnih partnera u određene procese savjetovanja. Do danas su evropski socijalni partneri sklopili različite međuindustrijske okvirne sporazume u skladu s člancima 154. i 155. Ugovora o funkcioniranju Evropske unije (UFEU). U osnovi, postoje dva načina za ostvarivanje uticaja socijalnih partnera.

U prvom slučaju evropski socijalni partneri, nakon usaglašavanja stajališta o određenom problemu na inicijativu Komisije, traže od Vijeća da donese odluku u skladu sa preporukama iz socijalnog dijaloga (u praksi se to najčešće odnosi na direktivu, koju je predložila Komisija). Ukoliko Vijeće usvoji predloženu direktivu, sa uključenim preporukama socijalnih partnera, sporazum proizveden putem socijalnog dijaloga postaje dio prava EU. Direktivom Vijeća implementirana su do sada tri sporazuma socijalnih partnera koji se odnose na roditeljski dopust za vrijeme rada (1996.)²³ kao i revidirani tekst iz 2008. godine, ugovore o radu sa skraćenim radnim vremenom (1997.)²⁴, i ugovore na određeno vrijeme (1999.)²⁵.

U drugom slučaju, evropski socijalni partneri razvijaju novu generaciju sporazuma pri čemu sami preuzimaju odgovornost za provedbu mjera na nacionalnoj, sektorskoj i razini preduzeća. Takvi su sporazumi poznati kao "autonomni sporazumi". Do sada su postignuta četiri okvirna

²³ Council Directive 92/85/EEC of 19 October 1992 on the introduction of measures to encourage improvements in the safety and health at work of pregnant workers and workers who have recently given birth or are breastfeeding (tenth individual Directive within the meaning of Article 16 (1) of Directive 89/391/EEC)

²⁴ Council Directive 97/81/EC of 15 December 1997 concerning the Framework Agreement on part-time work concluded by UNICE, CEEP and the ETUC - Annex: Framework agreement on part-time work

²⁵ Council Directive 1999/70/EC of 28 June 1999 concerning the framework agreement on fixed-term work concluded by ETUC, UNICE and CEEP

sporazuma koja se odnose na: rad na daljinu (eng. teleworking) 2002.²⁶, stres 2004., maltretiranje i nasilje na radnom mjestu 2007., te uključivost tržišta rada u 2010. godini. Pomenuti autonomni sporazumi su bili sačinjeni na bazi rezultata istraživanja potreba radnika i poslodavaca i predstavljaju koncenzusom izgrađene prijedloge. Ipak, spovedba autonomnih sporazuma na nacionalnom nivou zemalja članica nije uvijek zadovoljavajuća. Analize primjene ovih sporazuma su pokazale da socijalni partneri djelimično sprovode ili uopšte ne sprovode preporuke, obrazlažući to činjenicom da se ne radi o obavezama nego o procjeni potrebe i neovisnom djelovanju na nacionalnom nivou.

Uporedo sa djelovanjem na međuindustrijskom nivou i usvajanju sporazuma koji su obuhvatali potrebe radnika i poslodavaca iz svih sektora, Komitet za socijalni dijalog je razvijao vlastite mehanizme za sprovedbu sektorskog dijaloga. Naime, od početka Delors-ove inicijative za stvaranjem efikasnijeg međuindustrijskog dijaloga, na prestaju naponi socijalnih partnera da dijalog jačaju na nivou privrednih sektora kako bi pregovaranjem mogli konkretnije uticati na specifične oblike zaštite na radu, obuke i sl. Početkom 1990-tih osnivaju se neformalni sektorski komiteti za socijalni dijalog u tolikoj mjeri da je Evropska komisija morala donijeti pravila o dokazivanju reprezentativnosti organizacija koje su okupljale poslodavce, odnosno radnike na nacionalnom i nivou Evropske unije. U tom cilju su angažirani univerziteti kako bi se procjenili i utvrdili minimalni uslovi za **reprezentativnost** što je bio preduslov za zastupanje interesa ciljne grupe na nacionalnom i evropskom nivou.

Trenutno na nivou Evropske unije odbori za sektorski dijalog zastupaju interese preko 145 miliona radnika u Evropi a posebno aktivni su u ključnim granama kao što su promet, energija, poljoprivreda, građevinarstvo, trgovina, ribarstvo, javne usluge, obrada metala i obrazovanje. U donjoj tabeli su prikazani svi sektori u kojima djeluju organizacije radnika i poslodavaca na nivou Evropske unije²⁷.

Sektor (43)	Evropski sektorski socijalni partneri		Neformalna struktura	Osnivanje sektorskog komiteta za socijalni dijalog	
	Organizacije koje predstavljaju radnike	Organizacije koje predstavljaju poslodavce			
1. generacija	Željezo	EMF	Eurofer	1951*	2006
	Ekstraktivne industrije	EMCEF	APEP, EURACOAL, UEPG, IMA, Euromines	1952*	2002
	Poljoprivreda	EFFAT	GEOPA/COPA	1964**	1999
	Cestovni prijevoz	ETF	IRU	1965**	2000
	Unutarnji vodeni put	ETF	EBU, ESO	1967**	1999
	Željeznice	ETF	CER, EIM	1972**	1999
	Morsko ribarstvo	ETF	Europêche, COGECA	1974**	1999
	Pomorski prijevoz	ETF	ECSA	1987**	1999
	Šećer	EFFAT	CEFS	1969	1999

²⁶http://resourcecentre.etuc.org/linked_files/documents/Framework%20agreement%20on%20telework%20EN.pdf

²⁷ European Commission: Commission Staff Working Document on The Functioning And Potential Of European Sectoral Social Dialogue, 2010

	Obuća	ETUF: TCL	CEC	1982	1999
	Ugostiteljstvo / Turizam	EFFAT	Hotrec	1983	1999
	Trgovina	UNI Evropa	EuroCommerce	1985	1999
	Osiguranje	UNI Evropa	CEA, BIPAR, AMICE	1987	1999
	Telekomunikacije	UNI Evropa	ETNO	1990**	1999
	Bankarstvo	UNI Evropa	EBF-BCESA, ESBG,EACB	1990	1999
	Civilno zrakoplovstvo	ECA, ETF	ACI-Europe, AEA, CANSO ERA, IACA, IAHA,	1990**	2000
	Industrija čišćenja	UNI Evropa	EFCI	1992	1999
	Izgradnja	EFBWW	FIEC	1992	1999
	Tekstil / Odijevanje	ETUF:TCL	Euratex	1992	1999
	Privatno osiguranje	UNI Evropa	CoESS	1993	1999
	Poštanske usluge	UNI Evropa	PostEurop	1994**	1999
	Obrada drveta	EFBWW	CEI-Bois	1994	2000
	Energija	EPSU, EMCEF	Eurelectric	1996	2000
	Osobne usluge	UNI Evropa	Coiffure EU	1998	1999
	Štavljenje i koža	ETUF:TCL	COTANCE	1999	2001
	Nastup uživo	EAEA	Pearle		1999
	Privremeni rad	UNI Evropa	Eurociett		1999
	Namještaj	EFBWW	UEA, EFIC		2001
5.	Brodogradnja	EMF	CESA		2003
	Audiovizuelna produkcija	EUROMEI, EFJ, FIA, IFM	EBU, ACT, AER, CEPI, FIAPF		2004
	Kemijska industrija	EMCEF	ECEG		2004
	Lokalna i regionalna uprava	EPSU	CEMR	1996	2004
	Bolnice	EPSU	HOSPEEM		2006
	Ugostiteljstvo	EFFAT	FERCO	1998	2007
	Plin	EMCEF, EPSU	EUROGAS		2007
	Profesionalni nogomet	FIFPro	EPFL, ECA		2008
	Metal***	EMF	CEEMET	2006	2010
	Papir	EMCEF	CEPI		2010
	Obrazovanje	ETUCE	EFEE		2010
		<i>Centralna administracija</i>	TUNED (EPSU+CESI)	EUPAN (European public administrations network)	<i>Testna faza (2008-2010)</i>

Tabela 1: Evropski sektorski socijalni partneri

U pogledu međusektorskog dijaloga, u okviru kojeg se razmatraju teme od zajedničkog interesa za poslodavce i radnike iz cijele Evropske unije, odnosno njenih zemalja članica, i dalje su aktivne organizacije koje su sudjelovale u formiranju Komiteta za socijalni dijalog iz 1992.

Organizacije koje predstavljaju radnike	Organizacije koje predstavljaju poslodavce	Datum osnivanja međusektorskog Komiteta za socijalni dijalog
ETUC Liaison Committee Eurocadres and CEC	BusinessEurope CEEP UEAPME	1992

Tabela 2: Reprezentativne organizacije za međusektorski socijalni dijalog na nivou EU

Evropski sektorski socijalni dijalog je važan i bitan doprinos institucionalnom razvoju Evropske unije. Evropska komisija je 1998. godine osnovala prve sektorske odbore za socijalni dijalog s ciljem promicanja razgovora između socijalnih partnera u različitim sektorima na evropskoj razini (Odluka Komisije 98/500/EC). Evropski sektorski odbori za socijalni dijalog okupljaju socijalne partnere, predstavnike sindikata i organizacija poslodavaca, iz 28 država članica EU. Ovi odbori imaju izuzetno važan uticaj u oblikovanju i provedbi radnog zakonodavstva EU-a. Odabrani broj sindikalnih organizacija na evropskoj razini i evropskih organizacija poslodavaca u svakom sektoru, djeluju kao reprezentativna tijela koja zastupaju interese radnika i poslodavaca u tom sektoru. Trenutno su aktivna 43 evropska sektorska odbora za socijalni dijalog koji zajedno predstavljaju više od oko 80% radne snage u EU²⁸.

Organizacije koje dijele zajedničke ciljeve, programe rada i koje se međusobno prepoznaju u misiji, ukoliko žele, mogu formirati odbor i podnijeti zajednički zahtjev Komisiji, koja procjenjuje njihovu reprezentativnost. U slučaju da se pokažu reprezentativnim predstavnicima radnika ili poslodavaca u određenom sektoru na nivou Unije, Komisija pruža logističku i operativnu podršku za njihovo djelovanje. Za Evropske socijalne partnere koji se žele privremeno okušati u sektorskom socijalnom dijalogu prije nego što se službeno obavežu na konsultacije, Komisija je predložila probnu fazu djelovanja.

Socijalni partneri su se u decembru 2001. godine obratili predsjednicima i šefovima vlada država članica u cilju rješavanja pitanja daljeg funkcionisanja stalnog Komiteta za zapošljavanje, koji prema njihovim ocjenama nije osigurao konzistentnost i sinergiju različitih procesa u koje je bio uključen. Prijedlog socijalnih partnera je bio da se Komitet preimenuje u tripartitni konsultantski forum za rad i zapošljavanje, koji bi se sastajao svakog proljeća kada i članovi Evropskog Vijeća. Takođe, predložili su razvoj „radnog plana za neovisan socijalni dijalog“ putem kojeg će socijalni partneri osigurati koristan doprinos evropskoj strategiji za rast i zapošljavanje, kao i pripremi proširenja Evropske unije. Evropski socijalni partneri su skrenuli pažnju na potrebu razvijanja integriranog programa tehničke pomoći za socijalne partnere u zemljama kandidatima. Uz pomoć Evropskih socijalnih partnera bi se olakšao razvoj snažne, neovisne sindikalne organizacije i organizacije poslodavaca u svakoj zemlji u procesu pristupanja, kako bi bili sposobni da u potpunosti sudjeluju u evropskom socijalnom dijalogu

²⁸ European Sectoral Social Dialogue: facts and figures, 2019

nesporedno nakon procesa pridruživanja. Takođe, od velikog značaja bi bila podrška socijalnim partnerima u uključivanju u sam proces pregovaranja i usaglašavanja zakona sa pravnom stečevinom Evropske unije.

Laperye (2015) skreće pažnju da je razvoj socijalnog dijaloga u Evropskoj uniji je u periodu 2007-2013 bio pod snažnim uticajem ekonomske krize a posebno u nekim zemljama članicama koje su bile najviše pogođene (Grčka, Portugal, Italija, Španija) i gdje je potpuna sprovedba prava na udruživanje i pregovaranje, kao i samih zakona o radu, bila onemogućena. Generalna opservacija je da je Evropska komisija u nastojanju da prevaziđe krizu, nedovoljno djelovala na planu zaštite prava radnika, tako da je sindikatima preostalo da svoje države podsjećaju na obaveze po osnovu ratificiranih konvencija MOR-a. Na ovaj način MOR je postao glavni branilac evropskog socijalnog modela u vrijeme krize (Laperye:2015).

Treba naglasiti da je u periodu 2008-2010, u najmanje 16 zemalja članica, bilo pokušaja da se putem nacionalnog bipartitnog ili tripartitnog dijaloga osiguraju međusektorski sporazumi sa paketom mjera, čija bi realizacija dovela do izlaza iz krize. Socijalni partneri su putem sporazuma nudili rješenja za sve sektore pogođene krizom, poput skraćenog radnog vremena, prilagodbe mjesečnih primanja, mjera za osiguranje sredstava za socijalna davanja i poreze, programe zapošljavanja te pomoći za one koji su ostali bez posla.

Izlazak iz ekonomske krize iz 2008, odnosno 2009. godine obilježen je naučenim lekcijama koje posve sigurno mogu poslužiti u slučaju nastanka bilo koje naredne slične situacije u svijetu. Pandemija virusa COVID-19, koja je na globalnom nivou u prvih nekoliko mjeseci 2020. godina dovela do tektonskih poremećaja u privredi i posljedično do enormnog povećanja broja nezaposlenih, aktuelizirala je između ostalog i pitanje uloge socijalnih partnera u pronalaženju novih rješenja za izlaz iz novonastale krize. Prema mišljenju generalnog direktora MOR-a, Guy Rydera, koordinirani odgovor socijalnih partnera tokom ekonomske krize 2008-2009. godine i jačanje tripartitnog socijalnog dijaloga, i ovaj put se postavljaju kao polazište za identifikaciju rješenja koja odgovaraju svima.

Danas slobodno možemo koristiti punu snagu socijalnog dijaloga, koja mu je dodjeljena odredbama Ugovora iz Lisabona (2009). Naime, današnji Evropski socijalni dijalog temelji se na članovima 152, 154 i 155 Sporazuma o funkcionisanju Evropske unije²⁹ (SFEU) kojima je jasno definisana važnost i uloga partnera.

²⁹ Pročišćene Verzije Ugovora o Evropskoj uniji i Ugovora o funkcioniranju Evropske unije (2016/C 202/01)

Lisabonski ugovor je omogućio da se socijalni dijalog na razini EU-a, kako za međusektorsku tako i za sektorsku razinu, odvija na dva načina - kao odgovor na poziv za savjetovanje Evropske komisije i drugi, kao neovisan rad na pitanjima koja su sami socijalni partneri utvrdili (iako su oni možda osmišljeni kao dio rasprave i politike EU-a). Proces konsultacija i pregovaranja, koji je prikazan šematski na narednoj slici, može trajati preko 18 mjeseci i stoga pripreme za svaku odluku za koju je potrebno izjašnjavaње socijalnih partnera, Evropska komisija preduzima značajno ranije.

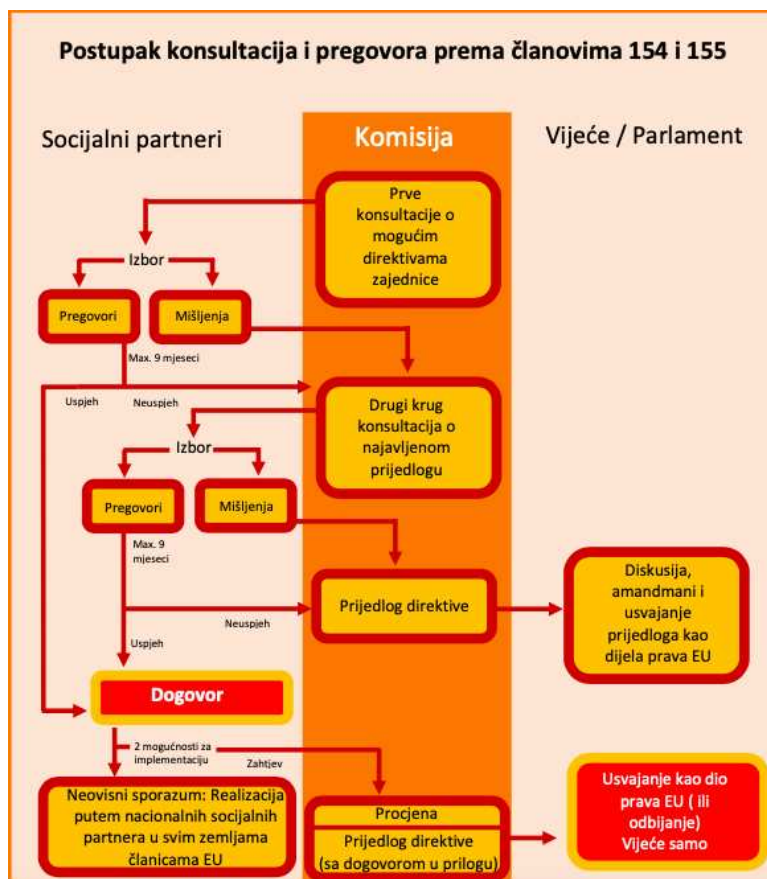

Tabela 3: Postupak konsultacija i pregovora prema članu 154. i 155. Sporazuma o funkcionisanju Evropske unije

Na temelju člana 154. Ugovora o funkcionisanju Evropske unije, prije podnošenja prijedloga na području socijalne politike i politike zapošljavanja, Komisija se mora savjetovati s poslodavcima i radnicima o mogućem smjeru djelovanja Unije. U tom slučaju, Komisija bira one organizacije socijalnih partnera koje zastupaju određene sektore ili kategorije i organizovani su na evropskoj razini, odnosno one koje priznate članice formalne strukture socijalnih partnera na nivou Evropske unije. Ove organizacije moraju imati odgovarajuće strukture i kapacitete kako bi se osiguralo njihovo učinkovito sudjelovanje u procesu

savjetovanja. Shodno ovim kriterijumama, Evropska komisija redovno ažurira listu organizacija koje uključuje u proces konsultacija. Trenutna lista uključuje:

- tri organizacije za međusektorski dijalog: BusinessEurope, European Centre of Employers and Enterprises providing Public Services (CEEP) i European Trade Union Confederation (ETUC),
- tri organizacije za međusektorski dijalog koje predstavljaju radnike i poduzetnike: CEC-European Managers EUROCADRES (Council of European Professional and Managerial Staff) i SMEunited,
- jedna organizacija po posebnog interesa koja zastupa stavove privrednih komora u zemljama članicama Evropske unije, Eurochambers,
- 66 organizacija koji predstavljaju poslodavce u sektorima,
- 15 sindikalnih organizacije koje zastupaju interese radnika u različitim sektorima³⁰.

Odabrane organizacije imaju šest sedmica da odgovore na upit iz Evropske komisije, koji se obično odnosi na određeni problem i dilemu da li isti zahtijeva reakciju na nivou Evropske unije. Ukoliko konsultovane organizacije smatraju da određeni problem treba biti predmet analize na nivou Evropske unije, Komisija upućuje drugi poziv za konsultacije i postavlja novi rok od šest mjeseci za dostavu mišljenja. U ovom drugom krugu konsultacija, kontaktirane organizacije iznose svoja stavove o samom problemu i mogućnostima za njegovo rješavanje. Kao odgovor na prvi, odnosno drugi krug konsultacija, socijalni partneri se mogu odlučiti za proces pregovaranja u cilju definisanja prijedloga za rješavanje problema putem koncenzusa. Ukoliko se odluče na ovaj korak, socijalni partneri (poslodavci i sindikati) su dužni obavijestiti Evropsku komisiju o početku pregovora. Komisija može čekati na ishod pregovaranja do devet mjeseci, osim u slučaju dogovora sa socijalnim partnerima o produžetku roka. U skladu sa članom 154 Ugovora o funkcionisanju Evropske unije, socijalni partneri mogu putem dogovora sačiniti prijedlog sporazuma gdje se određena rješenja nude na nacionalnom nivou država članica, u skladu sa pravilima i procedurama tih zemalja. Potpisnici dogovora (organizacije poslodavaca i granski sindikati na nacionalnom nivou) se zadužuju za primjenu odredbi takvih sporazuma. No, ukoliko je predmet isključivo u nadležnosti Evropske unije, onda usaglašeni prijedlog socijalnih partnera preuzima Evropska komisija koja ga priprema u formi odluke, odnosno direktive, i takvog ga predlaže na usvajanje Vijeću Evropske unije. Direktiva na taj način postaje obavezna za sprovedbu u svim zemljama članicama Evropske unije. Formulisanju

³⁰ Lista je ažurirana 2019. godine:

[file:///Users/admin/Downloads/List%20Art%20154%20EN%20FR%20DE%20September%202019%20\(1\).pdf](file:///Users/admin/Downloads/List%20Art%20154%20EN%20FR%20DE%20September%202019%20(1).pdf)

direktive u svakom slučaju predhodi proces u kojem Evropska komisija provjerava legitimnost i reprezentativnost socijalnih partnera koji su predložili inicijativu kao i pravne osnove za predloženo rješenje. Ova procedura se primjenjuje i u slučaju spovedbe člana 154. kada socijalni partneri usvajaju sporazume za primjenu na nacionalnom nivou zemalja članica. Prema odredbama Ugovora o Evropskoj uniji, predložena rješenja ne smiju ugrožavati razvoj i napredak malih i srednjih preduzeća. Nakon što Komisija predoči inicijativu Vijeću Evropske unije, na istu se ne mogu stavljati primjedbe i odlučuje se o cjelovitom prihvaćanju ili odbijanju. Nakon prihvatanja, odluka postaje obavezna za sprovedbu svim članicama Unije. U slučaju postignutog sporazuma po osnovu člana 154 Ugovora o funkcionisanju Evropske unije, Evropska komisija prati primjene ponuđenih rješenja na nacionalnom nivou zemalja potpisnica i na bazi saznanja u svakom trenutku može naložiti dopune ili zaustaviti sprovedbu, ukoliko procjeni da realizacija ne doprinosi ciljevima Unije.

Zajednički tekstovi dogovoreni od strane socijalnih partnera imaju različite oblike, ovisno o prirodi inicijative odnosno problemu koji se analizira, te o ciljevima i kapacitetima potpisnika. Općenito se klasificiraju na sljedeći način:

- sporazumi;
- „procesno orijentirani“ dogovori;
- zajednička mišljenja i alati;
- proceduralni tekstovi.

Kao što je ranije pojašnjeno, sporazumi usvojeni putem pregovaranja socijalnih partnera mogu biti upućeni Evropskoj komisiji u cilju kreiranja direktive, obavezne za sve zemlje članice, ili mogu biti usmjereni direktno na zemlje potpisnice.

Procesno orijentirani dogovori su u osnovi smjernice za djelovanje koje socijalni partneri na evropskoj razini daju svojim članicama na nacionalnim nivoima. Vrlo često se radi o okviru rada nacionalnih partnera za realizaciju određenih direktiva, praćenje i procjenu efekata određenih politika i sl. Takođe, može se raditi o pravilima, procedurama i kodeksu djelovanja socijalnih partnera, odnosno o orijentacijama za promoviranje politika EU na nacionalnom nivou, što uključuje promotivne i informativne kampanje usmjerene ka članicama.

Zajednička mišljenja i alati obuhvataju one tekstove socijalnih partnera koji se kreiraju za potrebe članica na nacionalnom nivou i koji za cilj imaju tumačenje određenih politika Evropske unije i mogućih implikacija spovedbe u zemljama članicama. Sami po sebi, ovi tekstovi ne vode implementaciji niti procjeni efekata nego su tek ilustracije koje nacionalni

socijalni partneri trebaju imati u vidu tokom svog rada. Zajednička promišljanja mogu biti upućena i Evropskoj komisiji kao reakcija na aktuelne prijedloge ili probleme. Deklaracije su takođe vid zajedničkih promišljanja i sadržaj je uglavnom usmjeren na same socijalne partnere. Mogu se odnositi na viđenja budućnosti rada i tada predstavljaju korake koje socijalni partneri trebaju poduzeti u cilju što bolje pripreme za ono što slijedi.

Proceduralnim tekstovima, socijalni partneri sa nivoa Evropske unije, omogućavaju prijenos pravila i procedura za efikasniji bipartitni socijalni dijalog na nacionalnom nivou članica.

Putem zvaničnog portala Evropske komisije, javnosti su dostupni svi tekstovi koje su sačinili socijalni partneri na nivou Evropske unije (Social dialogue texts database)³¹. Najstariji dokument je iz 1978. godine a baza trenutno sadrži:

- 15 okvirnih sporazuma socijalnih partnera,
- 9 autonomnih sporazuma,
- 10 kodeksa za različite sektore,
- 172 deklaracije,
- 12 preporuka za planove rada,
- 50 smjernica za rad socijalnih partnera,
- 583 zajedničkih mišljenja o različitim temama i inicijativama na nivou EU,
- 20 orijentacija za buduće politike EU,
- 51 proceduralni tekst,
- 101 priručnik sa alatima za bolje funcionisanje socijalnih partnera na nacionalnom nivou.

Analiza sadržaja zajedničkih sporazuma pokazuje što je zapravo interesantno za socijalne partnere:

- Ekonomska i / ili sektorska pitanja
- Socijalni dijalog (npr. Postupci, obaveze vođenja dijaloga)
- Obrazovanje i cjeloživotno učenje
- Zdravlje i sigurnost
- Promicanje zapošljavanja
- Radni uvjeti
- Socijalni aspekti politika EU
- Društvena odgovornost
- Radno vrijeme

³¹ <https://ec.Evropa.eu/social/main.jsp?catId=521&langId=en>

- Ravnopravnost spolova
- Održivi razvoj.

Pored ovih tema, predmetom socijalnog dijaloga bili su i problemi vezani za proširenje EU i pitanja poput integracije partnera iz novih država članica u socijalni dijalog; mobilnost i kvalifikacijski aspekt unutar EU; javne nabavke i promocija društveno odgovornih ugovora; restrukturiranje a posebno društveno odgovorno upravljanje; rad na daljinu (teleworking); starija radna snaga i demografski izazovi; uznemiravanje, uključujući nasilje na poslu; zapošljavanje mladih ljudi; rasizam i ksenofobija; neprijavljen rad i promocija zapošljavanja u određenim sektorima; invalidnost, promocija zapošljavanja i integracije osoba s invaliditetom na tržištu rada.

Uspješni pregovori ukazuju na snagu socijalnog dijaloga u procesu izgradnje Evropske unije i osiguranja jednakih prava za sve. Najznačajniji rezultati su oni koji predstavljaju vidljive promjene u svakodnevnom životu radnika i poslodavaca a koji su putem direktiva Vijeća Evropske unije postali obavezni za primjenu u zemljama članicama. Među njima su svakako četiri okvirna sporazuma koja se odnose na porodiljski dopust i ugovore o povremenim i stalnim poslovima.

Za razliku od okvirnih i sektorskih sporazuma, za koje su socijalni partneri uspjeli dobiti podršku Vijeća Evropske unije putem direktiva i obavezne primjene u zemljama članicama, autonomni sporazumi su drugačije percipirani i njihova primjena od strane zemalja potpisnica nije uvijek protekla u skladu sa očekivanjima. Naime, zemlje potpisnice su birale mjere za primjenu odredbi autonomnih sporazuma u skladu sa vlastitim mogućnostima i kapacitetima, što je dovelo do različitih mehanizama za realizaciju, koji su rijetko bili efikasni.

Socijalni dijalog na nivou Evropske unije ostaje iznimno važan aspekt njenog demokratskog razvoja. Neovisno o tome da li socijalni dogovori rezultiraju direktivama kao obavezujućim dokumentima za članice, ili se sprovode putem autonomnih sporazuma u ovisnosti od mogućnosti svake zemlje, važno je da se ovim putem za pregovarački stol na ravnopravnoj osnovi dovode ključni akteri: vlade, poslodavci i radnici. Generalni direktor Međunarodne organizacije rada (MOR), Juan Somavia, 2011. godine je izjavio da Evropska unija i MOR dijele istu premisu da se trajni mir može osigurati jedino kroz regionalnu i međunarodnu

saradnju na izgradnji socijalne pravde³². On je takođe naglasio da je pregovaranje između vlada, poslodavaca i radnika jedini put ka rješenjima koja su prihvatljiva za sve.

2.3. *Novi početak za socijalni dijalog*

Podstaknut dobrim primjerima efikasnog socijalnog dijaloga a istovremeno svjestan njegove snažne uloge u daljem demokratskom razvoju Evropske unije, predsjednik Evropske komisije Jean-Claude Juncker je u na konferenciji na visokoj razini, 5. marta 2015. najavio „*novi početak socijalnog dijaloga*”. Ovaj simboličan gest učinjen je nakon 30 godina od Val Duchesse inicijative za snažnijim uključivanjem socijalnih partnera u izgradnju jedinstvenog evropskog ekonomskog tržišta. Juncker je ovom prilikom naglasio potrebu za još značajnijom ulogom socijalnih partnera u evropskom semestru, za daljom izgradnjom kapaciteta socijalnih partnera u zemljama članicama, te za većom uključenosti socijalnih partnera u donošenje politika i zakona EU-a. Prema povjerenici za zapošljavanje, socijalna pitanja, vještine i mobilnost radne snage, Marianne Thyssen „*današnji ekonomski i socijalni izazovi zahtijevaju napredan socijalni dijalog i na razini EU-a i na nacionalnoj razini*“. Thyssen smatra da tamo gdje je socijalni dijalog snažan, ekonomije su konkurentnije i otpornije i da je stoga uključenost socijalnih partnera u osmišljavanje i provedbu politika presudna za jačanje konkurentnosti i predstavlja „*preduvjet za funkcioniranje Evropske socijalne tržišne ekonomije*.”³³

Preko 400 učesnika, predstavnika Evropske komisije, udruženja poslodavaca i radnika na evropskom nivou, odredilo je tokom konferencije prioritetne pravce za zajedničko djelovanje među kojima su redovno održavanje i izgradnja **Evropskog semestra**, rad na poboljšanju industrijskih odnosa i izgradnja kapaciteta socijalnih partnera na nacionalnoj razini, razvoj makroekonomske strategije EU, jačanje mehanizmama i bolja regulacija za socijalni dijalog, izgradnja jedinstvenog digitalnog tržišta, i naposljetku razvoj vještina, obrazovanje i osposobljavanje u promjenjivom radnom okruženju.

Evropska komisija je objavila dokument pod nazivom „Godina nakon novog početka socijalnog dijaloga“ u martu 2016. godine. Nalazi i preporuke su potvrdile opravdanost uvođenja ključnih principa za dalji razvoj socijalnog dijaloga na nivou Evropske unije. U okviru predsjedavanja Nizozemske Vijećem Evropske unije, u junu 2016. godine, međuindustrijski socijalni partneri (ETUC, BUSINESS EUROPE, UEAPME, CEEP), Komisija i predsjedavajući Vijeća Evropske unije potpisali su zajedničku izjavu kojom je, na temelju zaključaka konferencije iz marta 2015.

³² Obraćanje J. Somavia Evropskom parlamentu u Strasbourgu, 14. 09. 2011. godine

³³ Saopštenje za javnost: Socijalni dijalog u Europi: zajedno za novi početak, Mart 2015

godine, odnosno potvrđenog napretka promoviranog u martu 2016. godine, potvrđen značaj evropskog socijalnog dijaloga u postupku donošenja politika EU-a³⁴.

Zajednička izjava sadrži odrednice za djelovanje socijalnih partnera (međustrukovnih i sektorskih), kao i za Evropsku komisiju i rukovodstvo zemalja članica. Između ostalog, Evropska komisija u „novom početku socijalnog dijaloga“ treba da osigura aktivno sudjelovanje socijalnih partnera u daljem razvoju socijalnih politika te da izdvaja sredstva putem Socijalnog fonda za aktivnosti koje snaže i promoviraju socijalni dijalog, te jačaju kapacitete socijalnih partnera. Vijeće Evropske unije se u zajedničkoj izjavi obavezalo na uticaj na zemlje članice kako bi se na nacionalnom nivou stvorili bolji uvjeti za razvoj socijalnog dijaloga, a sami socijalni partneri bili prihvaćeni od strana nacionalnih vlada kao ravnopravni sudionici reformskih procesa.

Zajednička izjava je dodatno naglasila razliku između tripartitnog i dvopartitnog socijalnog dijaloga. Tripartitni socijalni dijalog odvija se u sklopu Tripartitnog socijalnog samita i uključuje rasprave između Evropskih socijalnih partnera i institucija EU u područjima makroekonomije, zapošljavanja, socijalne zaštite te obrazovanja i osposobljavanja. Evropski dvopartitni socijalni dijalog odvija se u međustrukovnim odborima za socijalni dijalog i sektorskim odborima za socijalni dijalog (organizacijama poslodavaca i sindikatima). Teme dvopartitnog socijalnog dijaloga razvijaju se iz radnih programa koje su usvojili socijalni partneri. Posljednji radni program je sačinjen za period 2019-2021. godina i fokusiran je na digitalizaciju, unaprijeđenje tržišta rada i socijalnih sistema, izgradnju vještina, psiho-socijalne aspekte rizika na radu, izgradnju kapaciteta za efikasniji socijalni dijalog te tzv. kružnu ekonomiju (u cilj očuvanja prirodnih resursa i dekarbonizacije Evropske ekonomije)³⁵.

Nakon najave „novog početka socijalnog dijaloga“ 2015. godine i potpisivanja zajedničke izjave u junu 2016. godina, Evropska komisija je promovirala „Evropski stub socijalnih prava“ u aprilu 2017³⁶ koji je ozvaničen sedam mjeseci kasnije, na Samitu za pravedno zapošljavanje i rast u Göteborgu u Švedskoj od strane Evropskog parlamenta, Vijeća i Komisije. Ovaj Samit je ujedno bio prvi sastanak o socijalnim pitanjima na vrhu u posljednjih 20 godina. Važno je napomenuti da je ovaj korak u skladu sa ranije objavljenim planom pod nazivom „Novi početak za Evropu: Moja agenda za zapošljavanje, rast, pravednost i demokratske promjene“³⁷ koju je

³⁴ A New Start for Social Dialogue: Statement of the Presidency of the Council of the European Union, the European Commission and the European Social Partners

³⁵ European Social Dialogue: Work plan 2019-2021

³⁶ Komunikacija Komisije Evropskom parlamentu, Vijeću, Evropskom gospodarskom i socijalnom odboru i Odboru regija o uspostavi evropskog stupa socijalnih prava, april 2017

³⁷ A New Start for Europe: My Agenda for Jobs, Growth, Fairness and Democratic Change, Juncker 2014

Juncker još kao kandidat za predsjednika Evropske komisije, predočio Evropskom parlamentu u aprilu 2014. godine. Takođe, Evropski stup socijalnih prava predstavlja drugi jedinstven skup socijalnih prava koji su institucije EU-a proglasile od Povelje o temeljnim pravima iz 2000. godine. U okviru tog stupa utvrđeno je 20 ključnih načela i prava kojima će se podupirati pravedna i funkcionalna tržišta rada, a koja su strukturirana oko tri poglavlja:

- jednake mogućnosti i pristup tržištu rada,
- pravedni uvjeta rada,
- socijalna zaštita i uključenost.

Aktuelna predsjednica Evropske komisije Ursula von der Leyen je u svojem govoru pred Evropskim parlamentom u Strasbourgu u julu 2019. potvrdila predanost stupu socijalnih prava u političkim smjernicama za mandat nove Evropske komisije i najavila daljnje mjere za provedbu načela i prava³⁸. Ovo je važno ne samo za trenutne članice Evropske unije nego i za one koje pretendiraju postati dijelom Evropske porodice. Evropski stup socijalnih prava nudi budućim članicama jasnu refleksiju socijalne kohezije prema indikatorima redovnog monitoringa. Takođe, inicijative koje se odobravaju u okviru socijalnog fonda, zahtijevaju sudjelovanje zemalja članica i u finansijskom smislu, zbog čega je primjena ključnih načela evropskog stupa socijalnih prava neophodna.

U okviru portugalskog predsjedavanja Vijeće EU, od 7. do 8. maja 2021. godine, organizovan je socijalni samit u Portu na kojem je odobren Akcioni plan EU za Evropski stup socijalnih prava, koji je Evropska komisija objavila 4. marta 2021. Tokom samita, šefovi država EU usvojili su Deklaraciju iz Porta putem koje se obvezuju na jedinstvo u suočavanju sa posljedicama pandemije uzrokovane virusom Covid-19.

Evropskim stupom socijalnih prava Evropska komisija naglašava neohodnost razvoja ambicioznije Evropske socijalne i politike zapošljavanja. Kvalitetna socijalna politika se sagledava u svijetu adekvatnog doprinosa dobro funkcionirajućeg tržišta rada, rasta produktivnosti, jačanja socijalne kohezije te povećanja životnog standarda građana. Stup socijalnih prava treba doprinijeti razvoju konkurentne tržišne privrede te prevladavanju kriza u budućnosti. Najnovija kriza, prouzrokovana virusom Covid 19, upravo je test za sagledavanje funkcionalnosti i primjene načela evropskog stupa socijalnih prava. Efektivnost stupa se može sagledavati i prema tome u kojoj mjeri utiče na odluke u procesu Evropskog semestra, EU

³⁸ Opening Statement in the European Parliament Plenary Session by Ursula von der Leyen, Candidate for President of the European Commission, juli 2019

makro-ekonomske i fiskalne politike kao i socijalne politike. Kako bi se ostvarili ciljevi Evropskog stupa socijalnih prava, Evropska komisija je pokrenula reformu Evropskog socijalnog fonda za period 2021-2027³⁹. Evropski socijalni fond Plus će objediniti više postojećih fondova i programa a u samoj sprovedbi će biti jednostavniji i fleksibilniji. Sredstva će omogućiti zemljama članicama da se suoče sa rastućim socijalnim problemima i izazovima na tržištu rada.

Prioriteti za finansiranje će biti bazirani na direktnoj primjeni načela Evropskoj stupa socijalnih prava kao i preporuka u okviru Evropskog semestra. Sredstvima iz ovog fonda, članice Evropske unije će biti u prilici da rješavaju probleme nezaposlenosti, siromaštva i isključenosti. Dio sredstava bi trebao biti namjenjen reformama socijalne politike i restrukturiranje programa za unaprijeđenje razine vještina i obrazovanja ljudi, uključujući i digitalne vještine koje će ih osposobiti za promjene na tržištu rada.

U svakom slučaju, postojanje fonda je još jedan izuzetan uticaj socijalnog dijaloga na nivou Evropske unije. Ako se sjetimo prvih pokušaja ostvarivanja dijaloga između socijalnih partnera na evropskom nivou 1952. godine, i ako sagledamo historijski bitne prekretnice u razvoju međusobnog razumijevanja, uvažavanja, tolerancije i jačanja kapaciteta za postizanje koncenzusa oko brojnih i vrlo često osjetljivih pitanja u svijetu rada, onda možemo zaključiti da je tokom predhodnog perioda učinjen zaista vidan napredak.

Radi lakšeg sveobuhvata historijskog napretka u razvoju socijalnog dijaloga na nivou Evropske unije, sačinjen je pregled u nastavku koji ukazuje na ključne datume.

- 1952 Socijalni dijalog je utemeljen u Evropskoj zajednici za uglj i čelik kroz Savjetodavni odbor koji je okupljao predstavnike poslodavačkih, radničkih i potrošačkih organizacija.
- 1958 Rimskim ugovorom priznato je savjetovanje socijalnih partnera putem savjetodavnog Ekonomsko-socijalnog odbora koji okuplja predstavnike različitih kategorija ekonomskih i socijalnih aktivnosti. Taj je odbor postao ono što je danas poznato kao Evropski ekonomski i socijalni odbor. Tokom sljedećih godina Evropska komisija osnovala je nekoliko posebnih zajedničkih savjetodavnih odbora koji će je savjetovati u sferi politika zapošljavanja i socijalnim aspektima u određenim sektorima.
- 1985 Predsjednik Evropske komisije Jacques Delors pokreće proces uspostavljanja međusektorskog socijalnog dijaloga na nivou EU (naziv se odnosi na mjesto održavanja prvih sastanaka o razvoju socijalnog dijaloga na nivou Evropske unije u dvorcu Val Duchesse, izvan Bruxellesa).

³⁹ Više na: <http://ec.Evropa.eu/esf/main.jsp?catId=67&langId=en&newsId=9118>

- 1987 Jedinstveni Evropski Akt stupa na snagu kao amandman na Sporazum o Evropskoj ekonomskoj zajednici, kojim se zvanično priznaje uloga socijalnog dijaloga na nivou Evropske zajednice (Član 118b)
- 1989 Usvajanje Povelje o temeljnim socijalnim pravima radnika koja je zahtijevala veće uključivanje socijalnih partnera i promicanje dijaloga između uprave i radnika.
- 1991 Međindustrijski socijalni partneri (UNICE, danas poznat kao BusinessEurope, CEEP i Evropska konfederacija sindikata (ETUC)) postigli su svoj prvi sporazum 31. oktobra 1991. koji predstavlja zajednički doprinos ulozi socijalnog dijaloga. Sporazum je upućen Međuvladinoj konferenciji koja je pripremala sadržaj Ugovora o Evropskoj uniji, potpisan u Maastrichtu 1992. Sporazum je zahtijevao da se omogući snažnija uloga socijalnih partnera u formulisanju i sprovedbi socijalne politike i politike zapošljavanja Zajednice uz postupak obaveznog savjetovanja u području socijalnih poslova kao i mogućnost pregovora između socijalnih partnera u cilju kreiranja potencijalnih okvirnih sporazuma.
- 1992 Sporazum socijalnih partnera gotovo nepromijenjen je uključen u Protokol i „Sporazum o socijalnoj politici“ koji je priložen Ugovoru iz Maastrichta i potpisan od strane 11 država članica EU-a (Ujedinjeno Kraljevstvo nije potpisalo Protokol). U oktobru 1992., nakon potpisivanja Ugovora o Evropskoj uniji, UNICE, CEEP i ETUC osnovali su Odbor za socijalni dijalog za međuindustrijske socijalne partnere.
- 1997 Odredbe o savjetovanju i pregovorima o socijalnim partnerima sadržane su u Amsterdamskom ugovoru (čl. 138 TEC-a, sada čl. 154 TFEU-a i čl.139 TEC-a, sada čl. 155. TFEU-a) bez značajnih izmjena (osim prava Evropskog parlamenta na informacije).
- 2009 Lisabonski sporazum koji je stupio na snagu 1. decembra 2009, dodatno je ojačao ulogu socijalnih partnera. Novim članom 152. TFEU-a predviđeno je da Unija kao cjelina - a ne samo Komisija - zalaže za promicanje socijalnog dijaloga i institucionaliziranog Tripartitnog Socijalnog Samita za Rast i Zapošljavanje. Nova klauzula (član 9. TFEU-a) predviđa da Unija uzima u obzir socijalnu dimenziju u definiranju i provedbi svojih politika.
- 2015 Predsjednik Juncker pokrenuo je inicijativu "Novi početak za socijalni dijalog" u cilju snažnijeg promicanja socijalnog dijaloga na svim razinama. Inicijativom je traženo značajnije uključivanje socijalnih partnera u socio-ekonomsku upravu na razini EU i nacionalnoj razini zemalja članica, čvršće povezivanje socijalnih partnera u donošenju politika i zakona na razini EU-a, te daljnje promicanje izgradnje kapaciteta za socijalni dijalog.
- 2016 U junu 2016. je došlo do potpisivanja - prvi put do tada - zajedničke izjave Evropskih socijalnih partnera, Vijeća i Evropske komisije o daljim koracima saradnje u jačanju socijalnog dijaloga na nivou Evropske unije i zemalja članica.
- 2017 U novembru 2017, Predsjednik Evropske komisije Jean-Claude Juncker i švedski premijer Stefan Löfven bili su u Göteborgu domaćini Socijalnog samita za promicanje dostojanstvenih radnih mjesta i rasta u Evropi u okviru kojeg su istražena područja za poboljšanje: dostojanstveno i dobro funkcionirajuće tržište rada, učinkovit i održiv sistem socijalne zaštite i proširenje socijalnog dijaloga.

Samit je okupio šefove država i vlada te predstavnike poduzeća i sindikata. Na samitu su Evropski parlament, Vijeće i Evropska komisija proglasili Evropski stup socijalnih prava.

- 2019 Predsjednica Evropske komisije Ursula von der Leyen u svojem govoru pred Evropskim parlamentom u Strasbourgu u julu 2019. potvrdila je predanost stupu socijalnih prava u političkim smjernicama za mandat nove Evropske komisije i najavila daljnje mjere za provedbu načela i prava.

Sudjelovanje socijalnih partnera u Evropskom semestru je od iznimne važnosti. U prvih šest mjeseci, na godišnjoj osnovi se vrši usklađivanja budžetske i razvojne politike zemalja članica sa ciljevima i pravilima dogovorenima na razini EU-a. Evropski semestar obuhvaća tri bloka koordinacije:

- strukturne reforme, s naglaskom na promociju rasta i zapošljavanja u skladu sa strategijom Evropa 2020,
- fiskalne politike, s ciljem osiguranja održivosti javnih financija u skladu s Paktom o stabilnosti i rastu, te
- sprečavanje prekomjernih makroekonomskih neravnoteža⁴⁰.

Proces započinje u novembru svake godine a završava u junu naredne godine, nakon čega slijedi provedba. Procjena je da socijalni partneri uglavnom sudjeluju u Evropskom semestru ali da nivo njihove angažiranosti može biti značajno veći. Sudjelovanje u nacionalnim programima reformi je uglavnom formalno a intenzitet i efektivnost djelovanja socijalnih partnera u zemljama članicama varira (Eurofund, 2018). Analize pokazuju da je vrijeme za konsultacije često vrlo ograničeno te da je mogućnost značajnijeg uticaja na program reformi izuzetno mala. Evropska komisija u skladu sa Evropskim stupom socijalnih prava, redovno poziva sve relevante aktere na prezentacije nacionalnih izvještaja tokom Evropskog semestra, ali socijalni partneri ovo vide kao dijeljenje informacije a ne kao proces konsultacija (Eurofund, 2018).

Kad su 1951. europske zemlje započele privrednu saradnju, samo su Belgija, Njemačka, Francuska, Italija, Luksemburg i Nizozemska bile u to uključene. S vremenom je sve više zemalja odlučilo sudjelovati. Unija trenutno ima 27 država članica. Ujedinjena Kraljevina povukla se iz Evropske unije 31. januara 2020. Prva proširenja uključila su zapadnoevropske zemlje koje su imale prilično homogene društvene karakteristike i tradiciju socijalnog dijaloga. Na primjer, većina ih je imala neovisne i relativno reprezentativne organizacije poslodavaca i radnika, relativno razvijen sistem kolektivnog pregovaranja koji se obično temeljio na

⁴⁰ Evropski semestar, <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/european-semester/>

sektorskim sporazumima kao i aktivne vidove tripartitnog i dvopartitnog socijalnog dijaloga. Kad su se te zemlje postale članicom EU, njihovi su socijalni partneri uspjeli blagovremeno zauzeti svoje mjesto u dijalogu na evropskoj razini i preuzeti aktivnu ulogu u provedbi „*acquis communautaire*“ (pravne stečevine Evropske unije) na nacionalnoj razini.

Proširenje EU u 2004. i 2007. godini na 12 država jugoistočnog bloka (Bugarska, Češka, Estonija, Cipar, Latvija, Litva, Mađarska, Malta, Poljska, Rumunjska, Slovačka i Slovenija) donijelo je posve druge izazove kada je u pitanju socijalni dijalog. S obzirom na njihovu povijest, mnoge od tih zemalja su imale relativno slabe organizacije socijalnih partnera, kratku tradiciju neovisnog bipartitnog dijaloga i kolektivnog pregovaranja, kao i nisku pokrivenost sektorskih sporazuma. To je predstavljalo problem za njihovo sudjelovanje u socijalnom dijalogu na razini EU kao i za implementaciju odredbi *acquis communautaire* na nacionalnoj razini. U toku procesa pristupanja, Evropska komisija je pokrenula niz projekata pružajući financijsku i tehničku pomoć usmjerenu na jačanje socijalnog dijaloga na međuindustrijskoj i sektorskoj razini, poticanje razvoja neovisnih i reprezentativnih organizacija socijalnih partnera i izgradnju njihovog kapaciteta za aktivno djelovanje.

Socijalni partneri na razini EU-a pružali su podršku, savjete i ohrabrenje socijalnim partnerima u novim državama članicama. U cilju uključivanja novih organizacija poslodavaca i sindikata na sektorskom nivou, partneri na razini EU poduzeli su slične inicijative. Danas su kapaciteti socijalnih partnera u novim državama članicama generalno snažniji premda još uvijek nedovoljno za ostvarivanje uticaja koji imaju kolege iz zapadnih zemalja Europe.

Organizacije socijalnih partnera na razini EU na međuindustrijskoj i sektorskoj razini imaju integrirane podružnice iz svih novih država članica. Gotovo svi sektorski socijalni odbori za dijalog uključuju predstavnike novih zemalja članica. Ova činjenica je svakako važna za Bosnu i Hercegovinu, koja će ulaskom u Evropsku uniju morati da predloži reprezentativna tijela za dijalog na nivou zajednice.

Rukovodeći se činjenicama istorijskog razvoja socijalnog dijaloga u Evropskoj uniji, Bosna i Hercegovina kao zemlja u procesu pristupanja, može koristiti naučene lekcije u cilju omogućavanja što aktivnijeg sudjelovanja socijalnih partnera u procesu evropskih integracija. Iskustvo dokazuje da su za efikasan nadnacionalni socijalni dijalog i uticaj na politike Evropske unije neophodni jaki socijalni partneri na nacionalnoj razini koji svoju ulogu prije svega dokazuju aktivnim doprinosom u reformskim promjenama u procesu pridruživanja. Poučena dobrim rezultatima Evropska unija svjesno ulaže sredstva za jačanje socijalnih partnera budućih

članica i razvija mehanizme za efikasan socijalni dijalog ne samo na nivou Unije nego i na nacionalnoj razini. Socijalni partneri u Bosni i Hercegovini trebaju prihvatiti mogućnosti za saradnju koje nudi Evropska unija kako bi socijalni dijalog u zemlji unaprijedio a sami partneri ojačali za dalje djelovanje.

3. RAZVOJ SOCIJALNOG DIJALOGA U SLOVENIJI

U cilju naglašavanja značaja socijalnog dijaloga u zemljama u procesu pridruživanja, odnosno u Bosni i Hercegovini, dobar primjer predstavlja Republika Slovenija. Nasljedstvo iz predhodnog režima, oblici organizovanja i zastupanja, u velikoj mjeri se mogu uporediti sa praksom u Bosni i Hercegovini, a sami efekti socijalnog dijaloga u Sloveniji, mogu poslužiti kao smjernice za jačanje uloge socijalnih partnera na našem području. Takođe je važno skrenuti pažnju na kapacitete socijalnih partnera neposredno prije pristupanja Evropskoj uniji, te njihovu ulogu u Sloveniji, kao članici, u periodu recesije.

Političke nesuglasice i opredjeljenja za otejepljenjem u bivšoj Jugoslaviji, donijele su, prije ostalih republika, neovisnost Sloveniji 1991. godine. Nakon relativno mirnog razlaza sa Jugoslavijom, Slovenija se razvila koncept konkurentskog neo-korporatizma (Stanojević, 2014) zahvaljujući jakim socijalnim partnerima i ranoj institucionalizaciji tripartitnog socijalnog dijaloga u formi Ekonomsko-socijalnog vijeća (ESV) (Crowley and Stanojević, 2011). Osim neo-korporatizma, dva su dodatna faktora pokretala društveno-ekonomski razvoj (Guardiancich, 2012): postepena transformacija koja se temeljila na postojećim institucijama (Mencinger, 2004); i tehnološki intenzivna domaća proizvodnja (Bohle i Greskovits, 2012).

U trenutku pristupanja Evropskoj uniji 2004. godine, Savez samostalnih sindikata Slovenije (SSSS) je bio najveća organizacija za zastupanje interesa radnika u Sloveniji. S druge strane, poslodavce su zastupali Privredna i industrijska komora Slovenije (uglavnom preduzeća u vlasništvu države) te Komora obrta i malih preduzeća Slovenije, koja je po osnovu obaveznog članstva okupljala sve registrovane privatne kompanije. Svoj uticaj u kompanijama, radnici su od 1993. godine osiguravali putem radničkih savjeta i sindikata (Eurofund, 2011). Ove „koalicije za preživljavanje“ su kreirane na nivou kompanija kako bi se osigurao vrlo dinamičan razvoj i povećanje konkurentnosti, gdje je intenzivan rad kompenziran dogovorom o visokoj sigurnosti posla, ograničenjima otpuštanja i zaštitom iznosa plate (Stanojević, 2012). Na makro nivou, uticaj na razvoj ekonomije ostvarivao se kroz djelovanje Ekonomsko-socijalnog vijeća koje je formirano 1994. godina na državnom nivou. Njegova savjetodavna uloga je omogućila institucionalizaciju tripartitnih socijalnih dogovora o ključnim makro-ekonomskim politikama i ispunjavanje kriterija o konkurentnosti i ekonomskoj stabilnosti iz Maastrichta u procesu pridruživanja Slovenije Evropskoj uniji (Stanojević, 2010).

Proces pridruživanja Evropskoj uniji, slovenačkim socijalnim partnerima je omogućio kontinuirani napredak. U cilju usporedbe sa dinamikom razvoja socijalnog dijaloga u BiH u procesu Evropskih integracija, interesantno je sagledati predpristupni period Slovenije kroz uvid u izvještaje Evropske komisije.

Na osnovu odrednica Agende 2020, Evropska komisija se obavezala da će Evropskom vijeću redovno, na godišnjoj osnovi, pripremati izvještaje o napretku zemalja kandidata iz Centralne i Istočne Europe, počevši od 1998. godine. Predviđeno je da izvještaji sadrže sve relevantne informacije u skladu sa kriterijumima iz Copenhagena a posebno u dijelu prilagodbe pravnoj stečevini Evropske unije. Ovaj pristup je omogućio ustanovljavanje istih kriterija mjerljivosti za svaku zemlju kandidatkinju a Slovenija je u tom procesu pokazala izuzetnu spremnost za proaktivno djelovanje.

Formalni proces pridruživanja za Sloveniju i drugih devet zemalja Centralne i Istočne Europe je započeo 30. marta 1998. godine kada je na čelu države bila Vlada desnog centra formirana godinu dana ranije u koalicijom Liberalnih demokrata (LDS), Slovenske narodne stranke (SLS) i Stranke umirovljenika (Desus). Na osnovu ranije usvojenog Partnerskog sporazuma, Slovenija je odredila prioritete u procesu pridruživanja, čija je realizacija podržana kroz finansijske programe Evropske unije. Putem Nacionalnog programa za usvajanje pravne stečevine Evropske unije, Slovenija je vrlo jasno odredila aktivnosti za postizanje ciljeva iz Partnerskog sporazuma a sam proces ustanovljavanja i prilagodbe je započeo već u aprilu 1998.

Već u prvom izvještaju o napretku Slovenije iz 1998. godine, Evropska komisija navodi da su sindikati izuzetno aktivni ilustrujući to činjenicom o sprovedna četiri štrajka protiv vladinih mjera štednje u decembru 1997. godine te dodatnih štrajkova u martu 1998. protiv penzione reforme, politike plaća, socijalne stratifikacije i nedovoljne pravne zaštite radnika. Kako bi učinkovitije zastupali prava članova u procesu penzione i socijalne reforme, četiri najveća sindikata su se udružili u cilju efikasnijeg socijalnog dijaloga⁴¹. U novembru 1997. godine sindikati su postali dijelom Nacionalnog vijeća, koje je kao savjetodavno tijelo formirano pri Parlamentu Slovenije. Vijeće je imalo 40 članova, koji su predstavljali različite interesne grupe (poslodavce, radnike, zemljoradnike, samo-zaposlene i predstavnike nosilaca van-ekonomskih aktivnosti). Sindikati su sudjelovali i u potpisivanju sporazuma o visokom obrazovanju i nauci, u junu 1998. u kojem su zajedno sa vladom i univerzitetima ustanovili novi sistem finansiranja deficitarnih zanimanja i orijentacije ka razvoju malih preduzeća i konkurentnosti na

⁴¹ Izvještaj Evropske komisije o napretku Slovenije, 1998:11

međunarodnom nivou. Djelovanje sindikata u ovom periodu prate vladine nove mjere i zakoni kojima se garantuje bolje poštivanje socijalnih prava. Zakon o minimalnim plaćama, koji je izmijenjen u februaru 1998. godine, ustanovio je obavezu usklađivanja osnovne plaće jednom godišnje. U julu iste godine Vlada Slovenije je donijela aktivni program politike zapošljavanja s ciljem smanjenja broja nezaposlenih kojem je predhodila izmjena Zakona o fondu socijalne sigurnosti u cilju podrške onima koji su ostali bez posla zbog nesolventnosti poslodavaca. U ovom plodotvornom radu Vlade, sindikati su imali aktivnu ulogu. Evropska komisija je procijenila da tripartitni socijalni dijalog na nivou države funkcioniše te da su svi socijalni partneri intenzivno uključeni u proces konsultacija⁴².

Od otvaranja pristupnih pregovora u martu 1998. godine, Slovenija je sudjelovala u dvije runde pregovora na ministarskom nivou. Kao rezultat tih pregovora privremeno je zatvoreno osam poglavlja (nauka i istraživanje, obrazovanje i osposobljavanje, mala i srednja poduzeća, statistika, industrijska politika, telekomunikacije, ribarstvo i zaštita potrošača)⁴³. Pozitivna dinamika u procesu pridruživanja karakteristična je i za sindikate, koji su u drugom izvještaju Evropske komisije ponovo ocjenjeni kao vrlo aktivni. Sindikati su bili uspješno uključeni u proces usvajanja relevantnih zakona u Parlamentu (npr. Zakon o penzionom i invalidskom osiguranju i Zakon o minimalnim plaćama) i bili su u potpunosti uključeni u donošenje odluka o cjelokupnoj politici plaća. Sindikati su pridonijeli razradi aktivne politike zapošljavanja iz 1999. godine. Kao dodatnu podršku razvoju socijalnog dijaloga, Parlament je ratificirao Evropsku socijalnu povelju u aprilu 1999. Drugi izvještaj o napretku Slovenije ka Evropskoj uniji jasno naglašava da tripartitni socijalni dijalog na nacionalnoj razini dobro funkcioniše, a organizacije socijalnih partnera detaljno se savjetuju o relevantnim novim nacrtima zakona.

Potrebno je naglasiti da je Slovenija prema mišljenju Evropske komisije ispunjavala političke kriterije iz Copenhagena te da je u svim izvještajima naglašena stabilnost institucija koje garantuju demokratiju i vladavinu prava⁴⁴. Prepoznavanje i uvažavanje svih aktera razvoja i poštivanje ljudskih prava u Sloveniji nesumnjivo je imalo uticaja i jačanje uloge socijalnih partnera. Kao primjer može se navesti uspjeh socijalnih partnera i drugih interesnih strana u reformi penzionog sistema koja je započela novim Zakonom o penzionom i invalidskom osiguranju koji je stupio na snagu 1. januara 2000. Reforma je bila višestruko značajna za Sloveniju i predstavljala je prvi korak ka postizanju dugoročne finansijske održivosti penzionog fonda. Kompromisno rješenje uslijedilo je nakon dvije godine pregovora sa socijalnim

⁴² Izvještaj Evropske komisije o napretku Slovenije, 1998:35

⁴³ Izvještaj Evropske komisije o napretku Slovenije, 1999:11

⁴⁴ Izvještaj Evropske komisije o napretku Slovenije, 2020:13

partnerima. Putem socijalnog dijaloga omogućeno je da sprovedba bude postupna i da uključuje povećanje prosječne starosti za penzionisanje i novu - i manje izdašnu - metodu prilagodbe penzija. Omogućeno je i uspostavljanje dopunskog penzionog i invalidskog osiguranja. U svom izvještaju 2020. godine, Evropska komisija navodi da je „u skladu s odredbama o socijalnom dijalogu u Amsterdamskom ugovoru, Slovenija povećala uključenost socijalnih partnera u pripremu zakonodavstva u području zapošljavanja i socijalnih poslova putem Ekonomskog i socijalnog vijeća, koje pruža okvir za tripartitni dijalog“⁴⁵. Primjećeno je da se socijalni partneri potiču da budu aktivni u područjima stručnog osposobljavanja te u pripremi i provedbi propisa koji prevode zahtjeve Evropske komisije u slovensko zakonodavstvo. Vlada je uključila socijalne partnere u rasprave i izradu nacionalnih programa kao u slučaju Nacionalnog akcijskog plana zapošljavanja za 2000. i 2001. godinu te u Strateške razvojne ciljeve za tržište rada do 2006. Socijalni partneri su uspjeli dati svoj doprinos u području politike zapošljavanja, što je u velikoj mjeri uticalo na prava radnika u Sloveniji u narednom periodu. Usvojeni dokumenti su predstavili ključne korake ka povećanju zapošljivosti stanovništva, poticanju privatne poslovne inicijative, povećanju fleksibilnosti poduzeća i radnika i stvaranju jednakih uslova zapošljavanja za muškarce i žene i razne skupine osoba s invaliditetom a u samom kreiranju, direktno su učestvovali socijalni partneri.

Tokom 2000. godine nije primjećen očekivani napredak u pogledu dvopartitnog socijalnog dijaloga sektorskoj razini, niti unutar preduzeća. Evropska komisija je ohrabrila vladu da jačanjem vlastitih administrativnih kapaciteta omoguće bolju pripremu socijalnih partnera za sektorski dijalog.

Nakon konzultacija s Komisijom, slovenska je vlada odobrila izmijenjeni program restrukturiranja proizvodnje čelika u septembru 2000. godine kako bi bio u skladu s Protokolom 2 Evropskog sporazuma i podnijela ga Komisiji u oktobru iste godine. Ovaj program je uključio poslovno, financijsko i kadrovsko restrukturiranje preduzeća, plan likvidacije poduzeća kojima to nije bila osnovna djelatnost, definisanje procesa privatizacije, pristup rješavanju pitanja financijskih obveza, predviđeni obim državne podrške te rješavanje socijalnih i ekoloških posljedica u regijama u kojima čelik prevladavajuća industrija. Usvojena su dva programa koja osiguravaju održivi razvoj i poboljšanu konkurentnost u tekstilnom i obučarskom sektoru. Ukupna sredstva za 2000. godinu iznosila su 5,6 miliona eura za tekstilnu industriju i 4,3 milijuna eura za obučarsku industriju. Osnovano je Programsko vijeće koje se sastojalo od ministarstava, stručnjaka i socijalnih partnera kako bi se osigurala koordinacija i praćenje

⁴⁵ Izvještaj Evropske komisije o napretku Slovenije, 2020:54

programa⁴⁶. U ovom slučaju, socijalni partneri su dobili vrlo važnu ulogu i priznanje svrsishodnosti djelovanja. Socijalni dijalog je bio iznimno važan za svaki sličan korak slovenske vlade ka Evropskoj uniji.

Evropska komisija je i finansijski podržala razvoj socijalnog dijaloga u Sloveniji. U izvještaju o napretku Slovenije iz 2001, navodi se da je putem Phare programa alocirano 3,12 miliona EUR-a za aktivnosti koje doprinose prilagodbi i sprovedbi pravne stečevine Evropske unije (acquis) među kojima su i one usmjerene na jačanje socijalnog dijaloga. Evropska komisija procjenjuje da je socijalni dijalog u Sloveniji vrlo dobro razvijen⁴⁷ i da su socijalni partneri uključeni u usvajanje novih zakona a tripartitni dijalog između socijalnih partnera i Vlade redovito se vodi, posebno na polju politike plaća i uz socijalne sporazume. Održavaju se temeljite rasprave između Vlade, organizacija poslodavaca i sindikata u vezi sa Zakonom o radnim odnosima, Zakonom o kolektivnim ugovorima i Zakonom o državnim službenicima, kao i izvršnim propisima za provedbu Zakona o sigurnosti i zdravlju na radu. Zbog čestih konsultacija sa socijalnim partnerima, dolazi do dugotrajnih zakonodavnih postupaka u Parlamentu zbog čega se počinje više govoriti o potrebi boljeg razumijevanja doprinosa socijalnog dijaloga zakonodavnom procesu, kao i ograničenja koji ga prate. Premda se tripartitni socijalni dijalog odvija na zadovoljavajući način, i dalje stagnira razvoj autonomnog bipartitnog socijalnog dijaloga na sektorskom nivou. Evropska komisija smatra da aktivno sudjelovanje socijalnih partnera u zakonodavnom procesu pokazuje spremnost javnih vlasti da se uključe u socijalni dijalog, ali da treba još raditi na tome da taj dijalog bude učinkovit na lokalnoj i regionalnoj razini te u određenim sektorima kao što su javna poduzeća⁴⁸. Nezaposlenost je tokom 2000. godine pala na do tada najnižu stopu od 7,0%. Na području politike zapošljavanja, Ministarstvo rada, porodice i socijalnih pitanja, radeći u saradnji s Komisijom, i oslanjajući se na socijalne partnere, pokrenulo je postupak praćenja prioriteta i obaveza u Zajedničkoj procjeni prioriteta zapošljavanja dogovorenoj u 2000. godini.

2002. godina je bila iznimno važna za slovenački put ka članstvu u Evropskoj uniji. Naime, Evropska komisija je nagovijestila da će na osnovu izvještaja o napretku iz 2002. godine, ujedno procijeniti spremnost država kandidata za pristup Evropskoj uniji. Stoga redovni godišnji izvještaj o napretku Slovenije, u ovoj godini je donio pregled razvijenosti odnosa sa Evropskom unijom, u skladu sa odredbama Sporazuma o pridruživanju kao i procjenu situacije u Sloveniji

⁴⁶ Izvještaj Evropske komisije o napretku Slovenije, 2020:58

⁴⁷ Izvještaj Evropske komisije o napretku Slovenije, 2021:61

⁴⁸ Izvještaj Evropske komisije o napretku Slovenije, 2021:97

u odnosu na ekonomske kriterije definisane u Kopenhagenu (funkcionalna tržišna ekonomija i razvijeni kapaciteti za suočavanje za konkurentskim kompanijama unutar Evropske unije). Kako bi unaprijedili proces procjene, socijalni partneri i Ekonomsko socijalno vijeće su održali prvi sastanak Zajedničkog konsultativnog komiteta u junu 2002. godine. Ovaj komitet je uspostavljen u cilju promocije dijaloga i saradnje između regionalnih i lokalnih nivoa uprave u Evropskoj zajednici i Sloveniji, kako bi se regioni i lokalne zajednice u Sloveniji što bolje pripremile za članstvo i djelovanje u okviru Komiteta regija (eng. The Committee of Regions) nakon pristupanja Evropskoj uniji⁴⁹.

Do kraja septembra 2002, Slovenija je zatvorila 28 poglavlja među kojima je bila i Socijalna politika i zapošljavanje, u čijem su kreiranju aktivno sudjelovali socijalni partneri. Socijalni dijalog je naročito bio intenzivan tokom zakonodavnih procesa i razvoja procedura za unaprijeđenje kolektivnog pregovaranja o radnim odnosima. Na osnovu vrlo uspješnih konsultacija između vlade, predstavnika poslodavaca i radnika, usvojen je Zakon o primjeni politike plaća za period 2002-2004, u junu 2002. Socijalni partneri su također doprinjeli sadržaju Zajedničke procjene prioriteta politike zapošljavanja u julu iste godine. Ovaj izvještaj je vjerodostojno oslikao napore slovenačke vlade u reformi tržišta rada i prilagodbi sistema zapošljavanja u cilju što boljeg sudjelovanja u realizaciji Evropske strategije zapošljavanja, neposredno nakon prijema u Uniju. U ovom periodu Slovenija bilježi pad nezaposlenosti u odnosu na 2001. godinu u iznosu od 5.7% a socijalni partneri aktivno doprinose zajedničkom kreiranju Nacionalnog programa za tržište rada i zapošljavanje do 2006. godine, kao i Smjernica za politiku aktivnog zapošljavanja u Sloveniji, u periodu 2002-2003. U konačnici, Evropska komisija procjenjuje da je „socijalni dijalog napredovao u Sloveniji, a posebno na tripartitnoj osnovi“. U izvještaju o napretku se naglašava potreba dalje promocije važnosti bipartitnog dijaloga i slobodnog kolektivnog pregovaranja na sektorskom i nivou preduzeća. Evropska komisija primjećuje predanost Vlade da redovno uključuje socijalne partnere u diskusiju o nacrtima programa i zakona, naglašavajući da bez obzira na evidentan napredak na ovom planu, sam proces može biti efikasniji i učinkovitiji ukoliko se uloge partnera jasno naglase. Naposljetku, u svojim zaključcima Evropska komisija naglašava da je u odnosu na Mišljenje o spremnosti Slovenije za članstvo u Evropskoj uniji iz 1997. godine, Slovenija ostvarila iznimno dobar napredak a posebno u dijelu koji se odnosi na usaglašavanje zakonske regulative sa pravnom stečevinom Unije u svim oblastima. Posebno se ističe napredak u radnom zakonodavstvu, jednakopravnosti žena i muškaraca i sprečavanju diskriminacije. U svim

⁴⁹ Council Decision on the Community Position in Relation to the Establishment of a Joint Consultative Committee, 2002

navedenim aspektima napretka, socijalni partneri su imali aktivnu i važnu ulogu predstavljajući interese poslodavaca i radnika i predlažući promjene u skladu sa potrebama.

Proces pregovaranja Slovenije za članstvo u Evropskoj uniji je uspješno okončan u decembru 2002. godine. Sporazum o pridruživanju je potpisan 16. aprila 2003. godine. U referendumu koji je održan 23. marta 2003. godine, većina građana Slovenije je izrazila svoju podršku članstvu u Evropskoj uniji. Nakon ratifikacije Sporazuma o pridruživanju, Slovenija se pridružila Evropskoj uniji 1. maja 2004. godine. Pored evidentnih pokazatelja o napretku Slovenije na putu na članstvu, jedan od ključnih problema je predstavljala kontinuirana inflacija. Djelimičnom rješavanju ovog problema upravo je doprinjeo sporazum o novom sistemu isplate plaća koji je temeljen na projiciranoj inflaciji, koji su socijalni partneri potpisali 2003. godine⁵⁰. Na samom kraju slovenačkog puta pridruživanja, socijalnim partnerima se savjetuje da se što aktivnije uključe u socijalni dijalog na nivou Evropske unije kao i u sprovedbu Evropske strategije zapošljavanja, te da se dodatno angažiraju u sprovedbi odredbi pravne stečevine u dijelu zakonske regulative za rad i zapošljavanje, te zdravlja i sigurnosti na radnom mjestu.

U godini pristupanja Evropskoj uniji, na čelo Vlade Slovenije dolazi Janez Janša. Mjere Vlade najavljuju radikalne reforme deregulacije tržišta rada i ravnu poresku stopu. Sindikati, koji nisu bili uključeni u donošenje odluka, organizovali su masovne demonstracije u novembru 2005. i Vlada je povukla prijedloge. Nakon prvobitnog uzleta socijalnih partnera i osiguranja čvrste pozicije u kolektivnom pregovaranju, slijedi period stagnacije i slabljenja koji se podudara sa periodom usvajanja EUR-a kao platežnog sredstva u Sloveniji, odnosno nešto kasnije sa recesijom. Naime, niska kamate i priliv stranih sredstava u procesu pridruživanja Evropskoj uniji, doveli su do povećanja kreditiranja preduzeća. Banke u vlasništvu države su omogućile vrlo povoljne kredite korporativnom sektoru bez odgovarajuće procjene rizika i kolaterala. Tokom recesije, banke su postale nelikvidne i smanjile su podršku domaćim firmama, što se u velikoj mjeri odrazilo na njihovo poslovanje (Guardiancich, 2012). Evropska banka je intervenisala tek 2011. godine, nakon višestrukih slučajeva bankrota banaka koje nisu imale odgovarajuće mehanizme zaštite.

Radnički pokret se usljed različitih interesa fragmentirao a povjerenje u pregovaračka tijela je opalo što je uzrokovalo i pad članstva u sindikatima (Stanojević, 2014). Članstvo u Privrednoj i Obrtničkoj komori postaje dobrovoljno i interes poslodavaca za ovim vidom podrške se

⁵⁰ Izvještaj napretku Slovenije, 2003:07

smanjio. Pojedini poslodavci ovu priliku su iskoristili za promicanje radikalnijih mjera koje bi omogućile povoljnije uslove za razvoj poduzetništva (Kopač Mrak, 2014). Situacija u Sloveniji u periodu 2008-2013 je učinila da akteri na tržištu rada budu nezadovoljni. Treba imati u vidu da je, bez obzira na članstvo u Evropskoj uniji, Slovenija tada bilježila pad zaposlenosti svih starosnih dobi (15-64 godine) sa 68,6% (2008) na 63,3% (2013). Većina poslova je ukinuta u privatnom sektoru koji zbog bankovnih opterećenja nije mogao da se adekvatno nosi sa krizom. Javni sektor, s druge strane, je bio u mogućnosti da putem smanjenja osnovice primanja, zadrži broj uposlenika. Posebno pogođena kategorija u ovom periodu su bili mladi (15-24) te starije osobe na tržištu rada (55-64), čiji je nivo zaposlenosti uvijek bio ispod standarda Evropske unije.

Dolaskom Boruta Pahora na čelo Slovenije (2008-2012) privremeno su ujedinjeni naponi socijalnih partnera za pregovaranjem što je dovelo do usvajanja kratkoročnih mjera za prevazilaženje krize. Evropska komisija, sagledavajući obim krize u Sloveniji, u decembru 2009. godine nalaže spovedbu procedure za prekomjerni deficit. Odgovor Pahorove vlade je bio objedinjen u paketu strukturalnih reformi za tržište rada i penzioni sistem za period 2010-2011. No, predložene restriktivne mjere su dovele do potpunog razmimoilaženja stavova socijalnih partnera i širih interesnih grupa (mladih, zaposlenih, nezaposlenih, penzionera, poslodavaca...) Tenzije su bile toliko velike da je nakon 15 godina mirnog rada i pregovaranja u okviru Ekonomsko-socijalnog vijeća došlo do potpunog raskola. Različite interesne grupe, uključujući penzionere, studentske organizacije, sindikate i opoziciju, organizovali su „super-referendum“, 5. juna 2011. godine. Paket strukturalnih reformi nije dobio podršku zbog čega izglasano nepovjerenje Vladi premijera Pahora, što je dovelo do novog nivoa političke i ekonomske nestabilnosti u Sloveniji.

Nakon što je u decembru 2011, Janez Janša ponovo preuzeo poziciju šefa vlade, dolazi do obnavljanja socijalnog dijaloga u kojem partneri traže mogućnosti za dalje pozicioniranje u pregovorima oko neophodnih strukturalnih reformi. Vlada Janeza Janše aktivno uključuje socijalne partnere u pregovore i tokom 2012. godine bilježi potpisivanje nekoliko sporazuma:

- a) sporazum sa predstavnicima sindikata radnika u javnom sektoru o smanjenju plata u cilju održavanja radnih mjesta kao i o smanjenju neefikasnosti u radu javne uprave;
- b) sporazum o stabilizaciji penzionog fonda do 2020. godine,
- c) mjere za reduciranje segmentacije tržišta rada i
- d) usvajanje polazišta za oživljavanje socijalnog dijaloga u Sloveniji.

Janša je usvojio mjere izgradnje povjerenja i stavio ESV u središte pažnje, rekavši da je „*efikasnost rješavanja krize povezana sa nivoom konsenzusa postignutim prilikom donošenja odluka*“ (Kavčić i Berlec, 2014). Novi ministar rada Andrej Vizjak lično je vodio pregovore predsjedavajući sjednicama ESV (Guardiancich, 2018), uključujući oko 240 sati pregovora o penzijskoj reformi, smanjenju segmentacije tržišta rada i postizanju sporazuma o socijalnom paktu, što su ujedno bili i ključni prioriteti Janšine vlade.

Slovenija je u ovom periodu i dalje bila u dubokoj recesiji sa kontinuiranim rastom stope nezaposlenosti. Banke su tokom 2013. i 2014. bile predmetom niza kratkoročnih mjera i intervencija, kako bi se povećala njihova likvidnost i mogućnost podrške korporativnom sektoru. Nezadovoljstvo je ispoljeno na svim nivoima.

U izvještaju Evropske komisije o zemlji za 2015. između ostalog se navodi da su potrebni daljnji koraci za rješavanje segmentacije tržišta rada, zbog sve većeg negativnog uticaja na mlade radnike. U tu svrhu, vlada novog premijera Mire Cerara, imenovala je tripartitni Upravni odbor čiji je zadatak bio smanjiti razlike između poreza na plaće i doprinosa za različite vrste ugovora o radu i profesionalne kategorije. Potpisivanje Socijalnog sporazuma 2015. godine doprinjelo je aktivnom sudjelovanju socijalnih partnera u kreiranju dokumenata za Evropski semestar u nadi da se Evropski partneri prepoznati značaj podrške novim prijedlozima socijalnih partnera.

Sporazum je obuhvatio 12 područja i čak 140 ciljeva: finansije, održivi ekonomski razvoj, novi investicioni ciklus, javni sektor, zdravstvo, plaće, tržište rada, penzionisanje, provođenje Evropske kohezijske politike, obrazovanje, pravnu sigurnost i socijalni dijalog (Guardiancich, 2018). Sporazumom se iznova potvrdila središnja uloga ESV-a u nacionalnom tripartizmu. Vlada je garantovala odgovarajuća sredstva za funkcionisanje ESV-a do 2020. godine i obavezala se da će bolje uključiti socijalne partnere u izradu ključnih strateških dokumenata u okviru Evropskog semestra. Iako su reakcije na Socijalni sporazum 2015-16 općenito bile povoljne, međusobno povjerenje između socijalnih partnera nije potpuno uspostavljeno (Kanjuo Mrcela, 2015). Sindikati su, putem peticije, jednostrano poslali prijedlog za preračunavanje minimalne plaće u Narodnu skupštinu u septembru 2015. godine koji je nakon prilično kratkih konsultacija odobren. Premda su novčani iznosi obuhvaćeni ovim sporazumom bili zanemarljivi, postupak i ishod iritirali su poslodavce koji su se već u decembru 2015. godine, povukli iz Socijalnog sporazuma. Obrazloženje je bilo da bi, zbog traženih izmjena Akta o minimalnim naknadama, došlo do poremećaja na tržištu rada i gubitka određenog broja radnih mjesta (Eurofund, 2015). Proračun minimalne plaće po osnovu indeksa a ne na osnovu

produktivnosti i sama Evropska komisija je često dovodila u pitanje. Ovaj problem je posebno naglašen u preporukama⁵¹ Evropske komisije 2015. godine (Vijeće EU, 2015). Socijalni dijalog počinje da jača na mikro nivou, kroz postizanje direktnih dogovora između poslodavaca i radnika. Ulaganja u opštinsku infrastrukturu putem strukturnih fondova EU, kao i povećanja potrošnje i izvoza dovode do poboljšavanja makro ekonomskih pokazatelja. Stav socijalnih partnera također je postao pozitivniji. U početku je bilo mnogo unutarnjeg otpora sindikata prema reformama koje su percipirane kao neophodne samo zato što su zahtjevi dolazili iz Brisela. Kako se kriza smanjivala, uspostavljao se novi model saradnje u kojem socijalni partneri priznaju da redovan i neposredni dijalog sa Evropskom komisijom pomaže uspostavi prilagodljivog a ne protivničkog odnosa prema reformama. Socijalni partneri razvili su osjećaj povezanosti i sve su više izloženi različitim Evropskim praksama.

Slovenija je kao članica Evropske unije, u periodu od 2008.-2015. godine bila suočena sa brojnim izazovima članstva praćenim recesijom. Sva četiri različita saziva Vlade Slovenije u ovom periodu su odigrala značajnu ulogu u jačanju socijalnog dijaloga. Ilustracije radi, sljedeća tabela daje pregled postignutih dogovora i ukazuje na rezultate postignute putem socijalnog dijaloga.

Period	Premijer Vlade	Glavne karakteristike razvoja socijalnog dijaloga	Rezultati pregovora	Broj zasjedanja ESV u ovom periodu
21.11.08 – 10.02.12	Borut Pahor	Dobra saradnja sa socijalnim partnerima na početku krize, što je dovelo do odobravanja kratkoročnih mjera za prevazilaženje. Pogoršanje socijalnog dijaloga u 2010. godini, kada su se raspravljalo o strukturnim reformama, praćeno slomom u 2011. Jednostrano nametanje reformi tržišta rada i mirovinskih reformi zaustavljeno je s nekoliko referenduma koji su doveli do izglasavanje nepovjerenja Vladi.	Djelomična subvencija za Zakon o radu sa punim radnim vremenom (odobreno) Zakon o djelomičnoj naknadi plaćanja (odobren) Zakon o minimalnim platama (usvojen) Zakon o regulisanju tržišta rada (usvojen) Zakon o radnim odnosima (odbačen) Zakon o mini-poslovima (odbačen na referendumu) Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju (odbačen u referendumu)	42

⁵¹ 2015 Country-Specific Recommendations (CSR) for Slovenia

10.02.2012. 02.03.2013.	Janez Janša	Kako se kriza produbljuje, socijalni partneri uspjeli su da zaključe niz dogovora, uključujući one o plaći, penzijama i radnim odnosima u javnom sektoru. Civilno društvo protestira protiv korupcije i mjera štednje što dovodi do poraza Vlade.	Zakon o uravnoteženju javnih finansija (usvojen) Zakon o radnim odnosima (usvojen) Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju (usvojen) Polazišta za novi socijalni pakt (odobren)	17
02.03.2013. 18.09.2014.	Alenka Bratušek	Tokom najdublje faze krize, socijalni dijalog nije doveo do značajnijih sporazuma zbog zategnutih odnosa između socijalnih partnera. Oživljavanje novog društvenog pakta nije uspjelo.	Vladine mjere za jačanje zakona o stabilnosti banaka (odobren) Zakon o državnom vlasništvu Slovenije (odobren) Uravnoteženo fiskalno pravilo budžeta i promjene referendumskih pravila (ustavni amandmani) Novi socijalni ugovor (odbačen)	25
18.09.2014. 20.11.2015.	Miro Cerar	Istovremeno se oporavljaju ekonomija i odnosi između socijalnih partnera. Novi socijalni pakt potpisan za razdoblje 2015.-2016. Početak 2015. godine pokazao je spremnost socijalnih partnera da nastave suradnju. Međutim, spor oko Zakona o minimalnoj plati doveo je do povlačenja podrške poslodavaca za sporazum u novembru 2015. godine.	Zakon o povremenom studentskom radu (usvojen) Fiskalno pravilo uravnoteženog budžeta (odobren izvršni akt) Socijalni sporazum 2015-16 (odobren, ali kasnije oboren od strane poslodavaca)	26

Tabela 4: Pregled razvoja socijalnog dijaloga u Sloveniji, 2008-2015 (Guardiancich, 2018)

Posebna uloga socijalnih partnera vezana je za njihovo sudjelovanje u Evropskom semestru. Otvaranjem lokalne pozicije slovenačkog predstavnika Evropskog semestra (Slovenian European Semester Officer - ESO) unaprijeđena je koordinacija te predstavljene jasne procedure za formalne i neformalne sastanke sa socijalnim partnerima. Sindikati i poslodavci su kroz dijalog za predstavnikom Evropskog semestra predlagali mjere i sudjelovali u izradi Nacionalnog programa podrške. Nakon 2013. intenzivirala se saradnja ESV Slovenije sa EESV-em čime se dodatno osnažila uloga socijalnih partnera u procesu konsultacija na evropskom nivou.

Danas je u središtu slovenskog socijalnog dijaloga Ekonomsko-socijalno vijeće (ESV) koje posjeduje značajnu snagu iako ga ne podupire nacionalno zakonodavstvo, već tripartitni sporazum. Nacionalna skupština raspravlja o socijalno-ekonomskom zakonodavstvu tek nakon što o njemu raspravljaju članovi ESV-a. ESV sudjeluje u izradi zakona, ima pravo na pokretanje pripreme novog zakonodavstva ili izmjene postojećih zakona te razrađuje mišljenja kao i stavove o zakonodavnim nacrtima i državnom budžetu.

Od 2007. godine, svaki partner u socijalnom dijalogu (vlada, radnici i poslodavci) ima do osam predstavnika u ESV-u. Trenutno postoji po osam predstavnika sindikata i Vlade te sedam predstavnika poslodavaca⁵². Članovi ESV-a biraju predsjednika na jednogodišnji mandat. Vijeće se sastaje najmanje jednom mjesečno, a odluke se donose konsenzusom. Svaki partner ima jedan glas, a obično predstavnici svake grupe dolaze na ESV sa usaglašenim stavovima o temi. ESV je često preveliki forum za raspravu o zakonodavnim detaljima i zbog toga se sazivaju manje radne skupine, dok ESV razmatra samo konačna mišljenja. Važni dokumenti dogovoreni na ESV-u uključuju socijalne sporazume na godišnjoj ili dvogodišnjoj osnovi (Stanojević, 2010) i preciziraju međusobne obaveze socijalnih partnera.

Slovenski socijalni partneri doživjeli su fragmentaciju i opadanje članstva tokom krize što je dovelo do izostanka sindikalnih spajanja i otežavanja pregovora u javnom sektoru (Mrcela, 2015). Krajem 2015. godine, postojalo je osam konfederacija sindikata i čak 39 pojedinačnih sindikata koji su ispunili kriterije reprezentativnosti (Guardiancich, 2018). Prema djelomično zastarjelom Zakonu o reprezentativnosti sindikata iz 1993. godine (Službeni list Republike Slovenije, 13/93), konfederacija se smatra reprezentativnom ako članovi pridruženih sindikata čine najmanje 10 posto radne snage u tom sektoru; za jednu nesvrstanu uniju taj se zahtjev penje na 15 posto. To je stvorilo dva problema. Prvo, nakon reforme plata u javnom sektoru na početku krize, došlo je do fragmentacije jer je svaka struka počela braniti privilegije svojih članova. Drugo, zakon ne predviđa provjeru reprezentativnosti sindikata tokom vremena a okolnosti se mogu promijeniti usljed brojnih razloga.

Tendencija dugoročnog pada članstva u sindikatima Slovenije se ubrzala nakon pristupanja Eurozoni, uglavnom zbog promjene strukture tržišta rada. Podaci o članstvu u sindikatima su nepouzdan i prema procjenama, bruto gustina sindikata (omjer članova sindikata i ukupnog broja zaposlenih) u 2003. godini je bila 43,8%, a onda je opala na 26,6 posto do 2008. Gustina

⁵² Stranica Ekonomsko-socijalnog vijeća Slovenije, pristupljeno u julu 2020.

sindikata sada je između 20-30%⁵³. Posljedično, prihodi od članarine značajno su smanjeni, što je dovelo do gubitka sindikalnog osoblja i profesionalne sposobnosti za pregovore.

Što se tiče poslodavaca, gustina udruživanja poslodavaca smanjila se sa otprilike 80-90 % prije krize na oko aktuelnih 60%. Članstvo je do 2006. godine bilo obavezno u Privrednoj komori a do 2013. godine u Obrtničkoj komori. Nakon što je članstvo postalo dobrovoljno, dogodile su se velike promjene u ravnoteži snaga između asocijacija poslodavaca i radnika. Poslodavcima je, za razliku od sindikata, teže da usvoje zajedničke stavove u ESV-u. Vrlo često radi se o nesuglasicama između predstavnika malih i srednjih preduzeća i onih većih.

Slovenija je 1. jula 2021. preuzela predsjedavanje Vijećem Evropske unije. U svom programu, Slovenija nastavlja sa praksom priznavanja značaja uloge socijalnih partnera i skreće pažnju na neophodnost dijaloga o demografskih izazovima, što će uključiti promociju mjera za unaprijeđenje ravnoteže između radne i privatne sfere za porodice, ohrabrivanje radnika da ostanu što je moguće duže aktivni na tržištu rada te prilagodbu sistema socijalne zaštite. Takođe, Slovenija planira posvetiti dodatnu pažnju unaprijeđenju kvalitete rada i zaštite na radu, uvažavajući izazove i mogućnosti koje pred društva stavlja digitalizacija, automatizacija i robotizacija. Svoje namjere Slovenija je putem Evropske komisije promovirala u Zelenom papiru početkom 2021.godine, putem kojeg je pozvala socijalne partnere na široku javnu debatu o ovim temama na nivou Evropske unije.

U konačnici, primjer razvoja socijalnog dijaloga u Sloveniji predstavlja relevantnu ilustraciju dobre prakse za Bosnu i Hercegovinu. Premda administrativno različito ustrojene, obje države se susreću sa posljedicama ukorjenjenog načina sindikalnog razmišljanja s jedne strane, i izazovima koje nameću promjene u razvoju društva, s druge strane. Predstavnici ESV Slovenije su inicirali brojne bilateralne sastanke između Slovenije i BiH kako bi pružili podršku razvoju tripartitnog socijalnog dijaloga na nacionalnom nivou ali do danas njihovi izrazi podrške nisu urodili očekivanim rezultatima. Ono što je karakteristično za Sloveniju a može se porediti sa BiH, je činjenica da je svaka vlada i politička opcija podržavala razvoj socijalnog dijaloga, tražeći u socijalnim partnerima saradnike za dalji ekonomski razvoj. Uvažanje i priznanje uloge socijalnih partnera u Sloveniji je dodatno uticalo na kvalitet socijalnog dijaloga kao i na porast povjerenja članstva, što je u konačnici rezultiralo socio-ekonomskim odlukama, strategijama i planovima u skladu sa potrebama radnika i poslodavaca.

⁵³ worker-participation.eu, pristupljeno u julu 2020

4. SOCIJALNI DIJALOG U BOSNI I HERCEGOVINI

Socijalni dijalog u Bosni i Hercegovini, je prema ocjenama Evropske komisije i dalje u fazi ranog razvoja⁵⁴. Socijalni partneri nedovoljno koriste postojeće mehanizme za dijalog a javnost ne stiče dojam svrsishodnosti njihovog djelovanja.

Bosna i Hercegovina, kao članica Međunarodne organizacije rada, je ratifikovala tri ključne konvencije kojim podstiče razvoj socijalnog dijaloga. U junu 1993. godine, ratifikovana je Konvencija o slobodi udruživanja i zaštiti prava na organizovanje (broj 87, iz 1948. godine) i Konvencija o pravu na organizovanje i kolektivno pregovaranje (broj 98, iz 1949. godine), a nešto kasnije, u julu 2006. i Konvencija o tripartitnim konsultacijama (broj 144, iz 1976. godine). Na ovaj način, BiH se obavezala na stvaranje uslova u kojima se sindikalne organizacije mogu udruživati na nacionalnom i međunarodnom nivou, sa pravom na organizovanje i kolektivno pregovaranje, kao i na stvaranje mehanizama za efikasne konsultacije između predstavnika vlade, poslodavaca i radnika o pitanjima vezanim za aktivnosti MOR-a definisane Konvencijom.

Ustavom BiH je propisano da se prava i slobode predviđeni u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i u njenim protokolima, direktno primjenjuju u Bosni i Hercegovini.

Kada su u pitanju ingerencije i nadležnosti, Ministarstvo civilnih poslova BiH izvještava o primjeni, usvajanju novih međunarodnih standarda ili otkazivanju, pri tome konsultujući nadležne institucije na entitetskom nivou i u Brčko Distriktu. Naime, u skladu sa Ustavom BiH, oblast radnog zakonodavstva je u nadležnosti entiteta, Brčko distrikta BiH i kantona. Zakonodavni organi na ovim nivoima su nadležni za donošenje propisa kojima se reguliše socijalni dijalog, odnosno osnivanje i djelovanje ekonomsko-socijalnih vijeća/savjeta.

Proces konsultacija u vezi sa primjenom postojećih i usvajanjem novih međunarodnih standarda u oblasti rada odvija se u skladu sa ustavnim nadležnostima. Ministarstvo vanjskih poslova BiH prosljeđuje Ministarstvu civilnih poslova BiH zahtjeve za dostavom izvještaja o primjeni standarda, odnosno mišljenja o novim međunarodnim standardima u oblasti rada. Ministarstvo civilnih poslova BiH, upit prosljeđuje vladama entiteta i Brčko distrikta, odnosno

⁵⁴ Evropskakomisija: Izvještaj o Bosni i Hercegovini, 2020

ministarstvima nadležnim za rad i zapošljavanje (Ministarstvu rada i boračko-invalidske zaštite RS, Ministarstvu rada i socijalne zaštite FBiH) koji su dužni da se konsultuju sa socijalnim partnerima (organizacijama poslodavaca i sindikatima). Ovako složen mehanizam konsultacija otežava propoznavanje konkretnog napretka na nivou BiH jer entiteti i Brčko distrikt imaju vlastite procedure za socijalni dijalog i kriterije za mjerenje napretka. Koordinacijskom procedurom se omogućava tek nabranje pojedinačnih rezultata za oba entiteta i Brčko distrikta a generalna ocjena za BiH kao potpisnicu postaje tek zbir ocjena sa nižih administrativnih nivoa. Svakako da ovakav način rada onemogućuje kvalitetno sagledavanje problema, čime se uskraćuje mogućnost detekcije potencijalnih rješenja na državnom nivou.

4.1. Tripartitni socijalni dijalog u Bosni i Hercegovini

Tripartitni socijalni dijalog u Bosni i Hercegovini se odvija putem uspostavljenih ekonomsko-socijalnih vijeća na nivou entiteta i Brčko distrikta BiH. Uprkos brojnim nastojanjima i očekivanjima Evropske komisije, ne postoji ekonomsko-socijalno vijeće na nivou BiH.

Osnivanje Ekonomsko-socijalnog vijeća za FBiH, kao institucionaliziranog oblika tripartitnog dijaloga, je regulisano odredbom člana 158. Zakona o radu, u cilju promicanja i usklađivanja ekonomske i socijalne politike, odnosno interesa radnika i poslodavaca, te podsticanja zaključivanja i primjene kolektivnih ugovora i njihovog usklađivanja sa mjerama ekonomske i socijalne politike. Zakon predviđa mogućnost osnivanja ekonomsko-socijalnog vijeća na entitetskom i kantonalnom nivou kao oblik tripartitne saradnje Vlade Federacije BiH, odnosno vlade kantona, sindikata i udruženja poslodavaca. Ekonomsko-socijalno vijeće za teritoriju Federacije Bosne i Hercegovine osnovano je Sporazumom o osnivanju Ekonomsko-socijalnog vijeća za teritoriju Federacije Bosne i Hercegovine (“Službene novine Federacije BiH”, br. 47/02, 42/03, 8/08, 13/08, 51/08 i 10/11). Svaki socijalni partner imenuje do sedam predstavnika, tako da Vijeće broji do 21 člana. Predsjednika Ekonomsko-socijalnog vijeća biraju socijalni partneri iz reda istaknutih javnih, naučnih i privrednih radnika. Svi predstavnici jednog socijalnog partnera imaju jedan glas u Vijeću, a odluke se donose konsenzusom.

Socijalni dijalog na području Republike Srpske je regulisan Zakonom o radu RS, koji između ostalog obuhvata i pitanja, odnosno forme kolektivnih ugovora, pregovaranje i zaključivanje kolektivnih ugovora, primjene i važenja istih te rješavanja sporova iz kolektivnih ugovora. Osnovi mehanizam za vođenje socijalnog dijaloga u RS je pregovaranje i zaključivanje kolektivnih ugovora na nivou kompanije, područja, oblasti, privredne grane i na nivou entiteta. Ekonomsko-socijalni savjet Republike Srpske osnovan je 1997. godine posebnim Sporazumom socijalnih partnera. Postojanje Savjeta regulisano je Zakonom o radu (“Službeni

glasnik Republike Srpske”, broj 1/16), a donesen je i poseban Zakon o Ekonomsko – socijalnom savjetu (“Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 110/08) kojim su uređena pitanja od značaja za rad Savjeta. Savjet ima devet članova (po tri predstavnika socijalnih partnera i vlade) koje biraju partneri u skladu sa svojim aktima. Rad Ekonomsko-socijalnog savjeta je finansiran iz budžeta Republike Srpske. Ekonomsko-socijalni savjet promovira uspostavljanje i razvoj tripartitnog socijalnog dijaloga o pitanjima od značaja za ostvarivanje ekonomskog i socijalnog položaja zaposlenih i poslodavaca, uslova njihovog života i rada, mirnog rješavanja individualnih i kolektivnih radnih sporova i drugih pitanja koja proističu iz međunarodnih dokumenta a odnose se na ekonomski i socijalni položaj radnika i poslodavaca.

Socijalni dijalog na području Brčko distrikta se uglavnom odvija preko tripartitnog Ekonomsko-socijalnog savjeta, koji čine predstavnici Vlade Brčko distrikta, Udruženja poslodavca Brčko distrikta i Sindikata Brčko distrikta. Savjet je počeo sa radom na osnovu Sporazuma o osnivanju Ekonomsko-socijalnog savjeta Brčko distrikta BiH, u novembru 2011. kojim su utvrđeni principi djelovanja, sastav, način odlučivanja, djelokrug rada i nadležnosti.

Zakon o radu FBIH (Službene novine FBIH, broj 26/16) je omogućio kantonima osnivanje Ekonomsko-socijalnih vijeća u cilju jačanja tripartitnog dijaloga na nižem administrativnom nivou. Do sada je nekoliko kantona iskoristilo ovu mogućnost, no ne može se sa sigurnošću utvrditi njihova funkcionalnost. Kantoni koji imaju uređenu oblast regulisanja Ekonomsko socijalnog vijeća su:

- **Kanton Sarajevo:** Formiranje Ekonomsko-socijalnog vijeća u Kantonu Sarajevo regulisano je Zakonom o radu u Kantonu Sarajevo ("Službene novine Kantona Sarajevo" broj 19/00).
- **Kanton 10:** Formiranje gospodarsko-socijalnog vijeća za područje Hercegbosanske županije propisano je Zakonom o radu Kantona 10 ("Narodne novine Hercegbosanske županije", broj: 13/98, 7/05)
- **Tuzlanski kanton:** Formiranje ESV na ovom području regulisano je usvajanjem Sporazuma o osnivanju ekonomsko-socijalnog vijeća Tuzlanskog kantona 29. oktobra 2007. godine.
- **Unsko-sanski kanton:** Vlada Unsko-sanskog kantona donijela je Uredbu o načinu formiranja, sastavu, načinu rada i drugim pitanjima koja se odnose na rad mirovnih vijeća na području Unsko-sanskog kantona („Sl.glasnik USK“ br. 3/2010 i 11/2015).

- **Srednje-bosanski kanton:** Prva sjednica Ekonomsko-socijalnog vijeća za teritoriju Srednjobosanskog kantona održana je 27.11.2019 godine a na osnovu odredbi Zakona o radu FBiH.
- **Zeničko-dobojski kanton:** Sporazum o osnivanju Ekonomsko-socijalnog vijeća za područje Zeničko-dobojskog kantona između Vlade Zeničko-dobojskog kantona, Saveza samostalnih sindikata Bosne i Hercegovine – Kantonalni odbor Zeničko-dobojskog kantona i Udruženja poslodavaca FBiH – Grupacija poslodavaca Zeničko-dobojskog kantona je potpisan 14.02.2017. godine.
- **Bosansko-podrinjski kanton:** Vlada BPK-a Goražde, Udruženje poslodavaca BPK-a i Savez samostalnih sindikata BPK-a potpisali su 17.02.2006. Sporazum o osnivanju Ekonomsko-socijalnog vijeća za područje Bosansko-podrinjskog kantona Goražde.
- **Hercegovačko neretvanska županija/kanton** je 2012. godine potpisala Sporazum o formiranju Ekonomskog socijalnog vijeća kojim su definisane nadležnosti, sastav i način rada vijeća. Sporazum su potpisali Konfederacija sindikata Hercegovačko - Neretvanskog kantona; Unija nezavisnih sindikata FBiH; Privredna komora Kantona (kao privremeni socijalni partner do uspostavljanja Udruženja poslodavaca Kantona) i Vlada HNŽ.
- **Županija Posavska** od 2004. godine ima formirano Ekonomsko-socijalno vijeće a sporazum su potpisali Sindikat Županije Posavina, Vlada Kantona Posavina i Udruženje poslodavaca Županije Posavina.

Indikativno je da ekonomsko-socijalno vijeća/savjeti uglavnom nemaju vlastite web stranice putem koje bi redovno informisali radnike i poslodavca o dijalogu o ključnim pitanjima od interesa za ove grupe. Za sada je aktivna samo web stranica Ekonomsko-socijalnog savjeta Republike Srpske (<http://ekosocrs.org/>). Ostali informacije o zasjedanjima, odnosno odlukama vijeća/savjeta uglavnom plasiraju putem medija u vidu saopštenja za javnost. U osnovi, ovaj vid komunikacije onemogućava uvid u poboljšanje kvaliteta dijaloga te otežava sagledavanje efikasnosti djelovanja ovih mehanizama. Sve to upućuje na činjenicu da ključni akteri u ekonomsko-socijalnim vijećima/savjetu još uvijek nemaju pravu snagu za promjene u kompleksnom bosansko-hercegovačkom ekonomskom okruženju.

Nedostatak Ekonomsko-socijalnog vijeća na nivou BIH onemogućava razvoj socijalnog dijaloga na nadentitskom nivou putem kojeg bi socijalni partneri trebali aktivno sudjelovati u reformskim promjenama u procesu evropskih integracija. Socijalnim partnerima je uskraćena mogućnost bavljanja temama koje je potrebno pokrenuti na nivou BH ekonomije a koje se tiču

strateških odluka o zapošljavanju, socijalnim pravima i drugim relevantnim aspektima radnih odnosa. Ovaj će problem vremenom biti još više izražen, imajući u vidu potrebu jačanja socijalnih partnera za aktivno djelovanje u prilagodbi i sprovedbi pravne stečevine Evropske unije, odnosno naknadnog sudjelovanja u socijalnom dijalogu na nivou Unije.

4.2. Kolektivno pregovaranje kroz bipartitni socijalni dijalog

Socijalni dijalog u BiH se odvija i u vidu kolektivnog pregovaranja odnosno bipartitno (dvije strane u dijalogu).

Zakonom o radu FBiH utvrđen je potreban pravni okvir za odvijanje procesa kolektivnog pregovaranja i unaprijeđivanja procesa dobrovoljnosti u kolektivnom pregovaranju, vrste kolektivnih ugovora, forme i trajanje kolektivnih ugovora, sadržaja kolektivnog ugovora, obaveznosti i proširenja primjene kolektivnog ugovora, te strana u kolektivnom pregovaranju. Zakon o radu FBiH je propisao da se kolektivni ugovor može zaključiti kao opći, granski i pojedinačni (kod poslodavca), te da navedene kolektivne ugovore mogu zaključiti samo reprezentativni sindikati, odnosno udruženja poslodavaca. Opći kolektivni ugovor zaključuju reprezentativno udruženje poslodavaca i reprezentativni sindikat osnovani na teritoriji Federacije. Granski kolektivni ugovor zaključuju reprezentativno udruženje poslodavaca i reprezentativni sindikat jednog ili više područja djelatnosti osnovani na teritoriji Federacije odnosno području jednog ili više kantona. Granske kolektivne ugovore za zaposlene u organima državne službe, sudske vlasti, javnih ustanova i drugih budžetskih korisnika zaključuju nadležna ministarstva, odnosno Vlada Federacije i nadležna ministarstva i vlade kantona s jedne strane i reprezentativni sindikati državnih službenika i namještenika, javnih ustanova i drugih budžetskih korisnika s druge strane. Pojedinačni kolektivni ugovor zaključuje reprezentativni sindikat kod poslodavca i poslodavac.

Sindikalno udruživanje predstavlja dodatnu mogućnost radnicima za kolektivno pregovaranje i uticaj na poslodavce.

4.3. Reprezentativnost

Odredbama Zakona o radu u institucijama Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH”, br. 26/04, 7/05, 48/05, 60/10 i 32/13) definisan je način utvrđivanja reprezentativnosti sindikata zaposlenih u institucijama BiH. Tako član 92. Zakona o radu u institucijama Bosne i Hercegovine kaže da „reprezentativni sindikat“ označava sindikat registrovan na nivou institucija Bosne i Hercegovine, ili dva i više sindikata koji zajednički nastupaju, čije članstvo čini većina zaposlenika jednog poslodavca u sjedištu poslodavca. Reprezentativni sindikat

može zastupati zaposlenike jednog ili više poslodavaca, institucija BiH. U skladu sa članom 93. Savjet ministara BiH potvrđuje reprezentativni sindikat na prijedlog Ministarstva pravde Bosne i Hercegovine, protiv čije potvrde ili odbijanja potvrde reprezentativnog sindikata može se uložiti žalba Sudu Bosne i Hercegovine.

Zakonom o udruženjima i fondacijama Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", broj:32/01, 42/03, 63/08 i 76/11) uređuje se osnivanje, registracija, unutrašnja organizacija i prestanak rada udruženja i fondacija, koje žele da se registruju na nivou Bosne i Hercegovine. Upis u registar udruženja, fondacija, stranih i međunarodnih udruženja i fondacija Ministarstvo pravde BiH se vrši u skladu sa Zakonom i Pravilnikom o načinu vođenja registra udruženja i fondacija Bosne i Hercegovine i stranih međunarodnih udruženja i fondacija i drugih neprofitnih organizacija ("Službeni glasnik BiH", broj: 44/10). Registrovano udruženje ili fondacija, ured ili predstavništvo stranog i međunarodnog udruženja i fondacija mogu djelovati na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine, neovisno od toga gdje je sjedište subjekta upisa. U nedostatku posebnog zakona koji bi regulisao udruživanje poslodavaca i radnika, postojeći zakoni o udruženjima i fondacijama na državnom, odnosno na entitetskim nivoima, pružaju pravni okvir za registraciju. U skladu sa navedenim propisima na nivou BiH su registrovani:

- Asocijacija poslodavaca Bosne i Hercegovine, upisana u Registar 3.9.2004. godine, pod brojem RU-191/04;
- Savez samostalnih sindikata Bosne i Hercegovine, upisan u Registar 8.5.2012. godine, pod brojem 01/6-09-RS/02; i
- Samostalni sindikat državnih i policijskih službenika i zaposlenika u institucijama Bosne i Hercegovine, sudskoj vlasti i javnim ustanovama Bosne i Hercegovine, upisan u registar 22.6.2005. godine, pod brojem RU-293/05.

Savjet ministara BiH je donio odluku kojom potvrđuje reprezentativnost Samostalnog sindikata državnih i policijskih službenika i zaposlenika u institucijama Bosne i Hercegovine, sudskoj vlasti i javnim ustanovama Bosne i Hercegovine na nivou institucija BiH.

Sindikati i udruženja poslodavca se u Federaciji Bosne i Hercegovine osnivaju kao udruženja u skladu sa Zakonom o udruženjima i fondacijama („Službene novine Federacije BiH“, broj: 45/02), kojim su propisani uvjeti i postupak za osnivanje, unutrašnju organizaciju, registraciju, prestanak rada udruženja i fondacija, kao i druga pitanja od značaja za slobodno i dobrovoljno udruživanje građana i pravnih lica u Federaciji Bosne i Hercegovine. S tim u vezi, sindikati i udruženja radnika i poslodavaca se registruju kod Federalnog ministarstva pravde, te upisuju u

Registar udruženja Federacije Bosne i Hercegovine, koji se vodi za udruženja koja djeluju na području dva ili više kantona.

Zakon o radu FBiH propisuje uvjete za reprezentativnost sindikata, odnosno udruženja poslodavca. Odredbom člana 122. ovog zakona propisano je da se sindikat smatra reprezentativnim ako je registrovan kod nadležnog organa, u skladu sa zakonom, ako se finansira pretežno iz članarina i drugih vlastitih izvora i ako ima potreban procenat učlanjenosti zaposlenih. Zakon o radu FBiH razlikuje reprezentativnost sindikata kod poslodavca, za područje djelatnosti na teritoriji Federacije, odnosno za područje kantona u odnosu na reprezentativnost za teritorij Federacije Bosne i Hercegovine, odnosno kantona.

- Reprezentativnim sindikatom kod poslodavca smatra se sindikat u koji je učlanjeno najmanje 20% zaposlenih od ukupnog broja zaposlenih kod poslodavca.
- Reprezentativnim sindikatom za jedno ili više područja djelatnosti smatra se sindikat koji ispunjava i uvjet da ima najmanje 30% članova od ukupnog broja zaposlenih u području djelatnosti (grani) na teritoriji Federacije, odnosno području kantona.
- Reprezentativnim sindikatom za teritoriju Federacije smatra se onaj sindikat koji ima najmanje 30% članova, u odnosu na ukupan broj zaposlenih u Federaciji, prema podacima Federalnog zavoda za statistiku.

Odredbom člana 128. Zakona o radu FBiH propisano je da se udruženje poslodavaca smatra reprezentativnim ako je upisano u registar u skladu sa zakonom, ako ima potreban broj članova i ako se pretežno finansira iz članarina i drugih vlastitih izvora. Reprezentativnim udruženjem poslodavaca smatra se udruženje poslodavaca čiji članovi zapošljavaju najmanje 20% od ukupnog broja zaposlenih u privredi na teritoriju Federacije, odnosno području kantona.

O reprezentativnosti sindikata kod poslodavca odlučuje poslodavac, s tim da sindikat kojem poslodavac ne utvrdi reprezentativnost ili koji smatra da mu reprezentativnost nije utvrđena u skladu sa Zakonom o radu, može zatražiti da o njegovoj reprezentativnosti odluči federalno, odnosno kantonalno ministarstvo nadležno za rad. Reprezentativnost sindikata odnosno udruženja poslodavaca na teritoriji, odnosno području kantona, utvrđuje federalno, odnosno kantonalno ministarstvo nadležno za rad.

Sindikat, odnosno udruženje poslodavaca kome je utvrđena reprezentativnost u skladu sa Zakonom o radu ima pravo: zastupati svoje članove pred poslodavcem, organima vlasti, udruženjima poslodavaca, drugim institucijama, odnosno pravnim licima, kolektivno pregovarati i zaključivati kolektivne ugovore, te učestvovati u bipartitnim i tripartitnim tijelima

sastavljenim od predstavnika organa vlasti, udruženja poslodavaca i sindikata. Pored toga, pravo zastupanja svojih članova pred poslodavcem imaju svi sindikati u skladu sa pravilima o organiziranju i djelovanju sindikata.

Reprezentativno udruženje radnika na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine je Savez samostalnih sindikata Bosne i Hercegovine, dok je Udruženje poslodavaca u Federaciji Bosne i Hercegovine reprezentativni predstavnik poslodavaca na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine. Pored toga, na osnovu ispunjenih zakonom propisanih uvjeta, granskim sindikatima je utvrđena reprezentativnost za određena područja djelatnosti na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine.

U Registru Federalnog ministarstva rada i socijalne politike, do 2020. godine evidentirano je 23 reprezentativna sindikata za područje FBiH i 2 reprezentativna sindikata kod poslodavaca te jedno reprezentativno udruženje poslodavaca⁵⁵.

U skladu sa članom 41. Ustava Republike Srpske osigurana je sloboda sindikalnog organizovanja. Član 209, stav 1, Zakona o radu Republike Srpske omogućava pravo radnicima da po slobodnom izboru organizuju sindikat i da se u njega učlanjuju u skladu sa statutom i pravilima sindikata. Poslodavci imaju pravo da po svom slobodnom izboru organizuju odgovarajuća udruženja poslodavaca i da se u njih učlanjuju u skladu sa statutom i pravilima tih udruženja. Stavom 2. člana 209. propisano je da se sindikat i udruženja poslodavaca osnivanju bez ikakve predhodne saglasnosti bilo kojeg organa vlasti.

Poslodavac je dužan prema članu 213. Zakona o radu Republike Srpske, omogućiti djelovanje sindikatu u skladu sa statutom i programom, odnosno međunarodnim konvencijama o radu i slobodi udruživanja. Sindikati u tom smislu mogu pokretati inicijative, podnositi zahtjeve i prijedloge od značaja za materijalni, ekonomski i socijalni položaj radnika. Poslodavac je dužan takve prijedloge razmotriti prije donošenja konačne odluke od značaja za materijalni, ekonomski i socijalni položaj radnika. I u ovom slučaju, iznimno je važna reprezentativnost sindikata i poslodavaca. Uslovi za utvrđivanje reprezentativnosti, kao i postupak za utvrđivanje i preispitivanje reprezentativnosti na svim nivoima organizovanja, definisani su odredbama Zakona o radu Republike Srpske (član 217-236). U skladu sa članom 212. ovog Zakona, sindikati i udruženja poslodavaca se upisuju u registar sindikalnih organizacija koje vodi Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite Vlade Republike Srpske. 26.04.2016. godine počela je provedba novog Pravilnika o upisu sindikalnih organizacija i udruženja poslodavaca

⁵⁵ Registar reprezentativnih sindikata i udruženja poslodavaca za teritoriju Federacije BiH, 2020

u Registar, kojim se između ostalog zahtjeva obnova podataka i dostava dokaza o reprezentativnosti. U skladu sa odredbama Zakona o radu Republike Srpske, reprezentativnost sindikata se utvrđuje na tri nivoa:

- Na nivou poslodavca (uslovi za sticanje reprezentativnog statusa su da je sindikat osnovan i djeluje u skladu sa načelima sindikalnog organizovanja i djelovanja, da je nezavisan od organa vlasti i poslodavca, da je upisan u Registar sindikata i udruženja poslodavaca, da se finansira pretežno iz članarina i drugih sopstvenih izvora i da okuplja ne manje od 20% zaposlenih od ukupnog broja zaposlenih kod poslodavca)
- Na nivou područja, oblasti ili grane (uslovi za sticanje statusa reprezentativnog sindikata su da je osnovan i registriran u skladu sa načelima sindikalnog organizovanja i djelovanja, da je nezavisan od organa vlasti i poslodavaca, da je upisan u Registar sindikata i udruženja poslodavaca, da se finansira pretežno iz vlastitih sredstava, članarine i drugih sopstvenih izvora i da okuplja ne manje od 10% od ukupnog broja zaposlenih u području, oblasti ili grani).
- Na nivou Republike Srpske (uslovi za sticanje statusa reprezentativnog sindikata su da je osnovan i registriran u skladu sa načelima sindikalnog organizovanja i djelovanja, da je nezavisan od organa vlasti i poslodavaca, da je upisan u Registar sindikata i udruženja poslodavaca, da se finansira pretežno iz vlastitih sredstava, članarine i drugih sopstvenih izvora i da okuplja ne manje od 5% od ukupnog broja zaposlenih u Republici u najmanje tri područja, oblasti i grane).

Reprezentativnost udruženje poslodavaca se utvrđuje na dva nivoa, u skladu sa odredbama Zakona o radu Republike Srpske:

- Na nivou područja, oblasti i grane (uslovi za sticanje statusa su da je udruženje poslodavaca upisano u Registar sindikata i udruženja poslodavaca i da je u njega učlanjeno ne manje od 10% poslodavaca od ukupnog broja poslodavaca u području, oblasti ili grani, koji zapošljavaju ne manje od 10% od ukupnog broja zaposlenih u području, oblasti ili grani)
- Na nivou Republike (uslovi za sticanje statusa su da je udruženje poslodavaca upisano u Registar sindikata i udruženja poslodavaca i da je u njega učlanjeno ne manje od 10% poslodavaca Republike Srpske, koji zapošljavaju ne manje od 10% od ukupnog broja zaposlenih u Republici Srpskoj)

Reprezentativni sindikati i udruženja poslodavaca u skladu sa odredbama Zakona o radu Republike Srpske imaju pravo na kolektivno pregovaranje i zaključivanje kolektivnog ugovora na odgovarajućem nivou kao i pravo na učešće u rješavanju kolektivnih radnih sporova. Takođe stiču pravo sudjelovanja u radu tripartitnih i multipartitnih tijela koja utiču na ekonomski, socijalni i materijalni status radnika.

U Registru su do 2020. godine evidentirani 21 sindikat i 5 udruženja poslodavca kojima je utvrđena reprezentativnost na osnovu područja, oblasti ili grane, odnosno na nivou Republike Srpske.⁵⁶

U Brčko distriktu BiH funkcioniše Sindikat Brčko distrikta BiH i Udruženje poslodavaca Brčko distrikta BiH. Sindikat Brčko distrikta BiH je registrovan 2003. godine a Udruženje poslodavaca 04.04.2006. godine.

4.4. Zahtjevi i pravci razvoja socijalnog dijaloga u procesu Evropskih integracija

Usvajanjem dokumenta „Strateški pravci i prioriteti za provođenje vanjske politike BiH“, Predsjedništvo Bosne i Hercegovine je 26.03.2003. godine potvrdilo opredjeljenost Bosne i Hercegovine za članstvo u Evropskoj uniji. U izvještaju Komisije koji je objavljen nešto kasnije, u novembru 2003. godine analizirana je spremnost Bosne i Hercegovine za pregovore o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju sa Evropskom unijom. U dokumentu se između ostalog procjenjuje stanje u sektoru zapošljavanja i socijalne politike i navodi da bi saradnja u ovoj oblasti trebala imati za cilj „pružanje podrške BiH u reformi politike zapošljavanja, zakona o radu i socijalnog osiguranja“⁵⁷. Neposredno se naglašava potreba osiguranja pomoćnih mjera za podsticaj razvoju funkcionalnog društvenog dijaloga na svim nivoima. Premda se u dokumentu spominje nužnost izmjena Zakona o radu u cilju lakšeg industrijskog prestrukturiranja i adekvatne zaštite na radu, ovaj dokument eksplicitno ne naglašava stanje u pogledu socijalnog dijaloga te samim tim ne nudi ni smjernice za njegovo unaprijeđenje.

Socijalni dijalog nije posebno naglašen niti u okviru Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, koji je Bosna i Hercegovina potpisala 16.6.2008. godine u Luksemburgu. Uspostavljanje formalnog ugovornog odnosa između Bosne i Hercegovine i Evropske unije za cilj je imao

⁵⁶ Lista sindikata i udruženja poslodavaca kojima je utvrđena reprezentativnost na nivou Republike Srpske, područja, oblasti ili grane, 2020

⁵⁷ KOMISIJA EVROPSKIH ZAJEDNICA, Brisel, 18.11.2003. COM(2003) 692 finalna verzija: Izvještaj Komisije Vijeću o spremnosti Bosne i Hercegovine za pregovore o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju sa Evropskom unijom

uspostavu bliskih i dugoročnih veza između ugovornih strana za ekonomsku i političku stabilizaciju Bosne i Hercegovine. Formiranje Ekonomsko-socijalnog vijeća na državnom nivou je bio jedan od pet uslova za ratifikaciju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju. Premda je Sporazum stupio na snagu tek sedam godina kasnije, 01.06.2015. nakon što su Predsjedništvo Bosne i Hercegovine i oba doma Parlamentarne skupštine BiH potvrdili i usvojili Izjavu o opredijeljenosti institucija Bosne i Hercegovine za sprovođenje neophodnih reformi u okviru procesa pristupanja EU, u skladu sa Zaključcima Vijeća za vanjske poslove EU, ovaj period se nije iskoristio za postavljanje čvrstih temelja da izgradnju socijalnog dijaloga u BiH. Potpisivanjem i stupanjem na snagu SSP-a Bosna i Hercegovina je dobila pravnu obavezu usklađivanja nacionalnog zakonodavstva sa pravnom stečevinom EU (acquis communautaire). SSP u članu 99, obavezuje Bosnu i Hercegovinu na saradnju u oblasti socijalne politike kako bi se olakšale reforme politike zapošljavanja i prilagodba sistema socijalne sigurnosti⁵⁸. U Sporazumu se navodi da će saradnja potencijalno rezultirati prilagođavanjem zakonodavstva Bosne i Hercegovine u cilju djelotvornije podrške osjetljivim licima u pogledu uslova rada i jednakih mogućnosti za žene i muškarce. Takođe se navodi potreba unaprijeđenja nivoa zaštite zdravlja i sigurnosti radnika u skladu sa standardima Zajednice. Premda ovaj član SSP-a adresira neke od ključnih tema socijalnog dijaloga, sam mehanizam se eksplicitno ne naglašava.

Komisija redovno izvještava Vijeće i Parlament o napretku koji su postigle države regiona Zapadnog Balkana od marta 2002. godine. Izvještaj o napretku uglavnom je u prvim godinama imao istu strukturu kako bi se lakše mogli pratiti parametri napretka u svakoj zemlji. Informacije prikupljene u okviru izvještaja su se uglavnom odnosile na kratak opis odnosa između Bosne i Hercegovine i Unije i analizu situaciju u državi u pogledu političkih i ekonomskih kriterija za članstvo. Dodatno, izvještaji o napretku su imali za cilj da daju pregled sposobnosti Bosne i Hercegovine da provodi Evropske standarde, odnosno da postepeno usklađuje svoje zakonodavstvo i politike sa *acquis-em*, u skladu sa Privremenim sporazumom/Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju i prioritetima Evropskog partnerstva. Napredak se uglavnom u prvim godinama praćenja mjerio na osnovu donesenih odluka, usvojenih zakona i provedenih mjera a na osnovu informacijama koje je prikupila i analizirala Komisija.

Obaveze po pitanju razvoja socijalnog dijaloga prvi put se naglašavaju u Višegodišnjem inikativnom planskom dokumentu za period 2008-2010 (MIPD 2008-2010)⁵⁹. Ovaj dokument

⁵⁸ Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica i Bosne i Hercegovine, 2015

⁵⁹ Multi-Annual Indicative Planning Document (MIPD) 2008 – 2010

je sačinjen na osnovu naučenih lekcija iz realizacije programa finansijske podrške razvoju BiH i to CARDS (2001-2006) PHARE i OBNOVA (1995-2000). Naime, ovi programi su bili namjenjeni infrastrukturnom oporavku BiH kao i jačanju procesa povratka i reintegracije, a nešto kasnije od 2003. godine i izgradnji institucija i podršci BiH da ispuni uslove iz prioriteta Evropskog partnerstva⁶⁰. Tokom 2005-2006 fokus je uglavnom bio na demokratizaciji i vladavini prava i jačanju kapaciteta za pristupanje programima Zajednice. No, u 2007. godini podrška Evropske unije se značajnije usmjerava ka stvaranju uslova za ispunjavanje političkih i ekonomskih kriterija iz procesa stabilizacije i pridruživanja⁶¹. Uspostavljanje i funkcionalnost Socio-ekonomskog vijeća na nacionalnom nivou jedan je od indikatora mjerljivosti uspjeha podržanih intervencija u MIDP 2008-2010.

Iz tog razloga tek u izvještaju o napretku BiH iz 2008. godine, prvi put se naglašavaju problemi koji utiču na razvoj i kvalitet socijalnog dijaloga. U izvještaju se između ostalog navodi da je ratifikacija Evropske socijalne povelje u procesu ali da su prava radnika i njihovo udruživanje i dalje pod snažnim pritiskom kompleksnog administrativnog aparata i fragmentiranog zakonodavnog okvira. Zbog protivljenja Republike Srpske, u 2008. godini nije došlo do osnivanja Ekonomsko-socijalnog vijeća na nivou države. Takođe, nije bilo napretka ni u uspostavljanju konfederacije sindikata na državnom nivou niti identifikacije mjera koje bi u perspektivi dovele do priznavanja uloge ovog sindikata. Posljedično, sindikati su nastavili da djeluju na nivou entiteta sa ograničenim aktivnostima kolektivnog pregovaranja za poboljšanje položaja radnika. Neharmonizirano zakonodovstvo onemogućavalo je rješavanje problema radnika kao što je ujednačavanje penzija, što je prepoznato i u odluci Evropskog suda za ljudska prava iz novembra 2007. U izvještaju o napretku BiH u 2008. godini se još ističe da je vrlo malo učinjeno na planu prilagođavanja zakonske regulative za zaštitu na radu standardima Evropske unije. Komisija pozdravlja odluku o donošenju Zakona koji bi regulisao uspostavu i rad Agencije za mirno rješavanje kolektivnih radnih sporova na nivou Federacije BiH, i poziva na usvajanje zakona o određivanju i provjeri reprezentativnosti socijalnih partnera na državnom nivou kao i na dalje napore u uspostavljanju Ekonomsko-socijalnog vijeća na nivou BiH.

Situacija se nije značajnije promijenila u 2009. godini. Ratificiranje Evropske socijalne povelje i zvanično članstvo u Evropskom Komitetu za socijalna prava, nije dovelo do konkrentnih promjena u zakonodavstvu Bosne i Hercegovine. Dok su nastavljene opstrukcije za uspostavu Ekonomsko-socijalnog vijeća na nivou BiH, Republika Srpska je poduzela korake ka zakonskoj verifikaciji Socio-ekonomskog savjeta. Naime, institucionalizirani tripartitni

⁶⁰ European Partnership with Bosnia and Herzegovina, 2006

⁶¹ Multi-Annual Indicative Planning Document (MIPD) 2008 – 2010

socijalni dijalog u Republici Srpskoj datira od 1997. godina, kada je inicijalno formiran Ekonomsko-socijalni savjet potpisivanjem sporazuma socijalnih partnera i Vlade Republike Srpske. No, izmjenama Zakona o radu Republike Srpske, Savjet je postao zakonska kategorija⁶². Predhodno usvojen Zakon o ekonomsko-socijalnom savjetu⁶³ kao „lex-specialis“ je donesen uz aktivno učešće socijalnih partnera i predstavljao je dodatni iskorak u pravcu obezbjeđenja okvira za tripartitivni socijalni dijalog.

Pored Ekonomsko-socijalno vijeće na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine koje je osnovano je 27.08.2002⁶⁴, od 2009. praktično djeluju oba entitetska ekonomska-socijalna vijeća. No, problemi u ostvarivanju prava radnika na socijalnu sigurnost usljed neharmonizirane legislative i dalje se produbljuju a socijalni dijalog ne doprinosi poboljšanju situacije. Sindikati na entitetskom nivou i dalje nemaju dovoljno kapaciteta za neophodne promjene. Komisija upozorava da je u narednom periodu neohodno uložiti više napora u jačanje uloge sindikata i izgradnju mehanizmama za socijalni dijalog u cilju boljeg poštivanja prava radnika. Na državnom nivou se i dalje ne prepoznaje uloga sindikata i nemoguće je ostvariti tripartitni dijalog koji bi polučio značajnije promjene za radnike.

Tokom 2010. godine, Komisija izvještava o funkcionalnom djelovanju pojedinačnih sindikalnih organizacija, članica Konfederacije sindikata BiH, premda isti još uvijek nije priznat niti registriran na državnom nivou. Svi problemi radnika u ostvarivanju socijalnih prava, evidentirani tokom predhodnih godina, se produbljuju jer nema napretka u harmonizaciji zakonske regulative. U Republici Srpskoj, iste godine je usvojen novi opšti kolektivni ugovor koji je u određenoj mjeri adresirao neke od ključnih problema sa kojima se radnici u ovom entitetu susreću. Kolektivni ugovor je potpisala Vlada Republike Srpske sa predstavnicima reprezentativnog većinskog sindikata organizovanog na nivou Republike, Saveza sindikata Republike Srpske (u ime radnika Republike Srpske) i većinskog reprezentativnog udruženja poslodavaca organizovanog na nivou Republike - Unije udruženja poslodavaca Republike Srpske. Nedostatak podrške osnivanju Ekonomsko-socijalnog vijeća BiH i dalje uzrokuje zastoj u razvoju socijalnog dijaloga na državnom nivou gdje i dalje ostaje otvoreno pitanje registracije socijalnih partnera i dokazivanja njihove reprezentativnosti. Komisija podsjeća da je BiH još uvijek u ranoj fazi pripreme u razvoju socijalne politike i politike zapošljavanja, te

⁶² Službeni glasnik Republike Srpske broj 38/00.

⁶³ Službeni glasnik Republike Srpske broj 110/08

⁶⁴ Ekonomsko-socijalno vijeće FBIH je osnovano 2002. godine potpisivanjem Sporazuma o osnivanju Ekonomsko-socijalnog vijeća za teritoriju Federacije Bosne i Hercegovine.

da je neohodno ubrzati aktivnosti na uspostavi i jačanju socijalnog dijaloga na nivou BiH, kao jednog od prioriteta u dokumentu Evropsko partnerstvo.

U pogledu daljeg napretka BiH, ni 2011. godina ne donosi značajnije pomake. Komisija u svom redovnom godišnjem izvještaju naglašava zastoj u razvoju socijalnog dijaloga, te fragmentirano i neharmonizirano zakonodavstvo koje onemogućava ostvarivanje brojnih radničkih prava. Kontinuirani zastoj u osnivanju Ekonomsko-socijalnog vijeća na nivou BiH putem kojeg bi se mogao otvoriti socijalni dijalog o brojnim temama od značaja za radnike, i dalje je uzrokovan nemogućnošću dogovora o reprezentativnim članovima Vijeća. Stoga Komisija ponovno naglašava da nema pomaka u ostvarivanju socijalnog dijaloga. Na entitetskom nivou u ovoj godini dolazi do usvajanja Prednacrta zakona o mirnom rješavanju radnih sporova koji je dostavljen na mišljenje svim kantonima, Federalnom ministarstvu finansija, Federalnom ministarstvu pravde i Uredu Vlade FBiH za zakonodavstvo i usklađenost s propisima Evropske unije. Prednacrt je predviđao uspostavu Agencije za mirno rješavanje kolektivnih radnih sporova na nivou FBiH⁶⁵.

Naredni Izvještaji o napretku Bosne i Hercegovine u 2012. godini navodi da je "mali napredak ostvaren u pogledu radnih prava i sindikata" te da još uvijek nisu poduzeti značajniji koraci ka uspostavi Ekonomsko-socijalnog vijeća na državnom nivou. Izvještaj podcrtava da još uvijek ne postoje kriteriji niti pravni okvir za priznavanje i određivanje reprezentativnosti socijalnih partnera na državnom nivou te da radna prava i socijalni dijalog zahtjevaju značajniji angažman svih relevantnih aktera. Zabilježen je mali napredak u oblasti socijalnog dijaloga budući da je Brčko distrikt osnovao vlastito Ekonomsko-socijalno vijeće⁶⁶. Ni o ovoj godini nije postignut dogovor o kriterijima za članstvo u Ekonomsko-socijalnom vijeću na državnom nivou.

Do očekivanih promjena ne dolazi ni tokom 2013. godine. Izvještaj o napretku BiH u 2014. godini naglašava već ranije pomenute probleme kao neriješene i posebno ističe neophodnost aktivnosti koje predhode zvaničnom usaglašavanju postojećih zakona za standardima Evropske unije (zakon o radu i zakon o zaštiti na radu na entitetskom i nivou Brčko Distrikta BiH). Komisija ističe da u oblasti socijalnog dijaloga nije uspostavljeno državno Ekonomsko-socijalno vijeće zbog nedostatka pravnog okvira za prepoznavanje socijalnih partnera na nivou

⁶⁵ Rasprava o ovom prednacrtu je trajala do 2017. godine kada Vlada FBiH usvaja Nacrt zakona o mirnom rješavanju sporova koji predstavlja pravni mehanizam za ostvarivanje individualnih i kolektivnih prava iz radnog odnosa, kroz socijalni dijalog potpomognut od strane miritelja i arbitara. U nacrtu nije predviđeno osnivanje Agencije za mirno rješavanje radnih sporova.

⁶⁶ Ekonomsko-socijalnog vijeće Brčko Distrikta BiH je osnovano 18.11.2011.

države. Rad ekonomsko-socijalnih vijeća na entitetskom nivou kao i u pojedinim kantonima u FBiH se ocjenjuje kao zadovoljavajući.

Tokom 2015, Komisija ističe zabrinjavajuću strukturnu nezaposlenosti u zemlji a posebno porast nezaposlenosti žena i mladih. Naglašava da bez obzira na takvu situaciju, nije bilo napretka u oblasti zapošljavanja i socijalnih politika. Rascjepkanost pravnog okvira i odsustvo usklađenog pristupa socijalnim doprinosima po ocjenama Komisije i dalje ometaju efikasno ostvarivanje socijalnih prava u cijeloj zemlji. Komisija predlaže rukovodstvu Bosne i Hercegovine da u narednoj godini „razvije autonomni socijalni dijalog, modernizuje zakone o radu i zdravstvenoj zaštiti i uskladi te zakone između entiteta“. Dodatno skreće se pažnja na neophodnost rješavanja pitanja visoke nezaposlenosti, posebno nezaposlenosti mladih, i potreba osiguranja efikasne podrške osobama koje traže posao. Potrebno je naglasiti da je u julu 2015. godine Parlament Federacije BiH usvojio novi Zakon o radu FBiH, uz značajne proteste sindikata. Očekivalo se da će nakon usvajanja novog Zakona socijalni partneri započeti pregovore o kolektivnim ugovorima no socijalni dijalog je ostao vrlo slab. Ni u ovoj godini nisu preduzeti koraci na uspostavljanju državnog ekonomsko-socijalnog vijeća zbog dugoročnog nepostojanja zakonskih odredbi na državnom nivou o priznavanju socijalnih partnera i njihovom reprezentativnom sudjelovanju u ovom tijelu.

Zvanično objavljivanje novih zakona o radu u entitetima (u Republici Srpskoj u decembru, a u Federaciji BiH u aprilu 2016. godine) kao i srodnih provedbenih propisa podcrtalo je neusklađenost propisa o zapošljavanju, prava po osnovu zaposlenja i pitanja vezana za oporezivanje. Sve to je dodatno doprinjelo smanjivanju mobilnosti radne snage unutar države. Nezaposlenost je u 2016. godini blago opala, ali je još uvijek u velikoj mjeri strukturna i u cjelini visoka a pogotovo među ženama i mladima. Nakon usvajanja zakona o radu u oba entiteta, socijalni partneri su prema ocjeni Komisije bili aktivniji u pregovorima o kolektivnim ugovorima. Prag reprezentativnosti sindikata je smanjen u novousvojenim zakonima o radu. U skladu sa novim zakonom o radu, u februaru je potpisan novi opšti kolektivni ugovor između Unije poslodavaca Federacije i Saveza samostalnih sindikata BiH. U Republici Srpskoj još uvijek nisu završeni pregovori o novom opštem kolektivnom ugovoru, ali je potpisano pet posebnih kolektivnih ugovora, koji su stupili na snagu u avgustu 2016. Novi Zakon o radu osigurao je ESS-u dodatne nadležnosti u vezi minimalnog dohotka, povećanja plata i proširenja dejstva kolektivnih ugovora. Savjet je takođe pozvan da promovira kolektivno pregovaranje i zastupa interese radnika i poslodavaca u širim socijalnim i ekonomskim sferama. Komisija i dalje ocjenjuje da je socijalni dijalog slab na svim nivoima.

U februaru 2016. godine, BiH je aplicirala sa punopravno članstvo u Evropskoj uniji. U septembru iste godine, Evropsko vijeće je pozvalo Evropsku komisiju da izrazi mišljenje o aplikaciji Bosne i Hercegovine. U decembru iste godine je Komesar za Evropsku politiku susjedstva i proširenja predao Upitnik koji je sadržavao pitanja o svim aspektima i kriterijima u procesu pridruživanja. BiH je uspjela da sačini odgovore na ovaj sveobuhvatni upitnik tek u februaru 2018, kada su predati po proceduri Predsjedniku Evropske komisije. Privremeni izvještaj o Bosni i Hercegovini iz 2018. godine ne sadrži ocjene socijalnog dijaloga niti daje preporuke u tom smislu. No zato je u Mišljenju Komisije o aplikaciji BiH za punopravno članstvo, iz 2019. godine, predočena detaljnija analiza situacije. U svom Mišljenju, Komisija procjenjuje kapacitete BiH u odnosu na kriterije iz Kopenhagena (1993), Madrida (1995) i sagledava napredak po osnovu obaveza definisanih u Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju koji je stupio na snagu 1. juna 2015. U mišljenju se između ostalog naglašava da je radno zakonodavstvo u nadležnosti entiteta, kantona i Brčko Distrikta BiH te da su na nivou države jedino regulirani radni odnosi uposlenika i javnih službenika u institucijama Bosne i Hercegovine. Zakoni o radu na nižim nivoima se primjenjuju za sve radnike, osim javnih službenika, i u osnovi garantiraju minimalan nivo zaštite radnih prava i reguliraju između ostalog procedure zaključivanja i otkazivanja ugovora o radu, minimalni godišnji odmor, plate, zabranu diskriminacije, maksimalni iznos radnih sati u sedmici, kao i načine zaključivanja kolektivnih ugovora i mirnog rješavanja kolektivnih radnih sporova. Komisija u tom smislu predlaže da u cilju dostizanja standarda EU u ovom području, Bosna i Hercegovina unaprijedi svoj pravni okvir posebno u dijelu koji se odnosi na zaštitu radnika, uključujući i zaštitu od diskriminacije. Komisija zaključuje da je provedba usvojenih zakona o radu neadekvatna a posebno u dijelu socijalnog dijaloga, zaštite radnika i inspeksijskog nadzora, premda zakoni pružaju sasvim dobru osnovu za iniciranje i zaključivanje kolektivnih ugovora kao i granskih kolektivnih sporazuma. Posebnim nedostatkom smatra se nepostojanje Ekonomsko-socijalnog vijeća na državnom nivou, uz uvažavanje činjenice o funkcionalnim ekonomsko-socijalnim vijećima na nivou entiteta i Brčko distrikta BiH. Generalno, Komisija ocjenjuje socijalni dijalog kao slabo razvijen i poziva na ulaganje dodatnih napora u smjeru njegovog jačanja. Budući da na nivou BiH ne postoji strategija zapošljavanja, nemoguće će pratiti efekte mjera koje se poduzimaju u cilju povećavanja zaposlenosti. Komisije evidentira da jedino u Republici Srpskoj postoji regulativa za mirovno rješavanje radnih sporova. U cilju daljeg napretka Bosne i Hercegovine ka Evropskoj uniji, Komisija između ostalog predlaže usvajanje strategije zapošljavanja na nivou FBIH i državnom nivou i jačanje kapaciteta za monitoring i procjene efekta poduzetih aktivnih i pasivnih mjera zapošljavanja. U cilju daljeg poboljšanja prava

radnika, Komisija upućuje na jačanje socijalnog dijaloga na svim nivoima i zaključivanje opštih kolektivnih ugovora.

Naposljetku, posljednji izvještaj Komisije iz 2020. godine, upućuje na vrlo ograničen napredak u području socijalne politike i zapošljavanja. Posljednje mišljenje se značajno ne razlikuje od svih prethodno objavljenih i može se objediniti u opservaciji slabog i nedovoljno razvijenog socijalnog dijaloga. Komisija je i ove godine izrazila nezadovoljstvo koordinacijom ključnih institucija u aktivnostima na planu zapošljavanja, obezbjeđenja uslova za bolju socijalnu inkluziju i zaštitu marginaliziranih kategorija društva te smanjenja siromaštva. U izvještaju su ponovljene preporuke iz 2019. godine koje se između ostalog odnose i na jačanje socijalnog dijaloga na svim nivoima i zaključivanje opštih kolektivnih ugovora. Ono što jeste novina u ocjeni Komisije, odraz je novonastale situacije uzrokovane pandemijom virusa Covid-19. Naime, Komisija je dodatno procijenila kapacitete BIH za suočavanje sa krizom te ukazala na postojeće razlike u regulaciji rada od kuće, plaćenog i neplaćenog odsustva za vrijeme krize uzrokovane višom silom, privremenog reduciranja radnih sati, kao i na ograničene mogućnosti za adekvatan odgovor na potrebu zaštite radnih mjesta i obezbjeđenja socio-ekonomske sigurnosti za radnike. Premda na nivou entiteta i Brčko Distrikta postoje zakoni o sigurnosti i zaštiti na radu, isti nisu u potpunosti usklađeni za standardima EU a njihova provedba je parcijalna, pogotovo u dijelu inspeksijskog nadzora, preventive povreda na radu i ulaganja u sigurnost radnika i smanjenje rizika. Komisija je potvrdila da su vlasti na svim nivoima osigurale značajan broj mjesta za zaštitu zdravlja i sigurnosti radnika, pogotovo u dijelu snadbijevanja ličnom opremom za zaštitu, desificijantima i osiguranje fizičke distance. Mjere uključuju i privremenu suspenziju, odnosno reduciranje rada u određenim sektorima, kao što su obrazovne institucije, hoteli, restorani, javni prijevoz i sl. Međutim, niti u ovim vanrednim uslovima socijalni dijalog nije bio intenziviran u cilju zaštite prava radnika.

Ukratko, svi izvještaji koje je Komisija pripremila u cilju praćenja napretka Bosne i Hercegovine prema Evropskoj uniji upućuju na neophodnost jačanja socijalnog dijaloga na svim nivoima. Višegodišnje skretanje pažnje na nedostatak Ekonomsko-socijalnog vijeća na nivou BIH nije urodilo promjenama. Bosna i Hercegovina je jedina zemlja u regionu koja umjesto jednog, ima tri ekonomsko-socijalna vijeća koja međusobno ne koordiniraju aktivnosti i vrlo slabo sarađuju. Nedostatak Ekonomsko-socijalnog vijeća na nivou BIH onemogućava razvoj tripartitnog socijalnog dijaloga na najvišem nivou i usporava rješavanje brojnih radničkih problema koji ne poznaju entitetske granice. Napredak na planu harmoniziranog zakonodovstva koje će omogućiti i veću mobilnost radnika i njihovu bolju socijalnu zaštitu u svakom dijelu BIH, je takođe usporeno. Naprosto ne postoji mehanizam za odvijanje

tripartitnog socijalnog dijaloga koji bi kvalitetno reagovao na brojne probleme sa kojima se radnici u BiH susreću. Mada se ovdje radi o posljedici ustavnog uređenja BiH i nadležnostima u oblasti rada, političkom voljom se mogu učiniti značajni koraci u cilju osnivanja Ekonomsko-socijalnog vijeća na nivou BiH. Ukoliko se u narednom periodu ne poduzmu značajniji koraci u cilju jačanja socijalnog dijaloga na nivou BiH, odnosno jačanja kapaciteta reprezentativnih socijalnih partnera, budući reformski procesi će se odvijati bez aktivnog sudjelovanja onih kojih se te promjene najviše tiču – radnika i poslodavaca. Postoji objektivni rizik da budući strateški dokumenti poput socio-ekonomskih politika i strategija razvoja, budu usvojeni bez sudjelovanja socijalnih partnera. U namjeri da zadovolji prioritete i očekivanja Evropske komisije, BiH će bez socijalnih partnera prilagođavati pravnu stečevinu Evropske unije, uz veliki rizik da usvojena pravila neće biti u mogućnosti da slijedi. Radnici i poslodavci mogu snositi značajne posljedice svog neuključivanja u proces donošenja odluka, što u konačnici može dovesti do daljeg povećanja nezaposlenosti. Poslodavci koji budu poslovali na nivou Unije, morati će biti konkurentni i usporedivi sa brojnim kompanijama u kojima su prava radnika daleko bolje zaštićena uz visoku produktivnost rada. U namjeri da budu konkurentni, poslodavci će vršiti pritisak na ionako slabo plaćene radnike koji će zbog svega jednostavno se odlučiti za odlazak iz zemlje. Posljedično to će dovesti do nedostatka radne snage i povećanja nezaposlenosti istovremeno. U pogledu Socijalno-ekonomskog vijeća na državnom nivou, čak i uz pretpostavku da Evropska komisija uvaži ustavne nadležnosti i prihvati tri, umjesto jednog socio-ekonomskog vijeća, postavlja se pitanje praktičnosti sudjelovanja socijalnih partnera u socijalnom dijalogu na nivou Evropske unije, jednom kada BiH postane članicom ove zajednice. Model koji bi eventualno BiH mogla predstaviti članicama Evropske unije mora biti kompatibilan sa postojećim načinom odvijanja socijalnog dijaloga i principima reprezentativnosti koje poštuju druge zemlje Unije.

4.5. Generalna ocjena stanja socijalnog dijaloga u zemljama Zapadnog Balkana

Kako bi što bolje sagledati mogućnosti za jačanje socijalnog dijaloga u Bosni i Hercegovini, na njenom putu na Evropskoj uniji, potrebno je uzeti u obzir stanje u regionu Zapadnog Balkana. Naime, zemlje u susjedstvu se nerijetko koriste za usporedbu u procjeni dinamike pristupanja i Evropska unija u tom cilju vrlo često podržava aktivnosti na regionalnom nivou koje mogu osigurati egzaktno podatak za dalje planiranje podrške. Jedna od značajnih inicijativa Evropske unije koja je usmjerena na promociju i jačanje socijalnog dijaloga u skladu sa praksom zajednice, odnosi se na regionalni projekt pod nazivom „Platforma za zapošljavanje i socijalna pitanja” (ESAP) za čije dvije faze je ukupno izdvojeno 3 miliona eura. Projektne aktivnosti provode Međunarodna organizacija rada (MOR) i Vijeće za regionalnu saradnju u

Republici Albaniji, Bosni i Hercegovini, Sjevernoj Makedoniji, Crnoj Gori, Srbiji i na Kosovu (u smislu Rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a 1244). Realicija prve faze je počela 2016. godine, a druga je nastavljena 2019. Projekt ima za cilj jačanje kako regionalne saradnje tako i institucionalnih kapaciteta državnih uprava i organizacija poslodavaca i radnika da razviju i djelotvorno provedu reforme tržišta rada i socijalnih politika u okviru procesa pristupanja EU⁶⁷.

Evropska unija polazi od činjenice da su zemlje Zapadnog Balkana nasljednice istovjetnog režima i političkog ustrojstva te da u tom smislu „*dijele slične strukturalne karakteristike i odlike tržišta rada*“, uključujući i odnos prema socijalnom dijalogu (MOR:2017). Predhodni socijalistički režim je uzrokovao nastanak tzv. paternalističkog tipa socijalnog dijaloga koji „vodi vlada“, što utiče na način na koji socijalni partneri učestvuju u procesu tripartitnog socijalnog dijaloga. Imajući u vidu da je osnaživanja kapaciteta socijalnih partnera za stupanje u socijalni dijalog o ekonomskim i socijalnim reformama istaknuto u agendi Evropa 2020, Evropska komisija sa partnerima je pokrenula ovaj proces u cilju održivog rasta zemalja u regionu, njihovog ekonomskog razvoja i otvaranja novih radnih mjesta kako bi bile što konkurentnije kao buduće članice na evropskom tržištu. Kako bi reforme u procesu Evropskih integracija bile relevantne i uspješne, nastoje se obezbjediti uslovi za aktivno učešće organizacija poslodavaca i radnika. Dijalog sa vladom pretpostavlja funkcionalna ekonomsko-socijalna vijeća po uzoru na Evropsku uniju, no na ovom planu u regionu je ostvaren tek mali napredak. Naime, Ekonomsko-socijalna vijeća (ESV) su uspostavljena kao nacionalne tripartitne institucije socijalnog dijaloga sa konsultativnom i savjetodavnom ulogom u socijalnim, ekonomskim i pitanjima rada od generalnog interesa za državu u procesima kreiranja politika u svim zemljama regiona. Izuzetak je Bosna i Hercegovina u kojoj djeluju dva entitetska socio-ekonomska vijeća i jedan na nivou Brčko Distrikta BIH i gdje ne postoji, kako je ranije obrazloženo, Ekonomsko-socijalno vijeće na nivou BIH.

U okviru ESAP projekta, 2017. godine uređena je analiza svih postojećih ekonomsko-socijalnih vijeća kako bi se mogli odrediti dalji koraci u jačanju njihovih kapaciteta za snažniji uticaj u reformskim promjenama. Generalna ocjena je da uprkos postojanju institucionalnih mehanizama za kanalisanje mišljenja i preporuka o agendama socijalnih i ekonomskih reformi, socijalni dijalog ne funkcioniše u skladu sa potrebama. U analizi se navodi da je uticaj vijeća na procese kreiranja politika ograničen te da je nedovoljna razvijenost socijalnog dijaloga uglavnom prouzrokovana nedostatkom efikasnih mehanizama za koordinaciju, lošim tehničkim kapacitetima vijeća i nepostojanjem političke volje učesnika u socijalnom dijalogu da dođu do

⁶⁷ ESAP web site: <https://www.esap.online/home>

sporazuma kompromisom (MOR:2017). Kao poseban problem se ističe „slaba opredijeljenost nekih važnih donosioca politika za tripartitni socijalni dijalog“ zbog postojanje percepcije da se sudjelovanje u dijalogu tiče samo ministarstva za rad a ne ostalih ministarstava. Dodatno, socijalni partneri i ekonomsko-socijalna vijeća imaju slabu vidljivost u društvu zbog čega dolazi do odsustva javne podrške njihovim zalaganjima, što dodatno utiče na poziciju u procesu pregovaranja. Ako se tome dodaju i preovladavajuće ograničeni tehnički kapaciteti za stručnim, pravovremenim odgovorima u procesu planiranja, onda je jasno da tripartitivni socijalni dijalog ne može niti imati značajan uticaj u reformskim procesima. Vlade u regionu vrlo često daju kratke rokove za dostavu mišljenja u okviru kojih ekonomsko socijalna vijeća nisu u mogućnosti dati potpunu povratnu informaciju. No, čak i ako u tome uspiju, vlade regiona uglavnom ne obavještavaju ekonomsko-socijalna vijeća o sudbini njihovih preporuka, odnosno da li su uvažene i u kojoj mjeri. S druge strane, ukoliko je ostavljeno dovoljno vremena za reakciju, socijalni partneri nemaju dovoljno kapaciteta za visokokvalitetne savjete o širokoj lepezi složenih ekonomskih i socijalnih pitanja što daje negativnu sliku njihovog uticaja i kredibiliteta u okviru debata. Posljedično, ovakav vid odnosa doveo je do pada povjerenja između socijalnih partnera. U analizi MOR-a se navodi da u nekim slučajevima, vladajuće strukture ne vide svoju ulogu facilitatora procesa tripartitnog dijaloga i pružaoca podrške, zbog čega poslodavci i sindikati vrlo često sumnjaju u njihovu sposobnost obavljanja tog zadatka.

Pored generalne ocjene ekonomsko-socijalnih vijeća, MOR je u svojoj analizi, metodološkim pristupom razmjene mišljenja pojedinačnih vijeća, omogućio objektivnu procjenu za svakog od njih. Naime, predstavnici ekonomsko-socijalnih vijeća iz regiona su analizirali prakse svojih susjeda te u skladu sa nalazima davali preporuke za poboljšanje jedni drugima. Što se Bosne i Hercegovine tiče, entitetska ekonomsko socijalna vijeća su dobila zasebne preporuke za poboljšanje daljeg djelovanja.

5. ZAKLJUČCI

U ovom istraživanju urađena je analiza razvoja socijalnog dijaloga na nivou Evropske unije, kao i retrospektiva i pregled pravne osnove za njegov razvoj u Bosni i Hercegovini. Aspekti uticaja Međunarodne organizacije rada i konvencija koje je BiH ratifikovala, kao i ilustracija razvoja socijalnog dijaloga u procesu pridruživanja Republike Slovenije Evropskoj uniji, dodatne su poveznice za bolje razumjevanje samog mehanizma i procesa njegovog razvoja.

Generalna hipoteza ovog rada je da socijalni dijalog predstavlja jednu od okosnica demokratskog razvoja Evropske unije te da je u procesu pridruživanja Bosne i Hercegovine, socijalni dijalog u ranoj fazi razvoja zbog čega ne utiče adekvatno na kreiranje socijalnih politika u procesu pridruživanja. Ovo hipoteza je potvrđena a glavni argumenti su objedinjeni u opisu istorijskog razvoja socijalnog dijaloga od 1985. godine i trenutnog uticaja socijalnih partnera na kreiranje ekonomskih politika na nivou Evropske unije putem Evropskog semestra. Efikasni institucionalizirani mehanizmi za konsultacije, potvrđeni javnom podrškom donosilaca odluka socijalnim partnerima pokazuju da je socijalni dijalog na nivou Evropske unije duboko baziran na principima demokratskog, participativnog načina odlučivanja. Ilustrovano je da od 1985. godine nije došlo samo do jačanja kapaciteta socijalnih partnera nego i do razvoja odnosa na tripartitnom nivou te međusobnog demokratskog uvažavanja u izgradnji evropskih politika. Sam poziv Delorsa 1985. socijalnim partnerima da se *„mobiliziraju u cilju obilježavanja nove faze u izgradnji Evrope i uspostavljanja međusobnog dijaloga na nivou Zajednice o temama od interesa za Zajednicu.“*⁶⁸ oslikava snažno opredjeljenje ka demokratskom razvoju Evropske unije uz puno učešće svih relevantnih sudionika. Dodatni argument za generalnu hipotezu je i činjenica da je „Povelja zajednice o osnovnim socijalnim pravima radnika“ iz 1988. jasno naglasila ulogu socijalnih partnera u izgradnji evropskog demokratskog društva, što je kasnije vrlo jasno pretočeno u članove 152,154 i 155 Sporazuma o funkcionisanju Evropske unije⁶⁹.

Višegodišnji angažman socijalnih partnera u izgradnji demokratske Unije, nagradio je i još snažnije podržao Jean-Claude Juncker 2015. najavom *„novog početaka socijalnog dijaloga“*. 2015. godine i promoviranja *„evropskog stuba socijalnih prava“* u aprilu 2017⁷⁰. U konačnici,

⁶⁸ Laperye J, 2015: Citat Jean Degimbe „La politique sociale européenne : du Traité de Rome au Traité d'Amsterdam (page 207) objavljeno 1999.

⁶⁹ Pročišćene Verzije Ugovora o Evropskoj uniji i Ugovora o funkcioniranju Evropske unije (2016/C 202/01)

⁷⁰ Komunikacija Komisije Evropskom parlamentu, Vijeću, Evropskom gospodarskom i socijalnom odboru i Odboru regija o uspostavi evropskog stuba socijalnih prava, april 2017

sudjelovanje socijalnih partnera u Evropskom semestru, u okviru kojeg se na godišnjoj osnovi vrši usklađivanja budžetske i razvojne politike zemalja članica sa ciljevima i pravilima dogovorenima na razini EU-a, je dokaz snažne javne podrške i priznanja socijalnog dijaloga.

Drugi dio generalne hipoteze koji se odnosi na stepen razvoja socijalnog dijaloga u BiH je vrlo jasno dokazan navodima svih dosadašnjih izvještaja Evropske komisije o napretku zemlje u procesu pridruživanja koji jasno ukazuju da je socijalni dijalog u ovoj zemlji slab i u fazi ranog razvoja. To za posljedicu ima nedovoljno uključivanja poslodavaca i radnika u reformske procese BH puta ka Evropskoj uniji, i nedostatak ključnih glasova u socio-ekonomskom razvoju države, što u značajnoj mjeri prijeti održivosti daljih intervencija. U radu je nekoliko puta naglašeno da bez obzira na institucionalne mehanizme podrške razvoju socijalnog dijaloga u BiH, socijalni partneri i dalje imaju izuzetno slab uticaj u procesu donošenja odluka u ekonomskoj sferi. Nedostatak ekonomsko-socijalnog vijeća na nivou BiH onemogućava dijalog o značajnim problemima u sferi rada i zapošljavanja jer postojeća vijeća na entitetskom nivou, odnosno na nivou Brčko distrikta, ne sprovode aktivnosti u cilju harmonizacije zakonske regulative i očekivanih promjena u procesu pridruživanja Evropskoj uniji. Tri razdvojena glasa ekonomsko-socijalnih vijeća će možda i imati određenu težinu na teritoriji koju pokrivaju, ali na planu bosansko-hercegovačkog puta ka Evropskoj uniji, bez mehanizma za tripartitni socijalni dijalog na državnom nivou, neće biti u prilici da daju svoj kvalitetni doprinos. Nedostatak kriterija i zakonske regulative za obezbjeđivanje reprezentativnosti socijalnih partnera na nivou BiH za tripartitni dijalog, u odsustvu nacionalnog ekonomsko-socijalnog vijeća, odraziće se u perspektivi negativno na mogućnost sudjelovanja u evropskom socijalnom dijalogu. Socijalni partneri trenutno nemaju mehanizam za delegiranje svojih predstavnika u Evropski semestar i sudeći po opredjeljenju da se ovaj dio usko veže za ustavne nadležnosti, ne može se očekivati da će u bliskoj budućnosti biti promjena u pozitivnom smjeru. Da ćemo u konačnici biti jedina zemlja koja u Evropski semestar predlaže tri predstavnika, prosto je nemoguće povjerovati, imajući u vidu trenutni način funkcionisanja ovog tijela. Budući da do sada Evropska komisija nije imala sličan slučaj, za očekivati je da neće prihvatiti promjene svog modela Evropskog semestra zbog Bosne i Hercegovine te da ćemo u konačnici ipak morati da ponudimo adekvatnije rješenje.

Rad je dodatno ponudio argumente za dokazivanje prve pomoćne hipoteze da iskustva Evropske unije u razvoju socijalnog dijaloga predstavljaju osnovne smjernice za dalje djelovanje socijalnih partnera u Bosni i Hercegovini. Socijalni dijalog u Bosni i Hercegovini ne uključuje sve relevantne aktere u zemlji i da je zbog toga potrebno uložiti dodatne napore u

promociji načela i prakse Evropske unije u cilju razumjevanja i prihvatanja uloga i odgovornosti svih sudionika. Naime, ako se osvrnemo na činjenicu da je slab uticaj socijalnih partnera direktno vezan za neprepoznavanje njihove važnosti od strane brojnih donosilaca odluka, a pogotovo parlamentaraca, naglasićemo potrebu za dodatnim aktivnostima na planu edukacije svih relevantnih aktera. Kako je ranije navedeno u ovom radu, u tripartitni socijalni dijalog se uglavnom uključuju ministarstva za rad i socijalnu politiku, dok su ostala ministarstva (poput ministarstva finansija, ministarstva zdravlja i sl.) uglavnom nezainteresirani za saradnju. Uvid u modele razvoja socijalnog dijaloga u zemljama članicama Evropske unije omogućiti će prepoznavanje uloga i drugih aktera, kao i najadekvatnije oblike za saradnju. U brojim slučajevima u regionu, socijalni partneri, nakon što obezbjede preporuke za neki zakon ili proceduru, ne dobijaju povratnu informaciju o nivou integracije i prihvatljivosti njihovog prijedloga u procesu konsultacija. Modeli obezbjeđivanja povratne informacije tokom konsultacija na nivou EU takođe mogu biti aplicirani u BiH. Već je naglašeno da socijalni partneri usljed skromnog finansiranja nisu u prilici angažirati stručno osoblje iz akademske zajednice koje bi u kratkom roku moglo ponuditi adekvatan i argumetiran odgovor na zahtjeve vlade. Po uzoru na neke članice Evropske unije, predstavnici akademske zajednice, čak i nevladinog sektora mogu dati značajan doprinos u socijalnom dijalogu i to Bosni i Hercegovini može postati također praksa.

Naposljetku, rad je ponudio i argumentaciju za pomoćnu hipotezu kojom se tvrdi da zbog zajedničke istorije i sličnosti u načinu sindikalnog udruživanja, model razvoja socijalnog dijaloga u Republici Sloveniji može biti repliciran u Bosni i Hercegovini u cilju jačanja uloge socijalnih partnera u reformskim procesima na putu ka Evropskoj uniji. Ovo se prije svega odnosi na istorijsko poimanje uloge sindikata i poslodavaca koji su na sličan način uspostavljeni u BiH kao i u Sloveniji. Dodatno, praksa razvoja Ekonomsko-socijalnog vijeća na nivou Slovenije može biti ilustrativna vodilja za BiH. Ako pretpostavimo da zbog ustavnih nadležnosti i dalje imamo aktivna ekonomsko-socijalna vijeća na nivou entiteta i Brčko distrikta, za što postoji pravna osnova detaljno prezentirana u ovom radu, postavlja se pitanje na koji način će se u procesu pridruživanja osigurati jedan glas, jedan predstavnik za razgovore na nivou Evropske unije? No i prije tog koraka, kako će se osigurati zajedničko stajalište socijalnih partnera za socijalna i ekonomska pitanja od šireg interesa za oblast radnih odnosa. Trenutna postavka i postojanje tri ekonomsko-socijalna vijeća ne mogu ponuditi tu vrstu institucionaliziranog i reprezentativnog foruma kao što je ekonomsko-socijalno vijeće na nivou države. Ono što je posebno važno u ovom radu, a odnosi se na razvoj socijalnog dijaloga u procesu Evropskih integracija, je činjenica da postojeći način rada otežava razvoj diskusije na

najvišem nivou o pitanjima u vezi sa Evropskom unijom, te onemogućava pokretanje i poduzimanje zajedničkih akcija u cilju ispunjavanja međunarodnih obaveza. Dostatan argument u ovom radu je naveden pri opisu uloga socijalnih partnera u Sloveniji. Podsjećanja radi, otvaranjem lokalne pozicije slovenačkog predstavnika Evropskog semestra (Slovenian European Semester Officer - ESO) unaprijeđena je koordinacija i predstavljene su jasne procedure za formalne i neformalne sastanke sa socijalnim partnerima. Sindikati i poslodavci kroz dijalog za predstavnikom Evropskog semestra predlažu mjere i sudjeluju u izradi Nacionalnog programa podrške. U slučaju Bosne i Hercegovine i trenutne konstalacije odnosa, ovako nešto je teško očekivati bez razvoja funkcionalnog mehanizma tripartitnog socijalnog dijaloga na nacionalnom nivou.

Imajući u vidu navedne argumente koji potvrđuju postavljene hipoteze, moguće je koncipirati određene preporuke koje bi u budućem periodu pridruživanja Evropskoj uniji, mogle polučiti određeni napredak u razvoju socijalnog dijaloga u Bosni i Hercegovini.

Evidentno je da, cijeneći ustavne nadležnosti Bosne i Hercegovine, potrebno i dalje jačati tripartitivni socijalni dijalog putem funkcionalnih ekonomsko-socijalnih vijeća/savjeta na nivou entiteta i Brčko distrikta BH i istovremeno stvarati pretpostavke za uspostavu i djelovanje ekonomsko-socijalnog vijeća na nivou BiH. Buduće Ekonomsko-socijalno vijeće BH bi svojim funkcionalnim djelovanjem trebalo aktivno doprinjeti reformskim promjenama u procesu pridruživanja Evropskoj uniji i prilagodbi domaćeg zakonodavstva u skladu sa pravnom stečevinom Unije.

Kako bi se osigurao kvalitetan i produktivan socijalni dijalog, potrebno je putem programa za jačanje kapaciteta socijalnih partnera, osigurati realizaciju aktivnosti namjenjenih unapređenju razumjevanja značaja i važnosti socijalnog dijaloga kod parlamentaraca i svih drugih ministarstva pored ministarstva rada. Pored toga nužno je razviti programe koji će snažnije povezati socijalne partnere sa akademskom zajednicom i nevladinim organizacijama, kao i neovisnim stručnjacima u cilju kvalitetnijeg i pravovremenog odgovora vladi na sve ponuđene opcije savjetovanja.

Kako si socijalni partneri uživali povjerenje svog članstva, moguće je kreirati mehanizme za davanje povratne informacije socijalnim partnerima od strane vlade, za svaki prijedlog koji bude definisan kroz socijalni dijalog i predočen u procesu konsultacija. Uz to treba osigurati

snažnu promociju efikasnog djelovanja socijalnih partnera u javnosti kako bi poboljšala percepcija o socijalnom dijalogu kao važnom elementu demokratskog razvoja svake zemlje.

Aktivnosti koji za cilj imaju transfer znanja i vještina evropskih socijalnih partnera u cilju sprovedbe efikasnog socijalnog dijaloga u procesu pridruživanja Evropskoj uniji i povećanog zalaganja domaćih partnera u neophodnim reformama potrebno je intenzivirati. Na ovaj način će biti moguće jačati bipartitni dijalog i kolektivno pregovaranje, kao i graditi efikasan tripartitni dijalog. No da bi to bilo moguće u praksi, potrebno je podržati razvoj zakonske regulative koja će omogućiti uspostavu reprezentativnih mehanizama za tripartitni i bipartitni socijalni dijalog i dati kredibilitet socijalnim partnerima.

Uz kontinuiranu promociju evropske prakse efikasnog i plodotvornog socijalnog dijaloga, kao i konkretnih postignuća socijalnih partnera na evropskom nivou u cilju poticaja i razvoja na nivou BiH, potrebno je podržati i akademsku zajednicu kao i relevantne nevladine organizacije u aktivnostima koje za cilj imaju osnaživanje socijalnog dijaloga kroz podršku i saradnju sa poslodavcima i sindikatima.

Ulaganje u razvoj socijalnog dijaloga može dovesti do jačanja socijalne kohezije i obnavljanja pokidanih društvenih veza, te do stvaranja okruženja koje je posticajno za rast i razvoj svih građana. Upravo u tom cilju urađena je predmetna analiza kao podsjećanje na dobre prakse koje su učinile Evropsku uniju atraktivnom zajednicom, koja se razvija i postaje globalno konkurentna uz istovremeno puno poštivanje ljudskih prava, visok nivo razvijenosti participativne demokratije i socijalnog dijaloga.

LITERATURA

Bachtler, John (2016), *EU Cohesion Policy in Practice*

Dinan, Desmond (2010), *Mjenjanje Europe, Istorija Evropske unije*

Dinan, Desmond (2009), *Sve bliža Unija, Uvod u evropsku integraciju*

Džananović Miraščija, Nedžma (2018), *Uvod u Vanjsku politku Evropske Unije, Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Sarajevu*

Guardiancich, Igor and Molina, Oscar (2017), *Talking through the crisis – Social dialogue and Industrial Relations Trends in Selected EU countries, ILO*

Halilović, Safet (2013), *Evropske integracije i Bosna i Hercegovina, Sarajevo, BiH*

ILO (2013), *National Tripartite Social Dialogue, An ILO Guide For Improved Governance*

Horváth, Zoltán (2011), *Priručnik o Evropskoj uniji. Četvoro izdanje na engleskom jeziku. HVG-ORAC Publishing House Ltd.,*

Kristin, Carls and Bridgford, Jeff (2012) *Socijalni dijalog, Priručnik za sindikalne organizacije, MOR*

Lapeyre, Jean (2015), *European Social Dialogue: 30 Years Of Experience And Progress, But What Does The Future Hold?*

Laursen, Finn (2013), *EU Enlargement: Current Challenges and Strategic Choices*

Mehlhausen, Thomas (2016), *European Union Enlargement: Material interests, community norms and anomie*

Molle, Willem (2015), *Cohesion and Growth: The Theory and Practice of European Policy Making*

MOR (2017), *Izveštaj o procjeni stanja Ekonomsko-socijalnih vijeća na Zapadnom Balkanu*

Piattoni, Simona (2018), *Handbook on Cohesion Policy in the EU*

Swan, Dennis and Allen, David (1991), *The Single European Market and Beyond*

Unija poslodavaca Republike Srpske (2015), *Socijalni dijalog u zemljama Zapadnog Balkana*

Istraživački papiri

- Avdagic, Sabina (2002). Social Dialogue and the European Unions Accession. Central European University, Centre for Policy Studies. Open Society Institute. International Fellowship Programme. 2001/2002. Budapest.
- Begg, I. and Bergham, J. (2002). Social indicators: the EU and social inclusion. Oxford, 2002. Oxford University Press.

- Iankova, Elena A (2008). Europeanization of Social Partnership in EU-Accessing Countries. Johnson Graduate School of Management, Ithaca, NY. 49th Annual Meeting of the International Studies Association, San Francisco. (Working Paper). March 26-30,2008.
- Obradovic, Daniela (2005). Civil and Social Dialogue in European Governance. In: NE WGOV New Modes of Governance FP6 Project. Priority 7 - Citizens and Governance in the Knowledge- based Society. University of Amsterdam, Amsterdam Centre for International Law. June 2005.

Web stranice

The Single European Act, The Official Journal of European Communities NoC7/105, December 1986
<https://www.Evroparl.Evropa.eu/about-parliament/files/in-the-past/ep-and-treaties/single-european-act/en-resolution-on-the-single-european-act-19861211.pdf> (pristupljeno 14.01.2020)

European Commission: Commission Staff Working Document On The Functioning And Potential Of European Sectoral Social Dialogue, 2010
file:///Users/admin/Downloads/COMM_PDF_SEC_2010_0964_F_EN_DOCUMENT_TRAVAIL_SERVICE.pdf (pristupljeno 15.04.2020)

The 2030 Agenda: how Social Dialogue combats inequality and ensures social cohesion High Level Political Forum "Sectoral" Paper Worker and Trade Union Major Group April 2016
https://www.uniglobalunion.org/sites/default/files/files/news/trade_union_submission_social_dialogue_for_agenda_2030_en.pdf

Opinion of the European Economic and Social Committee on the ‘Reflection Paper on the social dimension of Europe’ (COM(2017) 206), on the ‘Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Establishing a European Pillar of Social Rights’ (COM(2017) 250 final) and on the ‘Proposal for a Interinstitutional Proclamation on the European Pillar of Social Rights’ (COM(2017) 251 final) (2018/C 081/20)
https://eur-lex.Evropa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2018.081.01.0145.01.ENG

Treaty of Rome (EEC)
<https://eur-lex.Evropa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:xy0023>

70/532/EEC: Council Decision of 14 December 1970 setting up the Standing Committee on Employment in the European Communities
<https://eur-lex.Evropa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:31970D0532>

European Commission: Social dialogue, 2012
https://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birligi/1_9_politikalar/1_9_7_sosyal_politika/Social_Europe_Guide_vol2_Social_Dialogue.pdf

Council of European Municipalities and Regions (CEMR) and the European Federation of Public Service Unions (EPSU): Social dialogue in the local and regional government sector: an overview (2009)
https://www.epsu.org/sites/default/files/article/files/Overview_paper_final_April_2009_layoutCB_EN.pdf

Hagen Lesch and Sandra Vogel, 2017: Working together: Germany’s response to the global economic and financial crisis
https://www.researchgate.net/profile/Igor_Guardiancich/publication/323308459_Talking_through_the_crisis_Social_dialogue_and_industrial_relations_trends_in_selected_EU_countries/links/5a8d27dea6fdcc786eb0641b/Talking-through-the-crisis-Social-dialogue-and-industrial-relations-trends-in-selected-EU-countries.pdf#page=148

Guardiancich Artale ILO, 2018: Institutional underpinnings of the minimum wage fixing machinery: The role of social dialogue

https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---dialogue/documents/publication/wcms_645575.pdf

Karnite, R. (2016) "An attempt to revitalize social dialogue and national industrial relations systems in some of the CEECs" – Lessons learnt and best Employment and Social Development in Europe 2016 214 practices in the way out of the crisis. Final report. <http://socdial.eu/page/2679/html/expert-materials.html>

ILO, 2018: Social dialogue and the future of work
https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---dialogue/documents/meetingdocument/wcms_645833.pdf

Jan Cremers, Sonja Bekker, Ronald Dekker, 2017: The Dutch polder model: Resilience in times of crisis:
<https://www.semanticscholar.org/paper/The-Dutch-polder-model-%3A-Resilience-in-times-of-Cremers-Bekker/10ce7b5e197d2fc5d372276dab3d132a440e630e>

A New Start for Social Dialogue: Statement of the Presidency of the Council of the European Union, the European Commission and the European Social Partners
https://www.etuc.org/sites/default/files/press-release/files/statement_on_a_new_start_for_social_dialogue.pdf

European Social Dialogue: Work plan 2019-2021
https://www.business-europe.eu/sites/buseur/files/media/reports_and_studies/v2_sd_work_programme_2019-2021.pdf

Komunikacija Komisije Evropskom parlamentu, Vijeću, Evropskom gospodarskom i socijalnom odboru i Odboru regija o uspostavi evropskog stupa socijalnih prava, april 2017
<https://eur-lex.Evropa.eu/legal-content/hr/TXT/?uri=CELEX%3A52017DC0250>

A New Start for Europe: My Agenda for Jobs, Growth, Fairness and Democratic Change Political Guidelines for the next European Commission Opening Statement in the European Parliament Plenary Session Strasbourg, 22 October 2014 Candidate for President of the European Commission Strasbourg, 15 July 2014
https://ec.Evropa.eu/commission/sites/beta-political/files/juncker-political-guidelines-speech_en.pdf

Charter Of Fundamental Rights Of The European Union, 2012/C 326/02
<https://eur-lex.Evropa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>

Opening Statement in the European Parliament Plenary Session by Ursula von der Leyen, Candidate for President of the European Commission, juli 2019
https://ec.Evropa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_19_4230

Dokumnet za razmatranje o socijalnoj dimenziji Evropske unije, Evropskakomisija, 2017
https://ec.Evropa.eu/commission/sites/beta-political/files/reflection-paper-social-dimension-europe_hr.pdf

New start for social dialogue – one year on, European Commission, 2016
file:///Users/admin/Downloads/New_start_for_social_dialogue_one_year_on.pdf

EUROFUND: Involvement of the national social partners in the European Semester 2017: Social dialogue practices, 2018:
https://www.eurofound.Evropa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef18028en.pdf

Crowley, S.; Stanojevic, M. 2011. 'Varieties of capitalism, power resources, and historical legacies: Explaining the Slovenian exception', in Politics & Society,
<https://pdfs.semanticscholar.org/06b4/e189900a75ef40b918892e76f9f08db73b0b.pdf>

Agenda 2020: A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth
Communication from the Commission, Europe 2020, March 2010
<https://ec.Evropa.eu/eu2020/pdf/COMPLETE%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>

Guardiancich, I. 2012. 'The uncertain future of Slovenian exceptionalism', in East European Politics and Societies,
https://www.researchgate.net/publication/235944877_The_Uncertain_Future_of_Slovenian_Exceptionalism

Regular Report from the Commission on Slovenia's progress towards accession 1998
https://ec.Evropa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/archives/pdf/key_documents/1998/slovenia_en.pdf

Regular Report from the Commission on Slovenia's progress towards accession 1999
https://ec.Evropa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/archives/pdf/key_documents/1999/slovenia_en.pdf

Regular Report from the Commission on Slovenia's progress towards accession 2000
http://aei.pitt.edu/44615/1/Slovenia_2000.pdf

Regular Report from the Commission on Slovenia's progress towards accession 2001
http://aei.pitt.edu/44616/1/slovenia_2001.pdf

Regular Report from the Commission on Slovenia's progress towards accession 2002
https://ec.Evropa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/archives/pdf/key_documents/2002/sl_en.pdf

Comprehensive monitoring report on Slovenia's preparations for membership
https://ec.Evropa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/archives/pdf/key_documents/2003/cmr_si_final_en.pdf

Council Decision on the Community Position in Relation to the Establishment of a Joint Consultative Committee
<https://eur-lex.Evropa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2002:0028:FIN:EN:PDF>

Lista sindikata i udruženja poslodavaca kojima je utvrđena reprezentativnost na nivou Republike, područja, oblasti ili grane, 2020
https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpb/DJEL/Documents/Lista_reprezentativnih-11-19.pdf

Registar reprezentativnih sindikata i udruženja poslodavaca za teritoriju Federacije Bosne i Hercegovine
<https://fmrsp.gov.ba/?wpdmpro=registar-reprezentativnih-sindikata-i-poslodavaca-u-fbih&wpdmdl=4852&refresh=5ff1fea2bc6731609694882>

KOMISIJA EVROPSKIH ZAJEDNICA, Brisel, 18.11.2003. COM(2003) 692 finalna verzija: Izvještaj Komisije Vijecu o spremnosti Bosne i Hercegovine za pregovore o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju sa Evropskom unijom
https://www.dei.gov.ba/uploads/documents/izvjestaju-komisije-vijecu-o-spremnosti-bosne-i-hercegovine-za-pregovore-o-sporazumu-o-stabilizaciji-i-pridruzivanju-s-evropskom-unijom_1604579643.pdf

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica, s jedne strane i Bosne i Hercegovine, s druge strane
http://www.mvteo.gov.ba/attachments/bs_sporazum-o-stabilizaciji-i-pridruzivanju-izme%C4%91u-evropskih-zajednica-i-njihovih-drzava-clanica-i-bih.pdf

Radni dokument osoblja Komisije; Izvještaj o napretku Bosne i Hercegovine u 2012. Prilog uz saopštenje komisije Evropskom parlamentu i Vijeću; Strategija proširenja i ključni izazovi 2012.-2013.
https://www.dei.gov.ba/uploads/documents/izvjestaj-o-napretku-bih-2012_1604579639.pdf

Multi-Annual Indicative Planning Document (MIPD) 2008 – 2010
https://ec.Evropa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/mipd_bosnia_herzegovina_2008_2010_en.pdf

Commission staff working document: Bosnia and Herzegovina 2008 progress report (accompanying the Communication from the Commission to the European parliament and the Council); Enlargement strategy and main challenges 2008-2009

https://ec.Evropa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/press_corner/key-documents/reports_nov_2008/bosnia_herzegovina_progress_report_en.pdf

Commission staff working document Bosnia and Herzegovina 2009 progress report (accompanying the Communication from the Commission to the European parliament and the Council); Enlargement strategy and main challenges 2009-2010

https://ec.Evropa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2009/ba_rapport_2009_en.pdf

Commission staff working document Bosnia and Herzegovina 2010 progress report (accompanying the Communication from the Commission to the European parliament and the Council); Enlargement strategy and main challenges 2010-2011

https://ec.Evropa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2010/package/ba_rapport_2010_en.pdf

Commission staff working document Bosnia and Herzegovina 2011 progress report (accompanying the Communication from the Commission to the European parliament and the Council); Enlargement strategy and main challenges 2011-2012

https://ec.Evropa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2011/package/ba_rapport_2011_en.pdf

Radni dokument osoblja Komisije: Izvještaj o napretku Bosne i Hercegovine u 2012 (Prilog uz saopštenje Komisije Evropskom parlamentu i Vijeću); Strategija proširenja i ključni izazovi 2012.-2013.

https://www.dei.gov.ba/uploads/documents/izvjestaj-o-napretku-bih-2012_1604579639.pdf

Radni dokument osoblja Komisije: Izvještaj o napretku Bosne i Hercegovine u 2013. (Prilog uz saopštenje Komisije Evropskom parlamentu i Vijeću; Strategija proširenja i glavni izazovi 2013.-2014.

<http://dei.gov.ba/dei/dokumenti/prosirenje/default.aspx?id=12690&langTag=bs-BA>

Radni dokument osoblja Komisije: Izvještaj o napretku Bosne i Hercegovine u 2014. (Prilog uz dokument saopštenje Komisije Evropskom parlamentu, Vijeću, Evropskom ekonomskom i socijalnom odboru i odboru regija).

http://dei.gov.ba/dei/bih_eu/paket/izvjesceoBiH/default.aspx?id=22085&langTag=bs-BA

Radni dokument osoblja Komisije: Izvještaj za Bosnu i Hercegovinu za 2015. godinu (Prilog uz dokument Saopštenje Komisije Evropskom parlamentu, Vijeću, Evropskom ekonomskom i socijalnom odboru i odboru regija; Strategija proširenja EU

http://dei.gov.ba/dei/bih_eu/paket/izvjesceoBiH/default.aspx?id=22086&langTag=bs-BA

Izvještaj o Bosni i Hercegovini za 2016. godinu uz dokument Saopštenje Komisije Evropskom parlamentu, Savjetu, Evropskom ekonomskom i socijalnom odboru i Odboru regija Saopštenje o politici proširenja EU za 2016. godinu

http://dei.gov.ba/dei/media_servis/vijesti/default.aspx?id=17696&langTag=bs-BA

COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT Bosnia and Herzegovina 2018 Report Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2018 Communications on EU Enlargement Policy

<https://ec.Evropa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20180417-bosnia-and-herzegovina-report.pdf>

Analični izvještaj Komisije (Prilog dokumentu Saopštenje Komisije Evropskom parlamentu i Vijeću); Mišljenje Komisije o zahtjevu Bosne i Hercegovine za članstvo u Evropskoj uniji, 2019

<https://ec.Evropa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-bosnia-and-herzegovina-analytical-report.pdf>

COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT Bosnia and Herzegovina 2020 Report Accompanying the Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2020 Communication on EU Enlargement Policy
https://ec.Evropa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/bosnia_and_herzegovina_report_2020.pdf

Opšti kolektivni ugovor u Republici Srpskoj (Objavljen u "Sl. glasniku RS", br. 40 od 11. maja 2010)
http://www.advokatpejakovic.com/index_htm_files/OPSTI%20KOLEKTIVNI%20UGOVOR%20RS.pdf

Udruženje Samostalni sindikat državnih i policijskih službenika i zaposlenika u institucijama Bosne i Hercegovine
<https://sdsz.ba/>

Savez sindikata Republike Srpske
<http://savezsindikatars.org/>

Savez samostalnih sindikata Bosne i Hercegovine
<https://www.sssbih.com/o-nama/>

Ekonomsko socijalno vijeće FBiH
<http://www.upfbih.ba/o-esv-u>

Ekonomsko socijalni savjet Republike Srpske
<http://ekosocrs.org/>

Konvencija MOR-a br. 87, Sloboda udruživanja i zaštita prava na organiziranje, 1948.,
<http://www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/convde.pl?C087>

Konvencija MOR-a br. 98, Pravo na organiziranje i kolektivno pregovaranje, 1949.,
<http://www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/convde.pl?C098>

Konvencija MOR-a br. 144, Tripartitno savjetovanje, 1976.,
<http://www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/convde.pl?C144>

Konvencija MOR-a br. 154, Kolektivno pregovaranje, 1981.,
http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:12100:0::NO::P12100_INSTRUMENT_ID:312299

Preporuka MOR-a br. 152, Tripartitno savjetovanje, 1976.,
<http://www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/convde.pl?R152>

Preporuka MOR-a br. 91, Kolektivni ugovori, 1951.,
http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:55:0:::55:P55_TYPE,P55_LANG,P55_DOCUMENT,P55_NODE:REC,en,R091,/Document

Evropske sindikalne federacije:
EAEA, European Arts and Entertainment Alliance (Evropski savez za umjetnost i zabavu):
<http://www.iaea-globalunion.org/eaee>

EURO COP, European Confederation of Police (Evropska konfederacija policije):
<http://www.eurocop.org>

EFBWW/FETBB, European Federation of Building and Woodworkers (Evropska federacija graditelja i drvara):
<http://www.efbww.org>

EFFAT, European Federation of Food, Agriculture and Tourism Trade Unions (Evropska federacija sindikata prehrambene industrije, poljoprivrede i turizma):
<http://www.fffat.eu/public/>

EFJ/FEJ, European Federation of Journalists (Evropska federacija novinara):
<http://www.ifj.org/en>
IndustriAll, European Federation for Industry and Manufacturing workers (IndustriAll,

Evropskafederacija industrije i proizvodnih radnika):
<http://www.industrial-europe.eu/>

EPSU, European Federation of Public Service Unions (Evropskafederacija sindikata javnih službi):
<http://www.epsu.org/>

ETF, European Transport Workers' Federation (Evropskafederacija transportnih radnika):
<http://www.itfglobal.org/ETF/>

ETUCE/CSEE, European Trade Union Committee for Education (Evropski sindikalni odbor za obrazovanje):
http://etuce.homestead.com/ETUCE_en.html

UNI-EVROPA, European trade union federation for services and communication (Evropska federacija sindikata usluga i komunikacija):
http://www.uniglobalunion.org/Apps/uni.nsf/pages/reg_EvropaEn